

Исҳоқжон НИШОНОВ

**АФҒОН
ШАМОЛИ**

**(ТЎДАНИНГ
ТУГАТИЛИШИ)**

БЕШИНЧИ КИТОБ

Детектив роман

**«Наманган» нашриёти
2011 йил.**

*Исҳоқжон Нишоновнинг «Афғон шамоли»,
сериал романининг қайта ишланган ушбу
китоби Ватан сарҳадларини қўриқлаётган марг
ўғлонларимизнинг жасорати қаламга олинади.
Ушбу китоб ёшларни ватанпарварлик руҳида
тарбиялашга, юртни севиш ва ардоқлашга,
миллий урф-одатларимизни, қадриятларимизни
қадрлашга хизмат қилади.*

И. Нишонов

«Афғон шамоли», бешинчи китоб

«Наманган» нашриёти – 2011. – 224 б.

999-2639,75-1469000
НГ----- 2011
1000-(13,0)-(11)

ISBN -978-9943-328-26-6

© «Наманган» нашриёти – 2011 йил.

САМАНГАН

Гофур Рустамни Бишкекка жўнатишга қарор қилди.

- Ҳикмат келмади, бориб одамларимизни топ, уларни ишга сол. Эргаш «дори»ни қачон ва ким орқали жўнатишини аниқла, иложи бўлса беш-ўн килограмм тозасидан олиб кел, - деб кўлига бир чангал доллар тутқазди.

Рустам шу куниёқ Бишкекка учди. Самолётдан тушмасдан фикри ўзгарди. Гофурнинг ҳаёти хавф-ҳатарда, Вадим Вольфовичнинг одамлари изига тушган. Кўлга олишса, ўлдириб юборишлари тайин. У Москвада узоқ қололмаслигини яхши биларди. «Балки қайтиб боргунимча тутиб олиб, гўрга тиқишар. Унда мен қаерга бораман, ким паноҳига олади мени? Тутиб олишса, пешонамни силашмайди. Унга кўшиб қабрга тиқишади».

Хаёлига келган турли-туман ўйлардан ташвишга тушган Рустам орқага қайтишдан воз кечди. «Чин кўнгилдан тавба-тазарру қилсам Эргашбой кечиради», деб ўйлади. Бишкекка келган куниёқ Помир тоғлари орқали ўзига таниш сўқмоқдан Саманганга йўл солди. Олти кун қийналиб, азоб чекиб тўдабошининг ҳузурида ҳозир бўлди. Озиб-тўзиб кетган

бўлса-да, юзига қон югурган Рустамни кўрган Эргашбой кўзларига ишонгиси келмади. Уни аллақачон ўлганлар рўйхатига қўшиб қўйганди.

- Тирикмисан?

- Тирикман хўжайин, сизга бўлган садоқатим ва вафодорлигим мени ажал гирдобидан қутқариб қолди.

- Шундай де, - заҳарханда жилмайди тўдабоши.

- Қаерларда юрибсан? Мен берган топшириқ нима бўлди?

- Топшириқ... - Рустамнинг тилини тош босгандай гапиролмай қолди.

- Гапир, ит! Шунча кундан бери қайларда дайдиб юргандинг?!

Тўдабошининг дабдурустдан «ит», деб мурожаат қилиши Рустамга огир ботди. Қайтиб келганидан ўкинди. Бироқ энди кеч эди. Эргашбойнинг кўнглини юшатадиган жавоб қилишни ўйлади. Ҳақиқатни айтсам кечиради, деб ўйлади.

- Даргоҳингизга қайтиш учун пайт пойладим, амирим! - Рустамнинг тили зўрга айланди.

- Нега пайт пойладинг, кимнинг тузоғига тушгандинг, қанжиқ?! - Эргашбой унга нимадир бўлганини сизди.

- Амирим, - Рустамнинг оёқлари қалтирай бошладди.

- Гапир, ит! Нима гап?! Топшириқни бажардингми?! - баттар газабланди тўдабоши

- Топшириқни бажаролмадим, хўжайин.

- Бажаролмадим?! - Эргашбой ўрnidан туриб кетди. - Нега бажармадинг?!

Рустамнинг юрагини титратган куч ҳақиқатни сўзлашга мажбур қиларди. Бўлиб ўтган воқеаларни бирма-бир айтиб берди.

- Демак, сотилибсан-да! Ғофур сени шунча кундан бери бекорга ушлаб турмаган. Гап ўргатган, иш

ўргатган. Мени ўлдириш йўлларини ўргатган!

- Астагфурулло, хўжайин, ундай деб ўйламанг.

- Сени бекорга қўйиб юбормаган. Ғофур мени алдаб, қочиб кетди. Юрагида алами бор. Сени бу ерга жосус сифатида жўнатган. Акс ҳолда қайтмасдинг. Сен хоинсан!

Рустамнинг устига биров мой сепиб юборгандай бўлди.

- Хўжайин, Худонинг номи билан қасам ичаман, ишонинг, ўзим келдим. Сизга бўлган садоқатим ҳурмати қайтдим.

- Сени Худонинг ўзи асрасин! - деди бири.

- Илтимос, силкитмай ташланглар, - ялинди туткун.

- Пешонангга ёзилганини кўрасан!

Улар «бир, икки, уч» деб, бандини ташлаб юборишди. Рустам кўзларини юмиб олганди. Қайсидир тошнинг қиррасига урилиб, додлаб юборишни кутганди. Бироқ, баданига зиён етмай, оёқлари ерга тегди. Кўзларини очди. Болдири, кейин қуймичи игна санчгандай зирқиради. Жангарилар бир зум Рустамга қараб турди, кейин гойиб бўлишди.

Ўра ичи Рустам тасаввур қилганидан тор эди. Одам айлана олмасди. Ўтиришга имкон йўқ. Атрофидаги тошларнинг учи миясига қадаладигандек. У кўкка боқиб, бу ердан чиқишнинг иложи йўқлигини билса-да, гойибдан мўъжиза содир бўлишини ёки Эргашбойнинг юрагидаги қаҳр-газаб музи эриб, раҳм-шафқат уйғонишини Тангридан ёлвориб сўради. Ўзи билган, хотирасига муҳрланиб қолган дуоларни такрор ва такрор ўқиди. Томоқлари қақшаб, огзидан нам қочди. Тик туравериб оёқларидан қувват кетди. Ҳаво етишмасдан бўгилди. «Ўлим нақадар кўрқинчли», деди ўзига ўзи. «Наҳотки шу чуқур ичида димиқиб ўлиб кетсам? Ҳолимдан хабар олгани, қутқаргани танишларим, дўстларим келмаса?

Улар қасрда? Мени ўрага ташлашганини кўришди-микин?»

Рустамни кўрқинчли, ваҳимали ўйлар исканжага ола бошлади. Шунда бир воқеа ёдига тушди.

Тўдага янги қўшилган чоғлари эди. Эргашбойнинг топшириғи билан катта миқдорда грант ютиб олган фермернинг уйига ярим тунда бостириб киришди.

- Бор пулларингни олдимизга ташла! - деди унинг бўғзига пичоқ тираб.

Фермер босқинчиларнинг топшириғини бажарди.

- Бунингга писта ҳам бермайди! - деди Рустам шерикларига ўзини кўрсатиш мақсалида. - Грантга ютган пуллар қасрда?!

- Ҳали олганим йўқ... - зўрга тили айланди фермернинг. Шериклари ишонишди. Фермер ташлаган пуллар ҳам анчагина эди.

- Алдаяпти, гапига ишонманглар, бунда пул кўп. Ҳозир булбулдай сайратаман, - деб, қўл-оёғи боғланган фермерни қопга солди. Нафаси қайтган фермер қасам ичди. Шериклари ишопса ишондики, аммо Рустам ҳали ҳам ишонмади.

- Айтмасанг айтма, биздан яширганингни ўзинг билан нариги дунёга олиб кетасан. Дўзахдагиларга пора қилиб берасан!

Рустам қопни тепиб, ҳовуз тепасига олиб келди.

- Сўнги бор сўраяпман, пулларнинг қайдалигини айтасанми?!

- Боримни бердим. Худо ҳайрингни берсин, икки кун сабр қилсанг яна шунча пул топиб бераман! - зўрга овоз чиқариб деди қоп ичида димиқиб ётган фермер.

- Онам мени сабр деган нарсадан кейин туққан. Яхши гапга кирмадинг, энди ўзингдан кўр!

Рустам қопни ҳовузга тушириб юборди. Шу заҳо-

тиёқ гилқиллаб сув тубига чўкди. Икки дақиқа ўтиб уни тортиб олди. Боғичини счди. Фермернинг кўкариб кетган юзини кўриб шериклари кўрқди. Улиб қолди, деб ўйлашганди.

- Хўш, пулни қаерга яширганингни эсладингми?
- сўради Рустам фермернинг сочларидан чангаллаб, бошини орқага қайирав экан.

Фермер эллик беш-олтмиш ёшлардаги одам эди. Оғзини очиб энтикиб-энтикиб нафас оларди.

- Уйимда нимаки бўлса сеники, гинг десам, бирор идорага шикоят қилсам номардман! Илтимос, жонимни қийнама!

- Сув остида ётсанг ҳам эсинг кирмабди-да, а?!

Рустам қопни яна ҳовузга ташлади. Бу гал уч дақиқа ўказиб тортиб олди. Фермернинг пафаси ичига тушиб, қотиб қолганди.. Рустам унинг кўкарган юзига тикилиб, ўлибди, деб ўйлади. Ва шерикларини бошлаб хонадан чиқиб кетди. Фермер ўлмаганди. Ўшандаги қисфаси Рустамнинг кўз ўнгида муҳрланиб қолганди. Ёлгиз қолганда, бирор жойи оғриганда ўша одамни эсларди. Ҳозир ҳам ер остида ҳаво етишмай бўғилиб, кўкка термулиб турар экан, рангидан қон қочган фермерни кўз олдига келтирди. «Ал қасосу минал ҳақ», деганлари шуми, дели ичида.

- Ё Аллоҳ!! Сенга не ёмонлик қилгандим-ки, бошимга бу балони солдинг! - ичидан отилиб чиққан фарёдни боса олмай қичқариб юборди Рустам. Овозини тошлар ютмади, аксинча ҳар бири акс-садо таратди.

Қош қорайди. Осмонга ой чиқди. Тутқуннинг оёқлари толиқди. Қутиргуси, бир зумгина дам олгиси келди. Бироқ на ўтиришга, на ётишга имкон бор эди. Ҳатто айлана олмайди ҳам. У яна йиғлади. Овозини баланд қўйиб йиғлади-ки, гўё ер остида момақалдироқ гумбурлагандек эди.

Ташқаридаги иссиқдан, очликдан паноҳ излаб чуқурга тушиб, тошлар орасига яшириниб олган илонлар бисёр эди. Улар ҳандакка тушган одамларнинг қонини сўриб, озиқланиб яшарди. Қоронгу тушганда уйғонишди. Тиллари билан одам ҳидини олишди. Бошларини тошлар орасидан чиқариб, шундоқ қаршиларида ялонгоч бадани қонга беланган одамни кўришди. Илонлар оч эди, ташна эди.

Рустам шундоқ рўпарасидан чиқаётган илоннинг бошини кўриб кўрқиб, боягидан ҳам баланд овозда дол солди.. Афсуски, товуши тепага эмас, ўра остига қараб кетаётгандай, тошлар ютиб юбораётгандай туюлди. Илонлардан бири елкасига ёпишди ва чўзилиб бўйнига чирмашди. Тилини бурнининг ичига киритди. Иккинчи илон эса кўкрагига тирмашди. Оёғига ҳам илон илашган ва тепага қараб ҳаракатланаётганди. Бир пайтнинг ўзида уч илон заҳар томиб турган ўроқ тишларини Рустамнинг баданига ботирди.

Жапгарилар сафдошларини унуттиганди. Ўрадан яқин жойда беш-олтитаси дайдиб келган итни тутиб, сўйишиб, гўштини симга тиқишиб, оловга тоблаб пиширишарди. Бири эт пишгунча сабри чидамай, ханжари билан қорайиб кетган жойидан кесиб, оғзига солиб чайнади. Ўрадан чиқаётган овоз ҳаммаларининг қулоғига чалиниб турса-да, парво қилишмади. Уларнинг фикри-зикри қоринни тўйдириш эди...

Рустамжон олиб, жон бераётган тунда Самангандан бир неча минг чақирим йироқда бўлган Москва ўрмонзорларида ўқ отилди. Рустамнинг овозини тошлар ютган бўлса, ўқ товушини дарахтлар ютиб юборди. Ўқ кимга қарата узилганди, кимнинг фарёди сокинликни бузганди?! Бу тўғрида китобимизнинг кейинги саҳифаларида баён қиламиз.

АФҒОНИСТОН

Усама бин Ладен аллақачон жосуслик бошқармасидан юз ўғирганди. Улар томонидан берилган топшириқларни бажаришни очикдан-очик рад этиб қолмай, балки учрашишни ҳам истамасди. Бир қатор мамлакатларда бўлган портлатишлар, давлат раҳбарларига уюштирилган суюқасдларда, террорчиларнинг қўлга олинишида унинг қўли борлиги секин-аста ойдинлашиб бораётганидан ташвишга туша бошлаганди. Булар унинг ўзи томонидан эмас, балки жосуслик бошқармаси ходимлари томонидан фош этилаётганди. Айниқса, ўн йил муқаддам бирга ишлаган ходимларнинг айримлари нафақага чиқиб, у ҳақда ҳар турли гапларни айтаётгани Усаманинг кулоғига етиб келганди. Хориждагилар эмас, балки жосуслик бошқармаси идорасида унга хизмат қиладиган одамлари бу тўғрида керакли маълумотлар билан таъминлаб туришарди. Усама турар жойларини зудлик билан ўзгартирди ва буни бошқалардан сир тутди. Жосуслик бошқармаси билан уланган алоқа воситаларини улоқтириб ташлади. Келган сигналларни жавобсиз қолдирди.

Жосуслик бошқармаси ўз хатосини кеч тушунди. Собик агентнинг турар-жойини аниқлаш мақсадида қилинган ҳаракатларнинг барчаси самарасиз яқунланди. Охир-оқибат уни йўқотишга қарор қилинди. Бироқ кимнинг қўли билан? Ким унинг яшаётган манзилини аниқлаб беради? Жосуслар бу тўғрида узоқ бош қотириб, мулла Умарни ишга солишга қарор қилишди. Биргина умид ундан эди. Оламларидан бирини унинг олдига жўнатишди.

- Арзимаган топширигимиз бор, агар шуни бажарсангиз, қурол-аслаҳа, ўқ-дори, кийим-кечак ҳамда озиқ-овқат билан тўлиқ таъминлашга сўз

берамиз.

- Қандай топшириқ? - сўради мулла Умар жосуслик идорасининг бекордан бекорга катта эҳсонларни ишғом қилмаслигини тушуниб. - Бу, ўзингизга аён.

- Гапиринг...

- Бизни шу кулларда Усаманинг қаерда яшаётганини қизиқтиради!

Мулла Умар ёмон туш кўрган одамдай сессканиб, кўзларини катта-катта очди.

- Адашмасам, Усама жаноблари сизлар билан ишлашни истамай қўйган.

Жосус мулла Умарнинг мақсадини тушунди.

- Бу ўлкада фақат сиз ҳукмронлик қилишингиз керак. Биз сиз томондамиз. Қолаверса, Усаманинг дунёни бар қатор йирик банкларида музлатилган миллиардаб пуллари сизнинг ҳисобингизга ўтказиб беришга ваъда берамиз.

- Идорангизни қизиқтираётган одам менинг азиз меҳмоним, қолаверса, қариндошлигимиз бор. Сиз бу гапингиз билан ўгилга ўз отасини тутиб бериш вазифасини қўймоқдасиз!

Жосус совуқ жилмайди. Бошқа таклиф ўртага сизмасди. У мулла Умар билан тил учида хайрашиб орқага қайтишга мажбур бўлди. Мақсадига етолмаган жосуслик бошқармаси Усамадан ўч олиш йўллари излай бошлади. Кўплаб агентлар Афғонистонга ва бошқа мамлакатларга юборилди. Улар Усама билан яқин алоқада бўлган одамларни, уни қачон, ким билан овқатланишини, қаерда дам олишини, қайси пайтда ухлашини, куннинг қайси соатларида қаҳва ичишини ўрганишди. Маълумотлардан террорчилар йўлбошчиси бир кунда тўрт маҳал қаҳва ичиши маълум бўлди. Усама қайси давлатнинг қаҳвасини ёқтиради? Бу ичимлик қаердан ва ким томонидан келтирилади, деган саволга жавоб топиш

зарур эди. Бутун диққат-эътибор шу масалага қаратилди. Бразилиядан жўнатилган маълумотномада бу саволга ойдинлик киритилди. Резидент Усама Бразилия кофесини хуш кўришини маълум қилганди. Бу мамлакатда қаҳва ишлаб чиқариладиган юзлаб корхоналар мавжуд, бироқ бин Ладен ёқтирган қаҳвани қайси корхона ишлаб чиқаради? Энди шу саволга жавоб топиш лозим эди. Резидентлар қаҳва ишлаб чиқариладиган корхоналарга ишчи, харилор ниқоби остида суқилиб киришди. Бошқарма ўз одамларидан деярли ҳар соатда маълумот кутарди. Ниҳоят улардан бири бин Ладен ёқтирган қаҳва айнан «Тимо» компаниясида махсус тайёрланиб жўнатилиши тўғрисида хабар топди. Қолган маълумотлар ушбу хабарни тасдиқлади. Резидентнинг кейин қўшимча қилишича, қаҳва ҳар ойнинг охириги пайшанбасида махсус самолётда Покистонга жўнатилиши ва у ердан Усаманинг ишончли одамлари олиб кетиши ҳам маълум бўлди.

Жосуслик бошқармасининг ходимларидан бири «Тимо» компаниясига ишга жойлашди. Бир неча ойдан сўнг топшириқ бажарилди. Резидент алоқага чиқиб, Усама учун тайёрланган махсус қаҳва йўллагини маълум қилди.

Бин Ладен ҳақиқатдан ҳам Бразилия қаҳвасини хуш кўрарди. Чарчаган пайтларида шу ичимликдан истеъмол қилиб, ҳордик чиқарарди. У ўзининг шахсий ошпази ва яқин қариндоши Зухрийнинг қўлидан таом ерди. Соқчилар бошқа одамни ошхонага қўйишмасди. Янги келтирилган ичимликни сугга аралаштириб олиб киришди. Икки ҳўнлам ичгандан сўнг Усаманинг боши енгил айлангандек бўлди. Кейин қусгиси келди. Соқчилар шу заҳотиёқ шифокорларни чақаришди. Улар Усамани овқатдан заҳарланганини аниқлашди. Истеъмол қилган овқат-

лар махсус лабораторияда текширувдан ўтказилди. Заҳар Бразилиядан келтирилган қаҳвадан топилди. Улар бу ишда марказий жосуслик бошқармаси ҳолимларининг қўли бор, деган хулосага келишди ва шубҳаланиб Зухрийнинг бошини ўша заҳотиёқ ошхонада узиб ташлашди.

Қаҳвага қўшилган махсус кимёвий дори аввало жигарга таъсир қилиши, уни бир ҳафта давомида эритиб юбориши керак эди. Ҳар соатда жигарда маълум ўзгаришлар кузатиларди. Усамани шошилинч даволаш лозим эди. Лекин қайси давлатда? Ёрдамчилар бу ҳақда бош қотириб Германияни таплашди. Усаманинг бу ўлкадаги одамлари керакли идоралар билан алоқага чиқишди. Катта маблағлар тикилди. Ниҳоят, уларнинг розилиги олинди. Муглақо бсгона одам қиёфасига киритилган Усама махсус рйсда Покистон орқали Германияга олиб келинди. Машҳур шифохоналардан бирига ётқизилди. Бир ҳафта давомида унинг жигари ювилиб, керакли дори-дармонлар ёрдамида эриб кетиш хавфи тугилган жигар фаолияти тикланди. Усама яна Покистон орқали Афғонистонга қайтиб келди. Марказий жосуслик хизмати эртаси куни бундан хабар тонди. Улар бин Ладеннинг ўлимини кутишаётган бир пайтда «Ал Жафар» телекомпанияси Усамани Германияга келиб, даволаниб кетганлигини, соғлиги у қадар хавф остида эмаслигини маълум қилди.

- Наҳотки Усама германияликларга боши учун тикилган йигирма беш миллиондан кўпроқ ҳақ тўлаган бўлса? - деб ўйлашди жосуслар.

- Бизнинг сирларимиз фош бўлди. Энди кескин чоралар кўришга мажбурмиз, - деди бин Ладеннинг изига тушган бўлим раҳбари ва шошилинч равишда ўз одамларига навбатдаги топшириқни берди.

Ю Р Т Д А

Маълумингизким, бир пайтлар Червон хонимнинг хонасида хорижлик даъватчилардан «таълим» олган аёлларнинг айримлари ҳали-ҳамоно ҳуқуқни муҳофаза қилиш идораларидан яшириниб юришарди. Айримлар хонимни Афғонистонга ўғиб кетганлигидан хабар толмагандилар. Ўз айбларини тушуниб етмаганлари, тавба-тазарру қилмаганлари, ўз гоёларининг таъсир кучига берилиб кетганлари катта пулларни ваъда қилган, қулоқ ва бармоқларига тилло тақинчоқларни илиб қўйган кимсаларнинг келишидан умидвор эдилар. Шулардан бири ўттиз беш ёшлардаги Зулайҳо исмли аёл эди. Табиат ундан гўзалликни аямаган бўлса-да, ақл, фаросат деган буюк неъматдан андак маҳрум қилганди. Гарчи олти ойдан бери биров йўқлаб келмаган бўлса-да, кўнгли хонимнинг «муборак» хонасида томоша қилган ғарбнинг шармсиз видеофильмларидан олган таассуротларни кўмсарди. Бир йилча муқаддам ҳасталикка чалиниб, айни дамда қайсидир ташкилот идорасида қоровул бўлиб ишлайдиган эридан кўнглини тўлдирадиган хузурни тополмасди. Юрагига кириб олган ҳиссиётлар ҳаё пардасини кўтариб, уч фарзандини ташлаб кўчага чиқишга мажбур қилганди. Қалбидаги ҳире тафтини босадиган эркакни изларди. Уни шаҳардаги ўқув юртларидан бирининг ётоқхонасидан топди. Йигитнинг исми Қобил эди. Улар бир пайтлар хонимнинг уйида учрашганди. Қобил ўзининг беҳаё қарашлари билан Зулайҳонинг хотирасида муҳрланиб қолганди. Уни қаерда ва нима иш қилишини ҳам яхши биларди. Забон билан айтишга уятли сўзларни кўз қарашларида бир-бирларига етказишарди. Дилдаги сўзлар тил-

ларга кўчмасдан хонимнинг уйи ёниб, бу ерга келадиган одамларнинг кўпи қўлга тушганди. Шу сабаб улар бир-бирларини йўқотишганди.

Зулайҳо йигитни қаерда ишлашини эслаб қолганди. Уни излаб борди. Қобил билим юртининг ётоқхонасида комендант вазифасида ишларди. Ҳафталаб уйига бориб-бормасди. Четдаги гумашталари билан алоқаси узилмаган, улар томонидан келиб турадиган пулга умидвор бўлиб, ора-сира топшириқларипи бажариб юрарди. Қилган ишлари тўғрисида хабар жўнатарди. Зулайҳо уни излаб олдига борди.

- Эрим ичкиликка берилиб кетган, доимо уйга маэт кслади, - дея турмуш ўртоғидан нолиди.

Қобилнинг кўзига аёл анча тўлишиб, чиройига чирой қўшилиб кетгандай кўринди. Унинг бўртиб чиққан кўкракларига суқ билан тикилиб турди-да;

- У сизни яхши кўрадимиз? - деб сўради.

- Кўрмаса туролмайди, яшшамагур! Ёш йигитчадап ҳам қизғанади. Кўчага чиқаргиси келмайди. - Зулайҳо бу сўзларни тилининг учини бураб, шундай ширин бир талаффузда гапирди-ки, йигитнинг ҳирси уйғонди.

- Мен билан кўрса-чи? Қизғанадимиз?

Қобулнинг мақсадини Зулайҳо тушунди.

- Сиз билан учрашганимни билмайди-да!

Йигит унга яқинроқ сурилди. Қўлларини Зулайҳонинг елкасига ташлади.

- Сиздай гўзални ҳар қандай эркак қизғанади-да, жонидан! - деди.

- Сиз ҳам қизғанасизми?- нозланди аёл.

- Сўраманг!

- Ёлгон!

- Қасам ичайми?

- Қизғанганингизда излаб борардингиз!

- Энди ёнимдасиз!

- Ишонмайман, - Зулайҳо эркаланиб Қобулнинг пинжига кирди.

Шундан кейин улар бир-бирлари билан кунора учрашадиган бўлишди. Баъзан Зулайҳо Қобилнинг хонасида қолиб кетарди. У эридан қутулиш йўллари йўлади. Бир пайтлар Червон хонимнинг уйида хориждан келган аёл «эрларингни ҳам ўз томонларингга оғдиринглар, ҳаммалари соқол қўйишсин, биз томонга ўтишни истамаган эр сизга номаҳрамдир», деган сўзларини унутолмасди.

Зулайҳо ўша даъватчи аёлнинг сўзларини эслаб Қобилга шикоят қилди.

- Ҳозиргача соқол қўймапти. Устозларим олдида юзим шувит бўлди.

- Бугуноқ даъват қил, соқол қўймасанг сен билан яшамайман, де!

- Айтганимни қилмасанг жавобимни бер, дедим. кулоқ солмади. Сен ўзгариб қолдинг, қандайдир оқимга кириб олгансан, бу йўлипдан қайт, йўқса меласага тутиб бераман, деб пўниса қилипти. Сизнинг олдингизга келётганимдан ҳам шубҳаланяпти. Ҳамма гапни Қобил ўргатаётган, деди.

- Шундайми?! Демак, эринг яхшиликча биз томонга ўтмас эканда. Унинг танобини тортиб қўйиш керак! - деди Қобил қаҳр билан.

- Буни чўзиб ўтиришнинг кераги йўқ. Вақт ўтса, гап болалайди. Назаримда, сизнинг олдингизга келиб-кетаётганимни кўпчилик билади.

- Билса билар, қўрқадиган жойим йўқ. Етти йил ўтириб чиққан одамни биров яхши дермиди!

- Бугун олдингизда қоламан. Ярим тушда уйга кирасиз. Эрим даҳлизда икки боласини ёнига олиб ётади. Эшик орқасида темир болға бор. Бошига бир урсангиз тинчийди.

Зулайҳо Қобилнинг хонасида қолди. Тунги соат ўн иккиларда Қобил йўлга чиқди. Масофа у қадар

узоқ эмасди. Шундай бўлса-да, велосипед миниб олди. Ярим йўлда қарши томондан келаётган велосипедли одамга дуч келди. Саломлашиб ўтиб кетишди. Улар бир-бирларини овозларидан ҳам танишмади. Кўча эшик қулфланмаганди. Қобил ичкари кирди. Эшик ортидан болгани топди. Чироқлар ўчирилганди. Деразага парда тортилганди. Қобил кўрпага ўралиб ётганларнинг ўртадагисини мўлжаллаб бошига болга билан солди. У бир-икки типирчилаб тинчиди. Қобил ёпидан ханжарни олиб, кўрпа устидан икки бор санчди. Кейин ташқарига чиқди. Болгадаги ва пичоқдаги қонни ариқда ювди. Ҳеч ким кўрмаганидан, ҳатто болаларни уйгонмаганидан хурсанд эди. У велосипедга миниб орқага қайтди. Зулайҳо уни ухлмасдан кутаётганди.

- Бўлдими? - сўради ичкарига хотиржам кириб келган Қобилдан.

- Энди сен уйинга боравер, - деди Қобил. - Тонг ҳам ёришиб қолди.

- Мелисалар қаерда қолгандинг, деб сўрашадиган бўлишса нима, деб жавоб қилай? - чиқиб кетишдан олдин сўради Зулайҳо.

- Кўрқма, менинг хонамда қолганингни айтавер. Бу ерда сенга кўзи тушганлар бор.

Зулайҳо узоқдан уйи олдида тўпланиб турган қўни-қўшнилари, иккита милиция машинасини кўрди.

- Нима гап, тинчликми? - сўради остонада турганлардан.

Ҳеч ким индамади. Зулайҳо ичкарига кирди. Уй ичидан чиқиб келган эрини кўриб арвоҳга дуч келгандай бақариб юборди. «Наҳотки кўзларим алдаётган бўлса, ахир ўлдирдим девди-ку»?

- Қизимизни кимдир бошини мажақлаб, биқинига пичоқ уриб кетибди? - деди кўзларидан ёш оқиб турган эри.

- Ўлдими? - ранги оқариб кетган Зулайҳо қичқириб юборди. У ўзини ичкарига урди. Қонга бўялган тўшакни кўрдию, аммо қизини тополмади.

- Уни шифохонага олиб кетишди, - юпатди эри.

Боши мажақланиб кетган қиз икки кун яшади. Учинчи кунни кўриш унга насиб қилмади. Терговсуриштирув ишлари бошланди. Қотил қизнинг бошига оғир жисм билан урганлигини, натижада ўн олти ёшли қиз қаттиқ тан жароҳати олиб ҳалок бўлганлиги тўғрисида суд-тиббий экспертизаси хулоса берди. Воқеа жойини ўрганган прокуратура терговчиси далилий ашёни тополмади. Айни дамда жиноятнинг изига тушган изқувар Абдумажид Аҳадов воқеа жойидан темир болгани топди. Унга бир тола соч ёпишиб қолганди. Экспертиза болгадан топилган соч ва қонни айнан марҳуманикага мослиги тўғрисида хулоса берди. Аҳадов аёлни Қобилнинг олдига бориб туришини, вақти-вақти билан унинг хонасида қолиб кетишини ҳам аниқлади. Қобилни излаб борган пайтда комендантнинг белига тақиб олган ханжар изқуварнинг эътиборини тортди. Уни кўздан кечириб, қон доғи борлигини кўриб қолди. Бироқ Қобил Зулайҳо билан учрашиб турганлигини бўйнига олдию, қотилликка алоқадорлигини рад этди. Экспертиза берган хулосани ҳам тан олмади. Иккиси гумондор сифатида ҳибсга олинди. Терговчилар, изқуварлар ўзларининг бор маҳоратларини, иш услубларини ишга солишди. Бироқ гумондорлар қўйилаётган айбни рад эгишарди. Нима қилиш керак? Терговчи ҳам, Аҳадов ҳам шу тўғрида ўйлади. Соқчилардан бири Зулайҳонинг кечалари ишқ-муҳаббат тўғрисида кўшиқ айтаётганини Аҳадовга айтиб қолди: Изқувар унинг олдига кирди.

- Опа, биламан ҳар куни ишқ-муҳаббат ҳақида кўшиқ айтасиз. Ўзингизни айбдор эмасдек тутасиз. Аммо юрагингизни бир четидан кўкрагингизга сиймайдингиз дард-алам бор. Буни кўзларингиз ошкор қилиб турибди. Айтмасангиз, ўзингизни ўзингиз еб адо қиласиз. Дардга чалинаси. Юрагингизни бўшатиңг!

Изқуварнинг сўзлари аёлга таъсир қилди. У йиғлаб юборди.

- Буни ўзим ҳам биламан. Муҳаббат тўғрисида кўшиқ айтганим билан ичим зимистон. Нима қилай, ўзимни ўзим алдаяпман. Ўша сиз айтган юрагимдаги тугун вақт ўтган сайин катталашиб боряпти. Ичимни каламушдек кемирапти.

Зулайҳо йиғлаб-йиғлаб бўлиб ўтган воқеаларни сўзлаб берди. Лекин Қобил айбини тан олишни истамади.

Терговчи билан изқувар «Зулайҳо бизга ҳамма гапни айтиб берди, унинг қизини сиз ўлдиргансиз», дейишганда ҳам инкор қилди. Ниҳоят, икковларини учраштиришди.

- Мен ҳамма гапни айтиб бердим. Сиз ҳам тан олинг! Қонундан қочганимиз билан Аллоҳнинг қаҳридан, элнинг нафратидан қочиб қаерга борардик. Биз алдандик, Уйингга ўт тушкурлар бизнинг онгимизни заҳарлаб қолмай, фарзандларимизга ҳам душман қилиб қўйишган экан. Хонимнинг уйига бормаганимда, хорижлик келгиндиларнинг фисқу-фасод сўзларига ишонмаганимда, сизни кўрмаганимда, эрим соқол қўймапти демаганимда бу кўргиликлар бошимга тушмасмиди.

Зулайҳо қаршисида турган Қобилга нафратли нигоҳ ташлади. Адашганини кеч бўлса-да, тушунди.

Орадан бир ой ўтиб суд бўлди. Зулайҳо узоқ муддатга қамалди. Қобил ўта хавфли жиноятчи сифатида отувга ҳукм қилинди.

ТАВИЛДАРА

Икки соат ўтган бўлсада, Жалолдан дарак йўқ эди. Нима бўлди унга? Червон хонимга кўшилиб жарга кулаб тушдими ёки юртга қочиб кетдими? Эргашбойнинг қоронғу дилига ҳар турли ваҳимали ўй-хаёллар келарди. Юраги изтиробдан эзиларди. У хонасида ўтиролмай, тиширчилаб қолди. Ниҳоят «қочиб кетган», деган қарорга келди. Тирик бўлганда шу пайтгача қайтиб келарди. Ярим соатлик йўл. Ҳар қандай ишни бажарса бўлади. У хонимнинг ширин гапларига учганми, ёки «акажоним», дсб ақли-хушини олиб, чегара томонга бошлаб кетганми - бу ёғи Худоба аён!

Эргашбой ташқарига чиқди. Чодирдан бир неча қадам нарида йигитлар латифа айтиб, кулишиб ўтиришарди. Улар тўдабошини кўришмади.

- Хой, қон қускур Санжар?! Қайдасан ит бурун!

Эргашбойнинг овози йигитларнинг қийқириги ва кулгусини босиб тушди. Ҳаммалари бир пайтда тўдабошига қарашди ва унинг вазоҳатини кўриб, ўринларидан туришди.

- Менга Санжарни топиб келтиринглар, тезда!!

Йигитлар Санжарни бошлаб келишди. Тўдабоши бир боғлам долларни унинг юзига улоқтирди. Санжар пулни ҳаводаёқ илиб олди.

- Хизматингиздан, амирим...

- Ёнингга одамлардан олиб тоққа чоп. Итдан тарқаган Жалолнинг кетганига уч соатдан ўтди. Ҳозиргача дараги йўқ. Чегара томонга кетган бўлса, иккисининг калласини узиб, келтирасан. Тушундингми?!

- Тушундим, амирим!

Санжар ортида турган йигитлардан тўрттасини

эргаштириб тоғ томон чопди. Олдинда ўзи бошини эгиб, чуқур-чуқур нафас олиб, ерни искаб борарди. У адашмаганди. Димоқларига хоним билан Жалолнинг оёқларидан қолган ҳид уриларди. Қуёш ботиб, қош қораярди. Изқуварлар довондан ўтиб, кўздан ғойиб бўлгунча лагердагилар қараб туришди.

Сапжар эпчил ва чаққон эди. Тез югурарди. Шериклари тезда чарчаб қолишди. У олдинда адашмасдан борарди. Хоним билан Жалол қолдирган изни кўриб бораётгандай эди. Ҳатто хоним тўхтаган жойни ҳам топди. Хидлади.

- Улар шу ерда дам олишган, - деди ортидагиларга қараб.

- Жуда узоқ кетишибди-ку? Бир нафаслик ишни шу тошлар орасида бажарса ҳам бўлаверарди-ку! - иршайиб деди жангарилардан бири.

- Назаримда, улар тил бириктириб қочишган!

- Узоққа кетишолмайди, - деди Санжар тортишувга барҳам бериш мақсадида. - Ҳозир икки чақирим нарида кетишмоқда. Тезроқ чопсак етиб оламиз!

Изқуварлар яна чопишди. Улар жар ёқалаб боришарди. Бир чақирим масофа ортда қолганди. Шом қоронгилиги бостириб келарди. Ярим тилим ой нуруни сочарди. Лекин бунга ҳеч ким эътибор бермасди. Фақат олга юришарди. Ниҳоят, Санжар тўхтади. Чарчаган шериклари қўлларигаги автоматни отишга шайлаб олишганди.

- Бўрининг иси келяпти, - деди Санжар тепаликка ишора қилиб!

Ҳаммалари ҳушёр тортишди.

- Яна бу қутурган қулранг бўри бўлмасин... - деди бошқа жангари.

- Бўри бу томонга кетган! - Санжар қўли билан кун чиқиш томонни кўрсатди.

Улар йўлда давом этишди. Осмонга ой чиққанди. Чўққиларнинг орасидан нур сочиб турарди. Санжар яна тўхтади.

- Қон иси келяпти, - деди шерикларига қарамай.
- Афтидан биз етиб келганга ўхшаймиз!

Улар энди эҳтиёткорлик билан олдинга боришарди. Эллик қадам юришганларида ерда чўзилиб ётган одамни кўришди. Унинг бўйни узиб ташланганди. Мурданинг очиқ қолган кўзлари ялтираб турарди.

- Бу Жалол! - Жангарилардан бири унинг кийимидан таниди.

- Ким ўлдирдийкин?

- Хоним сўйиб кетган!

- Вой, қанжиқ! Ҳақиқий тулки экан-а!

- Тулкилиги учун ҳам ичимизга кириб олганда!

- Бўри бўғизлаган, - Санжар мурданинг бўйнига қадалган тишларни кўриб шундай хулосага келди.

- Червон хонимнинг ўзи қаерда? У тирикми?

- Балки бўрига қўшилиб кетгандир!

Санжар атрофни кўздан кечирди. Боши ерга теккудай энкайиб, тошларни искади.

- У тирик! - деди олтин топган одамдай суюниб.

- Тирик?! - ҳайратланди шериклари.

- Ҳа, тирик! Хоним шимол томонга кетган!

- Бир ўзи-я!

- Кетдик, изидан борамиз, у узоққа кетолмаган!

- деди Санжар. - Тезроқ чопсак, етиб оламиз!

- Ахир чегарага беш-олти чақирим қолди-ку. Бизни тутиб олишлари мумкин!

- Чегарачилар берадиган жазо Эрганбойнинг жазоси олдида ҳеч гап эмас, - деди йигитлардан бири Санжарнинг изидан эргашиб..

Улар чопишди. »Ишқилиб чегарадан ўтиб кетмаган бўлсинда, ўтиб кетган бўлса, тўдабоши берган пулини қайтариб олади. қуруқ йўлда қоламан. Шунча

меҳнатим зое кетади», деб ўйларди ортидан шерикларини эргаштириб бораётган Санжар. Шу умид уни илдамроқ чопишга, тезроқ хонимга етиб олишга, упи тутишга ундарди.

Улар чегара чизигига яқинлашиб қолишди.

Бу пайтда чарчаб ҳориган Червон хоним бир сиқим тупроқни қўлларига олиб, кўзларига суртиб, бағрини срга бериб юм-юм кўз ёш тўкарди. Эсаётган энкии кўзига кўриниб турган она-юрт тупроғини димоғига урарди. Кўпдан бери бундай тотимли, хушбўй ис искамаганди. Ҳаводан тўйиб-тўйиб нафас олар, қуруқшаб қолган лабларидан биргина сўз тунмасди. «Юрт жамолини кўрсатганингга шукр». Ватан соғинчидан эзилиб кетган юрагидаги зулмат нардалари кўтарилиб борарди. Эргашбойнинг чангалидан чиқиб, омон қолганига, унинг ифлос чодирини тарк этганидан суюнарди. Энди ўлиги бегона юртда, тайинсиз мозорларда қолиб кетмаслигига ишонарди. Кўзлари юртини кўриб тургани учун Хулоға шукроналар айтарди. Қани энди бирорта чегарачи уни кўрса, тезда етиб келиб, Ватанга олиб ўтиб кетса. Ўчакишгандай атрофда одам кўринмасди. Олисларда эса чироқлар ёниб турарди.

Хоним ҳалдан ташқари толиққан ва чарчаган эди. Ўрнидан туришга, чегарани ксшиб ўтишга ўзида мадор тополмасди. Изидан тўдабошининг одамлари қонига ташна бўлиб, изма-из қувиб келаётганидан хабарсиз эди. У тинимсиз яратганга ҳамду санолар ўқиб, тавба-тазаррулар қилар экан, ортида ниманидир шитирлаганини эшитди. Қулоқлари динг бўлиб, кўрқувдан юраги товонига тушиб аста ортига қайрилди ва додлаб юборди...

Санжар адашмасдан, бегона сўқмоқларга қайрилмасдан, хонимнинг тошлар ва ўт-ўланларда қолдирган исларини олиб келаётганидан мамнун эди.

Ҳид хонимга етиб олишига жуда оз қолганипи билдирарди. Шу сабабли ҳам орқа-олдига қарамасди. Чегарага етиб келгапини ҳам сезмади. «Мендан қочиб кутулолмайсан, шум кампир, Жалолнинг қонини ичганингни Эргашбой билса терингни шилиб, пайтава қилиб оёғига ўраб олади. Сенинг аҳмоқ бошинг учун менга қанча чой чақа берганипи билмайсан-да. Амиримизга сенинг тиригинг эмас, аҳмоқ бошинг керак. Шу бош учун айтган пулимни беришга тайёр».

Мана шундай ўй-хаёллар Санжарнинг вужудига куч, оёғига қувват ато этарди. У аввалигдан илдам-роқ чопарди, хонимга тезроқ етиб олишга, тутишга жон-жаҳти билан ҳаракат қиларди. Аёлнинг иси тобора димогига аниқ ва тиниқ уриларди. Энди боши ерга теккудай энкайиб чопмасди. Тик турган ҳолда борса-да, таниш исни димоғи оларди. Санжар бирдан қадамини секинлатди. Шунда оёғи нимагадир илиниб қоқилди, шитирлаган овоз келди. Бошини кўтариб, йигирма қадам нарида чўнқайиб ўтирган одамни кўрди...

- Етиб келдик! - деди қувончи ичига сигмай шерикларига ўгирилиб. Ҳаммалари енгил тин олишди. Бироқ, икки-уч қадам нарида ерга тиз чўкиб, бошини тупроққа қўйиб ўтирган аёлга яқинлашишга у қадар шошилишмади. Энди у қаёққа қочарди? Чегарага етгани билан ўртада тиканли тўсиқ бор. Қолаверса, жонига оро кирадиган аскарлар кўринмайди. Бўлганда ҳам бу томонга ўтишолмайди.

Санжарнинг ўт чақнаб турган кўзлари билан хонимнинг қўрқувдан катта-катта бўлиб кетган кўзлари ниҳоят учрашди. Хоним изидан Эргашбойнинг исковичлари қувиб келишини хаёлига келтирмаганди. Санжарни кўрганда йиглаб юборди.

- Йўқ! - деб қичқирди жон ҳолатда. - Энди мени тириклай бу ердан олиб кетолмайсанлар! Ўлдирсанг ҳам шу ерда ўлдирасанлар! Қоним шу жойга тўкилади, жасадим шу тупроққа кўмилади!

Хоним қўлларига тиралиб ўрпидан турди. Кўзлариши жангарилардан узмай орқаси билан тиканли тўсиқ томон юрди. Санжар шерикларига «тутинглар», деб амр қилди. Икки йигит тўрт хатлаб унинг қўлларидан ушлаб, қайириб орқага судрашди. Хонимнинг вужудида ноаён куч уйгонди. Йигитларни ўзига кўшиб, чегара томон интиларди. Улар олишиб, бақаришиб кетдилар. Аёл жангариларни судраб, тортиб, тўсиққа етиб келди ҳамда иккала қўллари билан тиканли симга ёпишиб олди. Тиканлар унинг баданига игнадек санчилди, кўйлақларини пора-пора қилиб йиртиб ташлади. Ерга чакиллаб қон томарди. Оғриқли азобларга Червон хоним аҳамият бермади.

Жангарилар ҳам бўш келмади. Худди улоқ тортаётган чапандозлардек бири қўлидан, иккинчиси кўйлагидан, бошқаси эса сочидан торгарди. Сочи узилиб, бошида чидаб бўлмас оғриқ турса-да, аёл симни кўйиб юбормади. Жангарилар хонимнинг қонга бўялган қўлларини қайириб, бир амаллаб тўсиқдан ажратишди. У энди тақдирга тан берганди, қисматдан қочиб қутулиб бўлмаслигини тушунганди. Ўқириб-ўқириб йиглади...

- Итлар, кўйиб юбор! Мен юртимга ўтиб кетай! Худонинг омонатини қоним томган тупроқда топширай! Тегмаларинг!

- Юм оғзингни, қанжиқ! - Кимдир аёлнинг юзига тарсаки тортиб юборди. Хонимнинг кўзларидан ўт чақнаб кетгандай бўлди.

- Қотиллар! - овозининг борича қичқирди аёл. - Ўлдирсанг ҳам чегаранинг нариги томонида ўлдир!

Жангарилар унинг оғзини юмишди. Хоним улардан бирининг қўлини, бошқасининг кўкрагипи тишлаб олди. Залворли муштлар яна бошига тушди. У гангиб, кўз олдини оқ ҳалқачалар қоплаб, ер билан осмон аралаш-қуралаш бўлиб кетганга ўхшади. Шунда ҳам у яна симли тўсиқ ортида турган диёри томон талпинди. Жангарилар унинг устига ўзларини ташлашди. Кимдир мушт урди, кимдир оёғи билан тепа кетди.

- Қайт орқангга, мегажин!

Хоним эс-хушини йўқотиб қўяёзди. Қаршилиқ кўрсатишга энди ҳоли қолмаганди. Жангарилар ўликдек судраб Санжарнинг олдига келтириб тиз чўктиришди.

Чегара постидаги сигнализация ишга тушганди. Ўн олтинчи чақиримда тревога эълон қилинганди. Бир гуруҳ аскарлар шу томон чопиб келишарди. Лекин масофа олис эди.

Хоним ҳамон жон олиб, жон бериб қичқирарди, дод соларди. Ўзини жангарилар ихтиёрига топширишни, муҳими орқага қайтишни истамасди. Ўн қадам нарида юрти турарди. унга вужудига куч-қувват бераётган ҳиди келарди. Аёл юртига ўгиб кетолмаганидан афсус ва надоматлар чекди. Шунинг учун йиглади, шунинг учун дод солди. Бирдан жонини сақлаб қоладиган куч йўқлигини тушуниб етди. Ўлимига рози бўлди.

- Мақсадинг мени ўлдиришимми? - сўради кўзлари қонга тўлган Санжарга қараб.

- Нима, бошингни силайликми? Меҳрибончилик қилиб, чегарадан ўтказиб юборайликми? - кулди искович.

- Ўлдирмоқчи бўлсанг, ўлдир, аммо бир шартим бор!

- Ҳали сен бизга шарт қўймоқчимисан, кампир?
- Истамасанг айтмайман, - хоним юзини бурди.
Санжар унинг нима демоқчилигини билишга қизиқди.

- Ўлимнинг олдидан айтадиган гаинг бўлса, майли гапира қол. Нима дейсан? Фақат тезроқ, вақтимиз зиқ. Хўжайип бошингни кутяпти!

- Мени қўйиб юбор. Анови тўсиқ олдига борай. Юрт томонга юзимни бурай. Кўзларим тўйиб олсин. Ана ундан кейин ханжарингни бўйнимга сол. Агар финг десам, инграган овоз чиқарсам ёки турган жойимдан йиқилсам имонсиз кетай!

- Талабинг шу холосми? - масхараомуз кулиб қўйди Санжар.

- Шу холос! - бош иргади аёл.

- Шу сзда ўлдинг нима, тўсиқ олдига бориб жон бердинг нима? Барибир эмасми?

- Асло, барибир эмас. Танамдаги қоним бсгона юрт тупроғига тўкилмасин дейман!

Ҳаммалари кулишди.

- Хо...хо!

Санжарнинг ишораси билан икки жангари уни сим тўсиққа яқин олиб борди. Червон хоним ерга тиз чўкди. Бошини баланд кўтариб тўсиқ ортидаги юртига тикилиб қолди. Ватан томондан эсаётган экин қонга беланган юзларига уриларди. Вужудида роҳатбахш бир ҳис туйди. Қонли лаблари пичирлади.

- Сенга қилган хиёнатим учун мени кечир, она юртим! Берган тузингга рози бўл. Хатойимни кеч бўлдса-да, тушундим!

- Чегарачилар келяпти! - қичқирди бир чақирим наридаги аскарларни ва уларнинг олдида келаётган итнинг исини олган Санжар. - Тезда қалласини узинглар, орқага қайтамыз!

Хонимни ўраб олган жангарилардан бири ёнидан ханжарни сугуриб, аёлнинг бошини орқага қайириб бўғзига пичоқ тортиб юборди. Бу шу қадар тез содир бўлди-ки, хонимнинг бошини қайси жангари узганлигини Санжар кўрмай қолди.

- Кўйлагини йирт, Турғун! - буюрди ханжар ушлаган жангари шеригига. Турғун хонимнинг куйлагидан бир бўлагини йиртиб олди. Жангари қон оқиб турган бошни унга ўради.

- Бўла қолларинг тезроқ! - шоширарди Санжар шерикларини. - Аскарлар яқинлашиб қолишди. Энди унинг қулоқларига ҳам беш юз қадам нарида келатган чегарачиларнинг овози эшитила бошлаганди. Жаллод ишини бажариб бўлганди. У танадан узилган бошни Турғуннинг қўлига тутқазди.

- Ушла!

Турғун уни кўрқибгина қўлига олди.

- Чопдик! - буйруқ берди Санжар одамларига. Улар тоғлар томон чопиб кетишди. Чегарачилар етиб келишганда, тиканли сим ортида тиз чўкканча қотиб қолган бошсиз аёлнинг жасадини кўришди. Зулмат кўйнига кириб, кўздан йўқолаётган тўрт нафар кимсаларнинг шарпасини ҳам кўришди. Бу уларнинг иши эканлигини билишди.

МОСКВА

Федерал хавфсизлик хизматиининг Биринчи Бош бошқармасига Афғонистон ҳамда Покистон давлатларида махсус тайёргарликдан ўтаётган икки юз нафар жангарининг Россия ҳудудига яширин йўллар билан кириб келиши, уларни Чеченистонда фаолият юритаётган Хаттоб гуруҳига қўшилиши ҳамда мамлакатнинг турли шаҳарларида террорчилик ҳаракатларни олиб бориши тўғрисидаги маълум-

мот келиб тушганди. Бошқарма бундай маълумотни араб давлатларидаги резидентларидан ҳам олганди. Афғонистондан жўнатилган маълумот уларни жиддий ташвишга солиб қўйди. Жангариларнинг ўтиши мумкин бўлган чегара ҳудудлари мустаҳкамланди. қўшимча кучлар келтириб ташланди. Икки юз нафар жангарипинг қўлидан нималар келиши русларга аён эди. Бир ой муқаддам чегарани бузиб ўтган ўн нафар жангари мамлакатнинг турли шаҳарларида, қолаверса, нойтахтнинг ўзида бир қатор террорчилик ҳаракатларни амалга оширганди. Улар одамлар яшайдиган кўп қаватли бинолар остига, бозорлар, универмаглар, кинотеатрларга бомбалар қўйиб кетишди. Одамларнинг хушёрлиги туфайли айримлари зарарсизлантирилди. Бироқ портлаганлари кўн бўлди.

Афғонистондан келган маълумот хавфсизлик хизмати раҳбарларини жиддий ташвишга солиб қўйганлиги боис одамлар яшайдиган кўн қаватли бинолар, мактаблар, бозорлар, болалар богчалари, кинотеатрлар ва бошқа объектларда хавфсизлик чоралари кўрилди. Лекин бу кутилиши мумкин бўлган хавфнинг олди олинди дегани эмасди. Нима қилиб бўлса ҳам икки юз нафар жангари ўтадиган йўлакни зудлик билан аниқлаш, уларни чегарада тутиб қолиш зарур эди.

Бошқармага деярли ҳар куни ўзининг хориждаги резидентларидан ушбу маълумотни тасдиқловчи қўшимча ахборотлар келиб тушарди. Нима қилиш керак? Жангариларнинг йўлини тўсиш мумкинми? Улар ўтадиган йўлакни наҳотки аниқлаб бўлмаса? Бошқарма бошлиги ўз одамларига ҳар куни янгидан-янги топшириқларни берарди.

Нихоят, руслар ишончли одамларидан бир нечтасини Афғонистон ва Покистонга ташлашга мажбур

бўлишди. Уларга қандай қилиб бўлмасин, жангарилар ичига кириб олиш, орасидан ишончли алоқачи топиш ва келиши кутилаётган жангариларнинг мамлакат ичига қаердан, қачон кириб келишини, уларни кимлар кутиб олишини аниқлаш вазифаси юклатилди.

Чекистларнинг бирортаси тоншириқни бажаролмади. Айримлари қўлга тушди, баъзилари юрак бетлаб уларга яқин боролмади. қўлга тушганларни жангарилар аяб ўтиришмади. Фосш бўлган чекистларнинг ҳаракатлари, гап-сўзлари тасвирга туширилиб, Россияга жўнатилди. Бу ердаги одамлар эса дискларни ҳуқуқни муҳофаза қилиш идораларининг эшиги олдига ташлаб кетишди. Бунинг устига мулла Умар рус махсус хизмат ходимларини қўлга туширган одамга юз минг доллар мукофот пули ажратганди. Катта пул тикишининг сабаби айгоқчиларни тутиш эмас, балки жангарилар ўртасида қўрқув, ваҳима уйғотиш эди. Афғонистондаги бегона одамлар шубҳа остига олинарди. Руслар вақтинча чекинишга, ўз одамларини Афғонистондан чақириб олишга қарор қилишди. Чеченистондаги жангариларни Афғонистон билан боғлаб турган ришталарни топиш йўллари ишлаб чиқилди. Хорижлик жангарилардан тозалаш биринчи навбатга қўйилди. Хаттобни ва унинг атрофидаги каллакесарларни зудлик билан йўқотишга қарор қилинди. «У ўртадан олиб ташланмагунча Россияга хориждан ёлланган жангариларнинг кириб келиши давом этаверади», деб ўйлашди. Бу ҳақиқатдан ҳам адолатли фикр эди. Бироқ Хаттобни йўқотиш осон эмасди. Ўта маккор ва мугомбир бўлган террорчилар сардори ҳар соатда яшаш жойини ўзгартириб турарди. Руслар қўлларига келиб тушган махфий маълумотларга таяниб, у турган жойни ракетаалардан ўққа тутишар, самолёт-

ларда бомба ташлашарди. Бироқ Хаттоб тирик қолаверарди.

Хаттоб ҳамиша қўриқчилар қуршовида юрар, бегона одамларни ўзига яқин йўлатмасди. Руслар томонидан ишлаб чиқилган бир қанча операциялар барбод бўлди. Уни йўқотишга жўнатилган ходимларнинг қўлидан иш келмади. Айримларининг ўрмонлардаги дарахтларга осилган, кўзлари ўйилган жасадлари қолиб кетди.

Янги одам топиш тўғрисида узоқ вақт бош қотирган раҳбариятнинг эътиборини кутилмаганда Крамаренконинг Афғонистондаги одами тортиб қолди. У ҳозир ўша ердами, деган саволга жавоб топиш лозим эди. Бўрон билан боғлиқ маълумотлар қайтадан жамланди. Ҳатто ҳазина излаб борган чекист ўлими олдидан жўнатган хабарномасида Бўронни учратганини қайд этиб ўтганди. Бошқарма раҳбариятининг буйруғига биноан мудофаа вазирлигидан 1980-86 йилларда Афғонистонда хизмат бурчини ўтаган ва генералнинг тилмочи вазифасида ишлаган Бўроннинг шахсига доир маълумотлар кўтарилди. Ўзбек махсус хизмат идораси томонидан ахборот алмашиш эвазига юборилган маълумотлар қайтадан таҳлил қилинди. Улар ўртасидаги яқинлик ҳамда ўхшашлик жангарилар орасида ўзбекларнинг одами борлигидан далолат берарди. Покистондаги «Ал Ҳаққоний» мадрасаси, Қандаҳор ва Жалолободдаги террорчилар тайёрлайдиган лагерлар, қолаверса бундан икки ой муқаддам Грузиянинг тоғли ҳудудидан Чеченистонга ўтиши режалаштирилган ўтгиз нафар жангарилар тўғрисидаги аниқ маълумотларда Бўроннинг қўли борлиги аён бўлганди. Руслар у билан алоқага чиқиш йўларини ахтаришди. Ўз мақсадлари йўлида ишлатишни ўйлашди. Бироқ уни пулга, бойликка сотиб ололмасликлари-

ни тушунишди. Кейинги йигирма йил ичида ўзбек разведкаси ва бошқа ҳуқуқни муҳофаза қилиш идораларининг бирорта ходими икки томонлама ишламаганлиги русларга беш қўлдек аён эди. Биргина йўл қолганди - бу муаммо идоралар ва давлатлараро келишув асосида ҳал этилиши мумкип эди.

Афғонистон масалалари билан ишлаш бўлими бошлиғи полковник Евтушенко шу мақсадда бошлигининг хузурига кирди.

- Бизга фақатгина ўзбек разведкаси ёрдам бериши мумкин, - деди қўлидаги жилдни раҳбарнинг олдига қўйиб. Кейин у Бўрон тўғрисида керакли маълумотларни айтди.

- Бошқа чора йўқми?

- Асло!

- Ўзбеклар рози бўлишармикин?

- Ҳар қандай йўл билан уларни кўндиришга ҳаракат қилишимиз керак.

- Қўлимизда Ўзбекистонга доир муҳим маълумот борми?

- Ҳаммасини топширганмиз!

- Бироз шошибсан.

- Лекин ўртоқ генерал, яқинда ходимларимиздап иккита янги маълумот олдик. Назаримда, мана шу маълумотлар бизни ўзбеклар билан ишлашимизга қўл келиши мумкин.

Генерал бир ҳафта касалхонада даволаниб, ишга яқинда қайтганди, шу сабабли йигилиб қолган маълумотлардан беҳабар эди.

- Қандай маълумот экан?

- Афғонистондан қочиб ўтган, кенгаш аъзолари томонидан ўлимга маҳкум қилинган Ғофур исмли йигит бизда яшаяпти!

- Бизда яшаяпти? - ҳайрон бўлди генерал. - Нега мен хабардор эмасман?

- Бу маълумотни олганимизга икки кун бўлди. Ҳозирча бизнинг кузатувимизда.

- Афғонистондан қочиб ўтишига нима сабаб бўлган?

- Жангарилар бошлиғи Эргашбой билан ўртала-рида келишмовчилик вужудга келган. Вадим Вольфович томонидан берилган пулларни ўзлаштириб юборган. Сири фош этилгач қочишга мажбур бўлган!

- Шунинг учун уни ўлимга маҳкум қилишганми?

- У кенгашнинг сирларини фош қилишда айбланмоқда. Маълумотларга қараганда Гофур тўдадаги барча махфий маълумотлар билан таниш. Гуруҳ аъзолари қайси жойларда яшайди, нима ишлар қилади, кимлардан тоншириқ олади? Қаерларни портлатиш ва кимларни ўлдириш кераклиги тўғрисидаги маълумотлар айнан унинг қўлида сақланган. Буларни сотиб қўйса кенгаш томонидан ишлаб чиқилган ўн йилги режалар барбод бўлади. Раҳбарлари шундан хавотирланишмоқда! Гофурнинг бошига катта миқдорда пул тикишганининг боиси шунда!

- Қанча тикишибди?

- Юз минг доллар!

- Боши тилмоданми? - кулди генерал.

- Кенгашнинг махфий ҳужжатлари улар тиккан пулдан қимматроқ! Қолаверса, ўзбек разведкаси икки йилдан бери унинг изига тушган.

- Иккинчи маълумотинг ҳам шу ердаги жангарилар ҳақидами?

- Бу хабарни кун кечагина олдик. Ходимларимизнинг маълум қилишича, марказий жосуслик бошқармаси Бўронни назоратга олган. Абдуллоҳни ўлдириб, ўрнига Бўрондан фойдаланишни режалаштиришган. Қаршилиқ кўрсатгудек бўлса, фарзандини гаровга олишмоқчи.

- Хотини борми?
  - Ўлган!
  - Фарзанди ким билан қолган?
  - Кўшниларидан бири энагалик қилади.
  - Ҳозир Абдуллоҳ қаерда?
  - Уч кун бурун ўлган.
  - Ўлганми, ўлдирилганми?
  - Овқатига заҳар кўшилган.
  - Демак, мақсад сари бир қадам қўйилган.
  - Фофурни қўлга олайликми?
  - Уни кузатинглар. Зарур пайтда қўлга оламиз.
- Бугуноқ Тошкент билан боғлан, жосуслик бошқармаси Бўроннинг фарзандини гаровга олиш мақсадида эканлигини уларга етказ, - деди бошлиқ, - Лекин ўзимиз томонимиздан қўйиладиган талабларни айтишга шошилма! Аввал уларнинг фикрини ўрганайлик. Фофур тўғрисида ҳам шунчаки айтиб қўй. Биздалигини билиб қўйишин.

Евтушенко хонасига кирганда телефон жиринглади.

- Эшитаман, - деди полковник гўшакни олиб.
- Фофур хонасида йўқ! - деди қўнгироқ қилган ходим. - Ҳозирча шахси аниқланмаган одамни ярим тунда ўлдириб, гойиб бўлган!
- Аэропортлар, темир йўл бекатлари зудлик билан назоратга олинсин. Москвадан чиқиб кетса, билиб қўй, тухумингни сугуриб оламан!

Кутилмаган хабар Евтушенокони таҳликага солиб қўйди.

БИШКЕК

Яҳёнинг Бишкекдаги ижарага олган хонасига тўпланган меҳмонлар ичкарига кириб келган одамни кўриб ўринларидан туришди ва қўлларини кўксига қўйиб, саломлашишди. Кўринишидан ўзига

ҳалдан ортиқ бино қўйган бу кимса Арабистондан ташриф буюрган Ориф афанди эди. Унинг келиб чиқиши ва мақсадлари тўғрисида Қирғизистон ҳуқуқни муҳофаза қилиш идораларида шундай маълумот сақланарди.

Ориф Абдумалик ўгли 1950 йили Туркиянинг Измир шаҳрида муҳожир Абдумалик Носир ўгли оиласида тугилган. Ота-онаси ўлган асрнинг йигирма олтинчи йилида Толос қишлоғидан қулоқ сифатида бадарға қилинган. Саксонинчи йилларда Ориф афанди таҳсил олиш мақсадида Германия федератив республикасига боради. Бу ерда туркий миллат вакиллари билан танишади. Шўро ҳукумати таркибидан Ўрта Осиё давлатларини ажратиш олиш мақсадида яширин фаолият юритаётган гуруҳ таркибига кирилади. Ўзининг миллатпарастлиги билан жосуслик бошқармасининг эътиборига тушади. 1978 йили мамлакатнинг ғарбидаги қўпоровчилик ишларига тайёрлайдиган курсга ўқишга таклиф қилишади. 1985 йили Ориф афанди қалбакилаштирилган паспорт билан Қирғизистон республикасига биринчи бор сайёҳ сифатида ташриф буюради. 1989 йили яна қайтиб келади. Диний можароларни келтириб чиқарадиган варақаларни тарқатишда айбланиб, Қирғизистондан чиқариб юборилади. 1992 йили Ориф афанди Ўрхон Жамол номига расмийлаштирилган сохта паспорт билан учинчи бор Қирғизистонда бўлади. Ўш ва Жалолобод вилоятларида бўлиб, ақидапарастлар билан танишади. Диний ақидапарастлик ғояларини тарғиб қилади. Хавфсизлик хизмати ходимлари изига тушганлигини билиб, зудлик билан мамлакатни тарк этади. Муваффақиятсизликлар туфайли жосуслик хизмати ундан юз ўгиради. 1994 йилдан бошлаб Ориф афанди инглизлар билан ҳамкорликда иш бошлайди».

Ориф афанди Мэхмед Чегечи, Абдуллоҳ, Амирий ва бошқалар билан тиллашиб, атрофига беш юздан зиёд миллатчиларни тўплайди. Раҳпамолар Ориф афандини Қирғизистондаги ички вазиятни издан чиқариш ва миллатларни бир-бирига гиж-гижлаш мақсадида ҳамёнларидаги ақчаларини аяшмайди. У устозларининг ўғитларига амал қилди. Тогли худудларда яшаётган қирғиз миллатига мансуб аҳолини Ўш, Жалолобод, Ўзган шаҳарларига кўчириб тушишга даъват этди. «Қирғизистонда фақат қирғизлар яшаши керак», деган ғояни илгари сурди. Ўзга миллат вакилларидан бўлган амалдор ва мансабдорлар лавозимидан четлатилсин, деган ғоялар билан ўз одамларини қуроллантиради. Бироқ Ориф афанди кутган воқеалар содир этилмайди. Асрлар давомида бир тупроқда, бир қишлоқ, бир овулда яшаётган миллатлар уларнинг мақсадларини тушуниб етишади. Ориф афанди олдига қўйган мақсадидан қайтмайди. Хуфёна ишларини давом эттиради...

Абдуллоҳ ва Амирийлар Ориф афандини Қирғизистонда олиб бораётган ишларидан мамнун эдилар. Улар тутаётган алангага мой сепиш, бугун бир мамлакатни олов ичида кўриш, ўз ҳукмронликларини ўрнатиш, шу йўл билан бу ўлкани иккинчи Афғонистонга айлантириш мақсадида газналарининг эшигини очиб беришди. Афанди жирканмасдан, ҳатто уялмасдан газнадан қўйнига сиққан маблагини олишга ҳақли эди. Бироқ, Ориф яна қирғиз чекистларининг эътиборига тушиб қолди. Мамлакатдан чиқариб юборилди.

У бадарга қилинган бўлса-да, миллатчи, ақидапараст одамлар қалбига ўзининг заҳарли ғояларини сингдиришга, ишини давом эттирадиган шогирдлар тайёрлашга улгурганди. Улар одамларни, миллатларни бир-бирига гиж-гижлашда, пировардида қон

тўкишга олиб келадиган сабабларни қидиришарди. Охир-оқибат тарих саҳифаларига қонли ҳарфлар билап битилган, шу пайтгача инсоният кўзи кўриб, қулоғи эшитмаган қонли воқеаларни содир этилди. (Биз бу тўғрида кейинги китобларимизда тўхталиб ўтамиз).

Ориф афандининг кўнглидаги умид йиллар ўтган бўлса-да, ўчмаганди. Бугун бўлмаса эртага ҳоқимият тепасига ўтиришни ўйларди. Амал ва мансаб иштиёқи уни бир неча минг чақирим масофадан Қирғизистон томон оҳанграбодек тортарди. Бу орада Башир билан яқиндан танишди. Унинг Бишкекка уруш эълон қилганини эшитиб, зудлик билан Қирғизистонга учиб келганди.

- Бизнинг талабларимизни инкор қилган одамлар билан келиша олмаймиз, - деди Ориф афанди ўтирганларга қарата. - Башир жаноблари Қирғизистонга уруш эълон қилдилар. Бу уруш милтиқларсиз олиб борилади. Ўзларингга маълумки, бу юртда кўп миллатли аҳоли яшайди. Биз аввало миллатлар ўртасида низо чиқаришимиз, уларни бир-бирларига гиж-гижлашимиз зарур. Жанжалга сабаб бўладиган баҳоналарни ўйлаб топсак, ўзларининг қонларини ўзлари тўкишади. Ҳукумат бу тўполонни бостириш билан овора бўлганда биз режаларимизни амалга оширамиз. Мудофаа вазирлиги, милиция ва миллий хавфсизлик хизмати, ҳукуматнинг юқори мансабдор шахсларини қўлга оламиз. Улар бизнинг қўлимизда бўлса, ҳукумат талабимизни бажаришга мажбур. Гаровга олган ҳар бир мансабдор шахс учун кенгаш раҳбарлари ўттиз минг доллардан мукофот ажратган. Худайбергановнинг боши учун эса юз минг доллар суюнчи.

Йиғинга Эржигит ҳам таклиф этилганди. Бурчакда ўтирар экан, Ориф афандининг огзидан чиқаёт-

ган пуллардан эсанкираб қолаёзди. «Бунча пулларни қаердан олишмоқда?», деган савол хаёлидан кетмасди. Ориф афандининг қисик кўзлари ниҳоят Эржигитда тўхтади.

- Ҳукуматни қўлга олганимиздан сўнг ҳокимият тепасига ишончли ва содиқ одамимизни қўямиз. Кенгашнинг қарорига биноан бундай ишончга Эржигит жаноблари лойиқдир!

Ўтирганлар Эржигитга қараб қўйишди. Унинг юзи шолгомдек қизариб кетганди. Қўлини кўксига қўйиб, мансаб инъом этган раҳнамога миннатдорчилигини исҳор қилди.

- Худайберганов менга тириклай керак, - деди Яҳё. - Уни қўлга олиш ражасини тузиб чиқмоғимиз жоиз. Таклифларингни айтинглар?

Эржигит давлат раҳбарининг ёрдамчиси қачон ва қаерда дам олишини яхши биларди.

- Худайберганов якшанба куни шаҳар четидаги дала ҳовлисида бўлади, - деди.

- Соқчилари биланми?

- У соқчисиз юради.

- Айни муддао!

- Бу вазифани ўзингиз бажарасиз! Керакли одамларни ёнингизга олинг, ҳар бирига ўн минг доллардан инъом қилинг! - Ориф афанди бир боғлам пулни Эржигитнинг олдига ташлади. Кейин Яҳёга юзланди.

- Масъул идора раҳбарларини гаровга олиш билан сиз шугулланасиз. Якшанба тонгда топшириқ бажарилганлигини Башир жаноблари эшитишни истайдилар.

- Гаровга олинганларни қаерда сақлаймиз?

- «Аждар гор»га олиб борасизлар. Ўша жойда сўроқ қиламиз. Миллий масалалар билан ўзим шугулланаман. Ўш, Жалолобод, Олабуқа, Бопкент шаҳарла-

рига одамларимни ташлаганман. Улар ишни бош-лашган.

Эржигит одамларига қўнғироқ қилиб, тўпланадиган жойни айтди. Улар ярим тунда учрашдилар. Эржигит ўн минг доллардан пул улашди.

Худайберганов ярим тунгача ухлмасли. Раҳбарнинг Олма-отада бўладиган кенгашида ўқийдиган нутқини ёзиб чиқди. Боши ёстиққа текканда соат икки бўлганди. Ҳовлига кириб олган Эржигитнинг одамлари чироқ ўчишини кутиб ўтиришганди. Чироқ ўчган заҳоти улар ичкарига ёпирилишди. Эшикни тепиб синдиришди. Худайберганов бошини кўтаришга улгурмади. Босқинчилар ўзларини унинг устига ташлашди. Қўлларини қайириб, боғлашди. Оғзига скоч ёпиштириб, бошига қоп кийдириб ташқарига олиб чиқишди. Гугурт ёқишлари билан машина етиб келди. Худайберганов уларнинг қўлидан чиқишга чиранарди.

- Кўпам типирчилайверма! Сенинг купинг битди. Биз қўйган таклифга кўнмадинг, барибир қўлимиз баланд келди. Энди сенга ўхшаганлар хизматимизни қилади.

Худайберганов нимадир деди. Эржигит тушунмади, аммо онасидан келиб сўкинаётганини сизди. У ёнидагиларга буйруқ берди.

- Нега оғизларингни очиб турибсизлар, қўлоғидан ушланглар, етти буклаб юкхонага тиқинглар! Бошларига ниқоб кийиб олган йигитлар Худайбергановнинг қўлларини қайириб, бошини эгиб, ерга тиз чўктириб, оёқларини боғлашди-да, юкхонага солишди.

- Шу пайтгача яйраб, хоҳлаганингча ўйнаб-кулиб, бизларни назар-писанд қилмай яшадинг. Энди шундай тор жойларда бошинг айланса, орқанг айланмай яшайсан. Дунё кенг эмаслигини билиб қўй!

Машина Яҳёнинг қароргоҳига йўл олди.

- Мен ёнаётган уйни кўриб, кайф қилишни истайман, - деб шаҳарга қайтди. Йўл у қадар олис эмасди. Кўчада машиналар қатнови аллақачон тўхтаганиди. Эржигит ёрдамчининг уйи олдида машинадан тушди. Канистрадаги бензинни олиб ичкарига кирди. Деразадан қаради. Ёрдамчининг хотини ва болалари ухлаб ётишарди. Эржигит уйнинг атрофига бензин сепиб чиқди. Гугуртни чақиб ерга ташлаши биланоқ аланга кўтарилди. Олов деразаларга, томга, ёгочларга чирмовуқдай ёпишди. Эржигит кўлларини бир-бирига ишқалаб мириқиб кулди.

- Уйингни, болаларингни ёнаётганини бир кўрсанг эди, - деди овозини чиқариб. - Афсус, ҳеч бўлмаса зурриёдларингнинг додини эшитмайсанда!
- Олов унинг қувончдан ёришган юзини қизил рангга бўяганиди. Эржигит орқага қайтди.

Худди шу пайтда Яҳё бандининг бошидан қопни, кўзларидан тасмани олди.

- Биз ертўлада эмас, шинам хоналарда, юмшоқ курсиларда ўтириб суҳбатлашишимиз керак эди, - деди иршайиб. - Афсуски, таклифимизни қабул қилмадинг!

Худайберганов бу ишларнинг тепасида Эржигит турганлигидан огоҳ эди.

- Пушаймон эмасман! - деди қаршисида кўзлари чақнаб турган Яҳёнинг юзига тикилиб.

- Гапларингдан кўрс ва кўполлигинг билиниб турибди.

- Мени тушунганингдан хурсандман! Мақсадга ўт!

- Талабимизни одамларимиз сенга айтишган!

- Агар ўша талаб бўлса, бу мавзуда гаплашиш ортиқча! - Худайберганов бошқа гапга ўрин қолдир-

- Бир-биримизни тушундик! - зардали овозда деди Яҳё.

У ортидаги йигитларга ишора қилди. Улар Худайбергановни бетон устига ётқизишди. Кийимларини йиртиб ташлашди. Тўрт томонга арқон тортиб, қўлоёқларини боғлаб осишди. Ёрдамчининг танаси беланчак мисоли чайқалиб турарди.

- Сўзингдан ҳали ҳам қайтмадингми? - сўради Яҳё унинг тепасига келиб.

- Мақсаднинг ўлдириш бўлса, отиб ташла, жоним-пи қийнама!

- Осонлик билан жон бермоқчимисан? - Яҳё унинг сочидан чангаллаб, қизарган юзини ўзига қаратди. Худайберганов буларнинг қўлидан омон чиқмаслигига ақли етди ва Яҳёнинг юзига тупирди.

- Ватанфуруш! Исқирт! Қийноқларинг билан мени қўрқитолмайсан! Ватанни сотиб роҳатда яшагандан, Ватан йўлида азоб чекиб ўлиш шараф!

Ҳазабини босиб турган Яҳё қутуриб кетди. Қўлига таёқни олди-да, ёрдамчининг кўкрагига солди. Суякнинг қирсиллаган овози кейин бақирган товуш ертўлада момоқалди роқдек гумбурлади.

- Аввал суяқларингни синдираман, қонингни ичаман! Ундан кейин гўштиингни итларимга едираман! - бақирди Яҳё. Бунга жавобан ёрдамчи «ўлди, от» деган сўзларни тилига олди. Яҳё уни енголмаслигини ва измига бўйсундиrolмаслигини билиб, баттар қутурди. Таёқ билан дуч келган жойига урди. Бандининг суяқлари синиб, гавдаси осилиб қолди.

- Итдан тарқаган ҳароми, биздан бир парча ерни қизгандингми? Қўлимизда итдай қийналиб ўлишни ўзинг учун шараф, деб билдингми, билиб қўй сен қизганган ерингга жасадингни қўйиш насиб қилмайди! Биз ўлигингни худди ҳиндулардай ёқиб

ташлаймиз. Кулга айланасан! Сендай қизганчиқ, нокаслар учун қабр қазиб ўтириш керак эмас! - Яҳё нима қилаётганини билмасди. Телбалардск жазавага тушиб таёқ билан ёрдамчининг дуч келган жойига соларди. Таёқ синди, қўллари толиқди, кийимлари қизил қонга беланди. Худайберганов ҳеч нарса ни ҳис этмасди. Ўликдай қотиб қолганди. Ташқаридаги одамларидан бири кирди.

- Худайбергановнинг уйи ёняпти! - деди у бошлигига. Шунда Яҳё қўлидаги ярми синган таёқни ташлаб, ташқарига чиқди.

Шаҳар ўртасидаги икки қаватли уй гуриллаб ёнарди. Тонг қизгиш шуъла билан ёришиб борарди. Эржигит узоққа кетмаганди. Аланганинг тобора кўкка кўтарилишидан, қимматбаҳо жиҳозларни, муҳими уй ичида қолган Худайбергановнинг хотини ҳамда фарзандаларининг ёниб, кулга айланаётганидан ҳузур қиларди, қўлларини ёйиб, турган жойида ирғишлаб, ичаги узилгудек куларди.

- Битта қолмай ёниб кетсин, менга деса бутун шаҳар олов ичида қолсин! - деди ёнаётган уйдан кўзини олмай.

Айни дамда иккинчи гуруҳ ҳукумат раҳбарларини қўлга олиш билан машғул эди.

ТАВИЛДАРА

Эргашбой ҳамон йўл пойларди. Боя Жалолни кутган бўлса, энди уч йигитни эргаштириб кетган Санжарни кутарди. Уч соат ўтса-да, ундан дарак бўлмаётганидан юраги сиқиларди. Нега келмаяпти? Червон хоним ҳақиқатдан ҳам Жалолни эргаштириб кетгани чинми? Агар улар узоққа кетишмаганда одамлари аллақачон қайтишган бўларди. Ишқилиб топсинда. қўлдан чиқариб юборса, бошида яна ма-

ломат тоши айланади. Баширга кун туғади. Мэхмед Чегечининг тили узаяди. Бир пулга қиммат бўлиб қолади. Кенгаш бошлигининг топшириги билан Қоратегиндаги жангарилар бирлашадиган бўлса, Чегечи албатта Бурҳонни бошлиқ этиб тайинлайди. «Бунга йўл қўйиб бўлмайди». Эргашбойнинг дилига келган сўз ихтиёрсиз тилига чиқди. Яна такрорлади. «Йўл қўйиб бўлмайди»

Эргашбой ўйга толиб ўтирар экан шу томон келаётган одамни кўриб юраги дукиллаб кетди.

Санжар йигитларини эргаштириб, туядек лўкиллаб келарди. Эргашбой йўл пойлаб, кўзидан уйқу қочиб ўтирганини биларди. Шу мақсадда тезроқ чопишга, тезроқ хўжайиннинг оёғи остига қочоқнинг бошини ташлашга ошиқарди. Сўқмоқ хатарли эди. Тоғларнинг қоялари ой нуруни тўсиб, йўлни зулмат пардасига ўраганди. Оёғи тойийдиган бўлса, ёки бир тошга қоқилиб кетгудай бўлса, туби кўринмас жарга қулаб тушиш ҳеч гап эмас. Аммо, бу на Санжарнинг, на ортидагиларнинг эсига келарди. Улар чопарди, лагерга тезроқ етиб олишга шошишарди. Ҳаммаларининг назарида изларидан чегарачилар қувлаб келаётганга ўхшарди. Шундан қўрқишарди, шундан хавфсираб тезроқ чопишарди. Орқада хонимнинг бошини кўтариб олган Тургун келарди. Латта чуваланиб, бошнинг ярми очилиб қолганди. Узун сочлар тошларни супириб борарди. Тургун буни кўрмасди ва аҳамият ҳам бермасди. Шериклари олислаб кетганди. Уларга етиб олиш мақсадида каттароқ қадам ташларди. Юраги ваҳима ва қўрқувдан кўксини ёриб чиққудек гурсиллаб тепарди. Вужуди ҳолсизликдан бўшашиб, оёқларини зўрга кўтариб ташларди. Коптоқдек бошни кўтариб чопиш осон эмасди. Кўлтигидан сирғалиб тушиб кетай дерди. Уни қаттиқроқ босишга уринарди.

Шилимшиқ қон кўйлагини нам қилиб, баданига ўтганди. Гоҳи-гоҳида қўллари билан оёқларига тегиб турган сочларни йиғиштириб латта ичига тиқар, шунда нигоҳи хонимнинг очиқ қолган кўзларига тушарди. «Яна мени Эргашбойнинг олдига олиб кетаяпсизми, Турғунбой», деяётгандай туюларди. Бадани ток ургандай жимирлаб, қўрқиб, қўлидаги бошни иргитиб юборгиси келарди.

«О, ланнати, шу сочларинг бошимга бало бўлмаса эди. Бўриларга дуч келтирмаса эди. Анови аблаҳлар мени ҳам унутиб, жонлари кўзига кўришиб, бирортаси орқасига қарамайди, қўлимдагини олай ҳам демайди», ўзича мингирлаб борарди Турғун. У бир зум тўхтаб, хонимнинг йўгон, аммо титилиб, чувалашиб кетган сочларини йиғиб, латта ичига тиқиб олди. қанчалар қарамаеликка ҳаракат қилмасин кўзлари аёлнинг шамдай қотиб қолган нигоҳи билан учрашди. Лаби тортилиб, тилла тишлари кўришиб қолганди.

Хонимнинг овози қулогига чалингандай бўлди. «Чарчадингизми, Турғунбой? Бир нафас дамингизни олинг. Бўридан қўрқманг. У бу ерларга қайтиб келмайди», деяётгандай туюларди. Турғун ўттиз қадамлар нарида кетаётган шерикларининг изидан қичқирди.

- Тўхтанглар!

Ҳаммалари тўхташди.

- Тезроқ кела қол! - қичқирди Санжар.

- Қўлимдагини олсаларинг-чи?

- Чоп! Кутишга вақтимиз йўқ!

«Нега шуни қўлимга ола қолдим», яна ўзини-ўзи койиди Турғун. У шерикларини куттирмаслик ва сўкиш эшитмаслик мақсадида чопди. «Бориб буни бирортасининг қўлига тутқазиб қўяман», деб хаёл қилди. Шериклари кутишни исташмади. Яқинла-

май деганда чошиб кетишди. Ногоҳ Турғуннинг оёғи тошга тегиб, ўмбалоқ ошиб тушди. кўлидаги калла икки қадам нарига бориб тушди. Турғун ўзини бошқара олмади. Юмалаб кетди ва тубсиз жарга шўнғиди. Ўлим муқаррар эканлигини, энди ҳеч ким уни сақлаб қололмаслигини тушуниб овозининг борича қичқириб юборди. Шериклари ортга қайрилишди. Турғун кўринмасди. Ер ютгандай ғойиб бўлганди.

- Турғун! Ўликмисан тирикмисан?! Жавоб бер! - қичқиришди шериклари.

Жангарилар ортга қайтиб келишганда жар тубига майда тошлар тушиб турарди. Зулмат жангарини бағрига яширганди.

- Бош қаерда қолди? - сўради ташвишланиб Санжар.

- Ўзи билан бирга жарга олиб тушиб кетган бўлса керак? - жавоб қилди шериклари.

- Иш ҳаром бўлибди, энди бошликдан балога қоламиз.

- Ахир, биз хопимни ўлдирдик-ку?!

- Бунга ишонармиди? Бошни кўзим билан кўраман, оёгим остига келтириб ташла, деган!

- Балки жарга тушармиз.

- Ўлгинг келянтими?

- Қуруқ қўл билан қайтсак Эргашбойнинг ўзи ўлдиради-ку!

- Ўлдириб нима фойда топарди.

- Ўлдирмай нима фойда топарди!

- Унда сен туша қол, - деди Санжар маҳмадона шеригига қараб.

Жангарилар атроф-теваракни титиб чиқишди. Тошларни ушлаб, тепишди. Шундан улардан бири оёғи остида ётган каллани кўриб қолди.

- Мана, бу ерда экан! - деди бақриб.

Ҳаммалари келишди. Сочлари тўзиб, совуқ кўзлари тепага битиб қолган бошни қўлга олишга атрофдагиларнинг юраги бетламади.

- Ҳайдар, каллани ол! - буюрди Санжар!

- Мен кўрқаман! - ўзини четга тортди Ҳайдар.

- Эркакмисан? Нимадан кўрқасан тентак, ахир у ўлган одамнинг боши-ку. Сени еб қўймайди.

- Еб қўймагани билан тушимга киради. Мен ҳам Шерматга ўхшаб жинни бўлиб қолайми?!

Тортишиб ўтиришнинг мавриди эмасди. Вақт ўтиб борарди. Эргашбой уларни кўзи тўрт бўлиб кутарди.

Санжар ҳамёнидан эллик доллар олиб Ҳайдарга узатди. Пулни кўриб лабининг таноби қочди.

- Пул юракнинг қуввати! - деди долларни чўнтагига жойлаб. Кейин каллани қўлига олди. Ҳаммалари аввалгидек чолиб кетишди.

Эргашбой ортига қараганда кўзи ўн қадам нарида турган одамга тушди. Лагерда ҳамма ухлаб қолганди, фақат соқчиларгина уйгоқ эдилар. «У ким, нега келаётганини соқчилар кўришмади», ўйлади. Бақирмоқчи бўлди, аммо келаётган одамни таниди.

- Шермат?!

Кийимлари йиртилиб, девона сифат қиёфага кириб қолган Шерматнинг йиғламсираган овози келди.

- Хўжайин, мен келдим! Воҳиднинг бошида шароб ичаман, деб ваъда бергандиңиз, олиб келдим. Иккимиз бир майхўрлик қилайлик!

Эргашбой унинг ақлдан озганини, кечалари шу атрофда дайдиб юришини соқчилардан эшитганди.

- О, палакат, сен ювуқсиз етишмай турувдинг ҳозир, - деди. - Бор, кўзимга кўринма!

- Хўжайин, ваъдага вафо қилиш керакда. Мен қачонгача каллани кўтариб юраман? Ташлаб юбор-

сам Воҳид хафа бўлади. Келинг, иккимиз бир шаробхўрлик қилайлик!

- Йўқол! - қичқирди тўдабоши. Унинг овозини эшитиб соқчилар югуриб келишди. Шерматнинг қаршилигига қарамай қўлтигидан олиб, судраб кетишди.

- Хўжайин ваъдаларида турмадилар! - йиглаб бақирарди телба. - Ахир шунда шароб ичаман, деб қасам ичувдингиз!

«Ё, Раббий! Нималар бўляпти, ўзи?! Бу кетишда ўзим ҳам жиғни бўлиб қоламан-ку», ўйлади Эргашбой. Олисдан уч одамнинг шарпаси кўринди. Эргашбой ўрнидан турди. қоронғу бўлса-да, Санжарни таниди. У кела солиб тўдабошининг оёғи остига каллани ташлади.

- Чегарага етиб қолган экан, хўжайин. Сим тўсиқ олдида тутиб олдик.

- Жалол қани?

Санжар дудуқланди.

- Нима бўлди унга?

- Хўжайин - Санжар уни бўрилар гажиб кетганини айтишга сўз тополмади.

- Гапирсанг-чи, ит? Жалолга нима бўлди?

- Бўри гажиб кетибди, хўжайин!

- Ёлгон айтасан ҳароми!

- Каломулло урсин, хўжайин, шерикларим ҳам кўришди.

- У чегарадан ўтиб кетган!- ишонгиси келмасди Эргашбойнинг. - Сенлар атайлаб қочиргансанлар. Ожиз бир аёлни осонгина тутиб олгансанлар!

- Ишонмасангиз, ўлигини олиб келишимиз мумкин!

- Нега олиб келмадинг?! - баттар қутирди тўдабоши.

- Гапимизга ишонасиз деб.

- Қайт изинга, ит! Ернинг тагидан бўлса ҳам Жалолнинг калласини топиб ке! Қуруқ қайтадиган бўлсанг, бошингни ўзим узаман!

Санжар нокулай аҳволда қолди. Унинг ортга қайтишдап ўзга чораси йўқ эди. Бир ўзи довон томон чопди.

- Яна биттаг кўринмаяти? - қўл қовуштириб турган икки жангаридан сўради тўдабоши.

- У жарга йиқилиб тушди, амирим, - бошини эгиб мингирлади йигитлардан бири!

- Атайин итариб юборгандирсанларда!

Йигитларнинг юраги тўхтаб қолаёзди. Лекин тўдабоши бошқа гапирмади. У оёғи остида матога ўралган бошга қаради. Энкайиб, чўчинқираб, қўлининг учи билан матонинг четини кўтарди. Хонимнинг бақрайган кўзларини кўриб юраги сесканди.

- Буни майдоннинг ўртасига олиб бориб қозиққа илинглар! Эрталаб ҳамма кўрсин! Қочоқлар шундай жазоланишини билиб қўйишсин!

Эргашбой йигитларга шу сўзларни айтиб, чодирин томон юриб кетди. У тўшакка чўзилдию, бироқ миясида гужгон ўйнаётган ўй-фикрлардан қутулолмади. Энди нима қилиш керак, деган саволга жавоб тополмай қийналарди. «Ишончли одамларим бирин-кетин йўқолмоқда. Санжарни ёлғиз жўнатиб хатога йўл қўймадимми? У ҳам бирорта йиртқич домига тушиб ўлиб кетмасайди».

Тонг саҳарда эшик тақиллади. Эргашбой чўчиб кўзларини очди.

- Кимсан?

- Менман, хўжайин...

Тўдабоши овоз эгасини таниди.

- Кир!

Баҳодир кирди.

- Уйғоқмисиз, хўжайин, - паст овозда сўради

келгувчи.

- Нима дейсан?

- Хунук хабар!

Эргашбой санчиб турди.

- Нима гап? Ким қочди?

- Хонимнинг ходага илинган калласи йўқ!

- Нима?!

- Кимдир олиб кетибди!

- Нега олиб кетади? Сенларнинг кўзинг қасрда эди?!

- Хўжайин...

- Тонинглар?

- Хўжайин...

- Гапир, жонинг узулгур!!

- Ходага... яхшиси ўзингиз ташқарига чиқинг, - ялинди Баҳодир. У ниманидир айтишдан қўрқаётганини тўдабоши сизди. Ўзининг ҳам юрагига қўрқув тушди. Ташқарига чиқди. Яйловга жангарилар йиғилганди. Узун хода кўриниб турарди. Учи бўш эмасди. Эргашбой яқин бордию, хода учига илинган бошни кўриб, қўллари билан юзини чангаллаб қичқириб юборди

- Бу кимнинг иши?!

Ю Р Т Д А

Ўттиз минг долларни ҳамёнига жойлаб, тоғу тошлардан ошиб, бийдай дала-даштларни кезиб, ниҳоят чегарага етиб келган Зиёга дарёнинг қайси жойидан кечиб ўтишни яхшигина тушунтиришганди. Кандаҳор шаҳрида бу тўғрида унга сабоқ беришганди. Аввалдан кўриб-билиб юргандай саёз жойни қийналмай топди. Кийимларини ечиб, тугунга тугиб, бошига қўйиб, ўзини дарёга ташлади. Сув совуқ эди. Баданига игнадек санчилди. Кулоч отиб қирғоқ

томон сузди. Оқим кучли эмасди. қийналиб, азобуқубатларда соҳилга ўтиб олди. Бадани ҳам совуқдан, ҳам кўркувдан дир-дир қалтирарди. Чегарачилар қайсидир тошнинг ортида уни кузатиб туришгандек, ҳозир келиб, «қўлингни кўтар, олдимизга туш», деяётгандай туюларди. Ой чиқмаган тун эди. Борлиқ мудрарди. Зиё ўзини юлғунзор ичига урди. Тинимсиз йўл босди. Бу ерларга чегарачилар келмаслигига ишонч ҳосил қилгач, ўра ичига тушиб, шох-шаббаларни йиғиб, олов ёқиб, кийимларини қуритди. Баданига иссиқ югургач яна йўлга тушди. Икки куп ухламади. Чўнтагидаги ўттиз минг, Эргашбойнинг қўлида қолган етмиш минг доллар йўл юришга уидарди. Ахир, уни пул кутяпти! Юз минг! Айтишга осон. Оғзингнинг бир чеккасидан елдай чиқиб кстади. Бунча пулни қўлга киритиш учун одамлар йиллаб, керак бўлса умр бўйи азобуқубатлар исканжасида итдай санқиб, жигари қон бўлиб ишлайди. Улар эришолмаган, фақат тушларига кириб чиқадиган ўша юз минг деган савил нақд бўлиб турибди. Фақат бир ҳафта ухламаса, тинимсиз йўл босса, айтилган бошни узиб, бир қошиқ қонни рўмолчасига юқтириб, ханжарни Эргашбойнинг оёғи остига ташласа бас. Ҳаммаси рисоладагидай. Юз минг чўнтагида!

Зиё бели синмаган даста-даста пулларни кўз олдидан кетказолмай йўл босарди, кўзларидаги ширин уйқуни ҳайдарди. Учинчи қуни қуёш ботганда, осмонга ой чиққанда Шарифнинг фермаси ёнида пайдо бўлди.

Ўша оқшом Ҳамдам калла Шарифни ҳоли-жонига қўймай боққа олиб кетганди. «Бу кеча иккимиз боғда ётайлик, ҳавоси ўзгача бўлади», деганди. Икковлари боғ айланишди. Дов-дарахтларни кўздан кечиришди. Меваларни ҳидлаб кўришди. Ўша воқе-

адан сўнг Ҳамдам калла чўлда қолишга қарор қилгапти. «Энди бирга ишлаймиз, ўғлим. Олтмиш бешга кириб элга, юртга нафим тегади. Беш кунлигим борми, йўқми - Худога аён. Боғингга боғбон бўлай, мол-қўйларингга чўпон бўлай», деганди.

Иккиси боғ айланиб, қоронғу тушганини пайқамай қолишди. Капага келиб, қумғон осиб, ўчоққа ўт ёқишди. У ёқ-бу ёқдан гурунглашиб ўтиришди.

- Ўғлим, - деди Ҳамдам калла атроф-теваракка кўз ташлаб, - насиб қилса пахтани териб олганимиздан сўнг мана бу баланд тепани теккислатамиз, ер очамиз. Шу ерни ҳам боғ қиламиз. Худо хоҳласа, бир-икки йилдан сўнг боғларинг яна кенгаяди.

- Ниятим ҳам шундай, ота! - деди Шариф қариянинг гапидан завқланиб. - Эшитишимга қараганда бир пайтлар бу ерларга одам кундуз куни ҳам келгани кўрқар экан. Қаранг, юракни сескантирадиган жойлар бугун боғ-роғларга, пахтазорларга, ғаллазорларга айланди.

- Буларнинг ҳаммаси мустақиллигимизнинг шарофати, ўғлим. Ўзбекистон Аллоҳнинг назари тушган ўлка!

Улар бундан кейин қилинадиган ишлар тўғрисида анча вақт гурунглашиб ўтиришди. Чўлнинг ғир-ғир шабадаси дилларга қувонч олиб кирарди. Олисларда чигирткалар чирқилларди. Қурилиш бўлаётган томонларда тунги сменада иш давом этарди. Аллақерда қишлоқ ёшлари тўпланиб, концерт қўйиб, ўйин-кулгу қилишарди.

Улар гап билан бўлиб, олов сўниб қолганини ҳам пайқашмаганди. Ўтин тугаганди.

- Мен шох-шабба териб келай, ўғлим! - деди ўрпидан туриб, - Сен дамингни ол. Овқат пишса, ўзим ўйготаман!

Ҳамдам калла ўрnidан туриб, тепаликка тирмаш-

ди. Шариф ўчоқ бошида қолди. Хаёли олисларга кетди. Келганига ҳам бир неча йил бўлди. Катта ишларни бажарди. Прокуратурага хат ташлаб тўғри иш қилган экан, ортидан ҳеч ким излаб келмади. Гуноҳидан ўтишгандир. Ўзининг ҳалол меҳнати билан туманда обрў топди. Эл ҳурматига сазовор бўлди. Ҳали қиладиган ишлари талайгина. Ҳамдам калладек одам ҳам ёнида. Шу ерда қолиб ишлашпи ўзи учун бахт, деб билди.

Зиё ёш болалардан Шарифнинг фермасини сўроқлаб топди. Дарвоза ёнига келдию, аммо ичкарига киришга шошилмади. Вақт эрта эди. Ферманинг орқа томонига ўтди. Узоқдан бўлса ҳам Шарифни кўриш истагида девордан бўйлади. Бироқ кўринмади. Дарвоза олдига қайтди. Қоровулдан сўради.

- Менга Шарифжон керак эди?

- У боққа кетган, - деди қария қоронгуликда турган одамнинг мақсадини тушунмай.

- Боғ узоқми?

Қоровул қўли билан қум тепаларни кўрсатди.

- Хув анови барханнинг ортида!

- Қайтиб келадими? .

- Келмаса керак!

Ортиқча гаплашиб ўтиришга хожат йўқ эди. Қоровул унинг овозини эслаб қолиши мумкин. Зиё ортига қайтди. Чол кўрсатган тепалик томон юрди. Бархандан эшиб ўтганда димогига ёқимли ис урилди. Кўзлари боққа тушди. Бошқа оламга кириб қолгандай хис этди ўзини. Дов-дарахтлар орасида милтираб аланга ёнарди. Ўша томон юрди. Шарпа чиқармасдан борарди. Шарифни овозидан таниди. Ёнида ўтирган қарияни эса танимади. Зиё қўйнига қўл солди. Тўппончанинг дастасидан чангаллади. Бирдан икки одамни отиб бўлмасди. Ўқ овозини эшитиб, тирик қолгани қочиши мумкин. Қолавер-

са, тўдабониға «Шарифнинг бошини узаман», деб қасам ичган. Эргашбойға бориб уни отдим, деса ишпошмаслиғи, муҳими ўқинг хато кетган, деб пулни бермаслиғи тайил. Зиё уларнинг ухлашини кутишға қарор қилди. Шу пайт Шарифнинг ёнида ўтирган одам ўрнидан турди. Теналик томонға юрди. Шариф ёнбошлади. Дарахтларнинг шох-шаббалари уни кўздан тўсди. Ҳамдам калла гойиб билиши биланоқ Зиё дарахтларни паналаб қапаға боришға қарор қилди.

Қумғонда шарақлаб сув қайнарди. Ҳамдам калла теналикдан шох-шаббаларни териб юрарди. У Зиё нисиб ётган саксовул томонға келарди. Қария қўлида ханжар унлаган одамни қапа томон кетаётганини кўриб қолди. У Шариф томонға аста юриб борарди. «Наҳотки, яна келишган бўлса», деб ўйлади. Қум устида катта-кағта қадам ташлаб, сас чиқармай Зиёни изма-из таъқиб қилди. Унга жуда яқин келиб қолди. Ўзини йўқотиб қўймади. Бир бошға бир ўлим, деб изма-из келаверди. Икки қадам масофа уларни ажратиб турарди. Зиё бутун диққатини Шарифға қаратганлиғи боис ортидаги одамни пайқамади. Иссиқ элитган, чарчаб ҳориган Шариф кўзларини юмиб, пинакка кетганди. Ажал яқинлашаётганини сезмасди. Ҳамдам калланинг сабри чидамади. Орадаги масофани бир ҳатлашда босиб ўтди-да, Зиёнинг қўлидаги ханжарни таёқ билан уриб туширди. Зиё рўпарасида пайдо бўлган одамни кўриб саросимаға тушиб қолди. Бир муддат ўзига келолмади. Чол унинг гирибонидан тутди. Кўзлар учрашди. Улар бир-бирларини сўзсиз тушунишди. Зиё шу қалар кўрқиб кетгандики, ёнидан тўппончани олишни хаёлиға ҳам келтиролмади.

- Итнинг тоншириғини бажаргани келибсан-да, ит! - Ҳамдам калланинг овозида қаҳр-газаб акс

этарди. - Шариф сенларга нима ёмонлик қилганиди, қанжиқ?! Чўлга келиб, тишчигина меҳнат қилаётган йигит сенларга ёқмай қолдими?

- Қўйиб юбор, ўн минг доллар бераман!

- Сен итлар ҳамма нарсани пул билан ўлчайсанлар! Пул деб қон тўкасанлар, қон ичасанлар, жон оласанлар Ўзингни сотасанлар! Билиб қўй, бу ўлканинг эгалари «Ватаним деб, элим деб, ёниб яшайди». Ўз виждонларини, имон-эътиқодларини сотмайди. Фурури тоғдан балаид ўзбекни снгиб бўлмайди! Халқимиз сендек галамис, ичи қора, худбин, имон-эътиқодини, тугилиб ўсган она-юртини сариқ чақага сотадиган виждонсизларни муқаллас чегарамизни ҳаром оёғи билан босиб ўтишига йўл қўймайди!

Зиё тўппончасини олиш мақсадида қўлини кўтармоқчи бўлганда Ҳамдам калла Зиёнинг ялшоқ юзига пешонаси билан зарба берди. У ердан оёғи узилиб, тўнтарилиб тушди. Ҳамдам калла рақибининг қўлидаги тўппончани тортиб олди.

- Мени ўлдирма, истасанг ҳозироқ бу ердан кетаман! Чўнтагимдаги бор пулимни ташлаб кетаман. Илтимос, ўлдирма!

- Тавба-тазарруларингни Эрашга айтасан!

Ҳамдам калла оёғи остидаги ханжарни қўлига олди. Зиё қути ўчиб, безгак тутгандай қалтиради.

- Бундай қилма! Раҳминг келсин! Қонимни тўксанг гуноҳга ботасан. Ахир, муқаллас китобларда мўмин мўминнинг қонини тўкса, дўзахга тушади, дейилган. Сен художўй, намозхон оламсан-ку! Қандай қилиб мени ўлдиришга қўлинг борали?! Охира-тингни ўйла!

- Мустақил Ватанимнинг азиз тупроғига шум ниятда ҳаром қадамини қўйган, она халқига хиёнат қилган юртфуруш, хоинни ўлдириб қисматгача дў-

зах ўтида ёнсам мингдан минг розиман! - Ҳамдам калла ханжарни Зиёнинг кўкрагига санчди. У овоз чиқармай кўксини чангаллаб, оғзини очиб, энтикиб энтикиб ҳаво сўриб, типирчилаб, оёқлари билан қумларни титиб, ниҳоят қимирламай қолди. Унинг жасадини судраб теналик ортига олиб ўтиб кўмди.

Ҳамдам калла қайтганда Шариф ҳамон ухлаб ётарди. Уйғотмади. Бўлиб ўтган ишларни билмагани дуруст, деб ўйлади.

«Бу сўнгисими? Балки яна эрта-инди бирорта-си келар! Энди ортга қайтишга, кўрқиб яшашга ўрин йўқ! Ватандамиз!».

ТАВИЛДАРА

Чўтир одамларнинг кўзига кўринмай горда яшарди. Кўпчилик унутиб юборганди. Ҳатто Эргашбой ҳам эсламасди. Чўтир кундуз кунлари ташқарига чиқмасди. Ичкарига кириб, бошини тошларга қўйиб ухларди. Фақат одамлар ухлаганда ташқарига чиқар, кўзларини осмонга тикиб тоғ ёришгунча ҳайкалдек қотиб, юртда ўтган ширин дамларини ёдга олиб ўтирарди. У одамлардан безганди. Кўришни эмас, овозларини эшитишни ҳам истамасди. Айниқса, Эргашбойни кўрарга кўзи, отишга ўқи йўқ эди. Ўтмаслашиб бораётган фикри-зикри қандай қилиб бўлса-да, ундан қасос олишда эди. Бироқ ёлғиз ўзининг кўлидан нима ҳам келарди. Қолаверса, қуролини тортиб олишганди.

Чўтир горга кирган кун тош билан тулкини уриб, терисини шилиб, гўштини илиб қўйганди. Остига ялшоқ тошни қўйиб, устига целлофон қоғозни ёйганди. Пашшалар ўтириб, гўштни қурт-қумурсқалар босди. Улар кун сайин кўпайиб, катталашиб борарди. Чўтир очлик азобларини енгил, ким-

сасиз горда ўлиб кетмаслик мақсадида кунига ўн донадан қурт ейишга мажбур бўларди.

Унинг кўзлари қоронгуликка ўрганиб қолганди. Бир чақирим олисда қолган лагерда бўлаётган ишларни кузатиб ўтирар, одамларнинг юриш-туришидан кимлигини тезда таниб оларди. У нигоҳлари билан кўпроқ Червон хонимни изларди. Эргаш уни зиндондан озод қилдими? Тузалиб қолдими? Юртга қайтдимикин? У шу саволларга жавоб излаб кун ўтказарди.

Чўтир одатдагидек қоронгулик тушиши билан гордан чиқди. Тош устига чўнқайиб, кўзларини олис-олисларга тикиб ўтирди. У ота-онасини, укаларини, қишлоғини, яқинларини соғинганди. Бу ердан кетиши ҳам мумкин эди. Йўлини ҳеч ким тўсмасди ҳам. Бироқ, қандай қилиб юртга кириб боради? Кўрганлар нима деб ўйлашади? Олатидан, кулоғидан, забонидан айрилганига чидаш мумкин. Аммо киндик қони тўкилган Ватанга қилинган хиёнатни кечириб бўладими? Бундан кўра шу ерда ўлиб кетгани, жасади горда қолиб кетгани яхши эмасми? Бошига шу кулфатларни солган, ота-онасидан, юртидан жудо қилган Эргашбой яшашга ҳақлими? «Эргашнинг қонини ичмасдан, хиёнаткор юрагини суғуриб олмасдан ўлмайман».

Қўли мушт бўлиб тугилган Чўтир тўдабошига нисбатан ўзининг адолатли ва инкор қилиб бўлмайдиган ҳукмини мана шу горда чиқариб қўйганди. Бу онтни деярли ҳар куни такрорларди. Қалбидаги қасос ўти кун сайин аланга олса олардики, аммо пасаймасди. Бироқ ўша интиқом куни қачон келади, қачон унинг виждони покланади - буни бечора йиғит билмасди. У жавобсиз қолаётган саволларни эслаганда ихтиёрсиз ўрнидан туриб, лагерга жўнаб

қолар, афсуски, яқин қолганда кўзига кўринмас одам кўкрагига қўлини қўйиб, «Бас, шошилма, бир ўзингнинг қўлингдан нима ҳам келарди, чироғим? Улар кўпчилик, сени бу аҳволда кўришса, биласанми, нима қилишади? Яхшиси ортингга қайт, Худодан сабр сўра. Албатта, интиқом куни келади. Ўшанда золимни қандай жазолашни тангрининг ўзи дилингга солади», дерди.

Айни чоғда кўзларини лагерга тикиб ўтирар экан, довон ошиб келаётган уч одамни кўриб қолди. Ким булар, қаёқдан келишяпти? Чўтир булар Эргашбойнинг одамлари эканлигини сизди. Санжарни, кейин қолганларни таниди. Жангарилар Чўтир ўтирган жойдан бир неча ўн қадам наридан ўтиб кетишди. Сапжарнинг димоғи одам ҳидини олган, фор томон қараб қўйган бўлса-да, бу тўғрида гапирмади. У тезроқ Эргашбойнинг хузурига етиб боришга ошиқарди. Ахир, у ухламай кутяпти. Санжарни эмас, хонимнинг қонли бошини кутмоқда.

Чўтир исковичнинг қўлида латтага ўралган коптокдек нарсага кўзи тушиб қолди. Ерда чувалашиб бораётган сочларни ҳам илғади.. Бу аёл кишининг боши эканлигини фаҳмлади. Бадани жимирлаб кетди. «Наҳотки, хонимни ўлдиришган бўлса», деган даҳшатли фикр миясига бигиз санчгандек ўрндан турғазиб юборди. Унинг газаб чақнаган нигоҳлари уч одамни лагерга етиб боргунча таъқиб қилди. Санжар чодир олдига курси қўйиб, бир қўлида чилим тутиб, узун сўргичини оғзига солиб ўтирган Эргашбойнинг олдида тўхтади. Бошни оёғи остига ташлади. Чўтир бу хонимнинг боши эканлигини кўзи билан кўрмаса-да, юраги билан ҳис этди. Бўғзига қадалган фарёдни боса олмасдан ўкириб йиғлади. Тошларни чангаллаб, қўлига илинганини дуч келган томонга улоқтирди.

Яқин ўртада бу қадар хўнграб йиғламаганиди. «Наҳотки, сизни ўлдиришди, олажоним?! Наҳотки, қонингизни тўкишди?! Бошингизни узиб келишди. Сизнинг қонингиз уларга не учун керак эди? Йўқ, мен Эргашни жазосиз қолдирмайман. Бошингизни узган қонхўрлар, албатта, жазосини олади. Мен уларнинг бошини мана шу тошлар билан янчиб ташлайман! Қонга қон!»

Чўтир анча пайт гор атрофида айланиб, гоҳ хўнграб, гоҳ дод солиб йиғлади. Кўз ёшлари қуриб, жойига келиб ўтирди. Қизарган ва ачишаётган кўзларини лагерга тикди. Бирдан шу томон чопиб келаётган одамни кўриб қолди. «Санжар», деди ўзига-ўзи ва ўрнидан турди. Нимага келяпти? «Сен лаънати, искович ит, қанчадан қанча одамларнинг қонини ичдинг! Юртга талпинган йигитларнинг бошини Эргашнинг қонли ханжарига тутиб бердинг. Сенинг кунинг битди. Бошинг узиладиган пайт келди».

Чўтир ўзини панага олди.

...Санжар гоҳ тилида, гоҳ дилида Эргашбойни бисотидаги ифлос сўзлар билан лаънатлаб Жалолнинг мурдаси қолиб кетган ёнбағирлик томон ҳаққадай сакраб-сакраб келарди. Йўлда қасоскорга дуч келишини, сўнгги нафасини олаётганини, яна бир неча қадам нарида ажал кутаётганини ҳаёлига келтирмасди. Фақат шошарди. Бўри бўғизлаб кетган Жалолнинг бошини узиб, хўжайинга кўрсатиш учун ошиқарди. Кўзлари ой нури ёритган сўқмоқдан ўзга нарсани кўрмасди. «Ахир унинг башарасини бўри гажиб кетган бўлса, амиримиз танирмикин? Бошқа одамнинг калласини олиб келибсан, деб дарғазаб бўлмасмикин? Эй, Худо! Ишқилиб бўрилар қайтиб бормаган бўлсин, мурдани еб кетмаган бўлсин-да.

Тезроқ чопиш керак. Тезроқ етиб бориш лозим. Қашқирлар талаб кетишса, менга нима қолади? Нима билан хўжайинни ишонтира оламан?»

Кутилмаганда шундоқ қаршисидан ёввойи одам қиёфасидаги кимса чиққанлигини сезмай қолди. У жинга дуч келдим, деб кўрқди ва жон ҳолатда қичқириб юборди. Овози тошларга урилиб садо қайтарди.

- Ааааа!!!

Эс-ҳуш тарк айлаган одамдек жойида серрайиб қотиб қолди. Чўтир унинг қонсиз юзига чўгдек ёниб турган нафратли кўзларини тикиб турарди. Санжар ўзига келди ва соч-соқоли ўсиб, юзини тўсиб турган бу кимсапи таниди.

- Чўтир?! Нега йўлимни тўсдинг, палакат? Қоч!

Забоисиз Чўтирнинг айтмоқчи бўлган гапларини кўзлари ва важоҳати фош қиларди. Айни чоғда дилидан шундай сўзларни ўтказарди. «Сенинг йўлинг тугади, уни босиб ўтдинг! Сўнгги манзилпга етиб келдинг».

Санжар тобора ваҳимали тусга кириб бораётган қаршисидаги одамнинг юз-кўзларидан кўрқиб кетди.

- Нима керак сенга? Йўлни бўшат! - деди зўрга тили айлашиб.

Чўтир гўнгилади. Қўлида катта тошни кўтарганча Санжар томон бостириб кела бошлади. «Искович» орқага тисарилди. Қуроли йўқлигидан афсусланди. «Автоматми, тўппончами бўлганда, пешонасининг қоқ ўртасини мўлжаллаб, тарс-тарс отган, қийнаиб, азобдан инграб жон беришини кўриб хумордан чиққан, сўнг жасадини оёғим билан эзгилаб, жарга ташлаб, йўлимда давом этган бўлардим», - деб ўйлади.

Санжар бирдан эслаб қолди. Ханжар этигининг

согида эди. Уни олиш мақсадида энкайди. Қалти-
раб, боши узра калладай тошни кўтариб турган
Чўтир ҳамон ўзига келолмасди. Вужудини совуқ тер
босганди. Қўлидаги тошни ҳамон кўтариб турарди.
Назарида бу тош эмас, бутун бир тоғ эди. Санжар
ханжарни суғуриб, рақиб томон интилганда боши-
га келиб тушган зарбадаи гандираклаб кетди. Унинг
боши иккига бўлиниб, оқ суюклиқ аралаш қон
фавворадек отилиб, юзларини ювиб, тошлар устига
оқиб тушарди. У араланаётган дарахтдек қалқиб
турарди. Қасоскорнинг алами бу билан босилмади.
У қонли тошни кўтариб, яна Санжарнинг бошига
солди. Бироқ, бу фойдасиз эди. Санжар Чўтирнинг
оёғи остига йиқилди. қасоскор тошни маҳкам чан-
галлаганча, ўзича нималарнидир гўнгиллаб, Сан-
жарнинг атрофида гир айланиб йиғларди. Ксйин
тошни ташлаб, ерда ётган ханжарни олди.

ҚОРАТЕГИН

Жаҳонгир оғздан оқ кўпик келиб, кўзлари қотиб
қолган Ортиқнинг бўйнидан қўлларини анча вақт-
гача бўшатмади. Бўлиб ўтган воқеалар кўз ўнгига
кино лентасидай жонланди. Вужуди қаҳр-ғазабдан,
интиқомдан олов мисоли ёнарди. Фағимини тағиб,
кимлигини билиб қўлларини гирибонига олиб бор-
ганини ўзи сезмади. Ғазаб ўти ёнган кўзларига
қонга беланиб ётган ота-онаси ва қизидан бошқа
ҳеч ким кўринмади. Қўллари ҳам ўзиники эмасдек,
амрига бўйсунмасди. Шу сабабли Ортиқни узоқ
бўғиб турди. Боши устидан тунроқ сочилмаганда
панжаларини ҳали-бери тобора кичрайиб бораётган
бўйиндан бўшатмасди. Қасоскор қўлларини олган-
да Ортиқ ёнбошига йиқилди. Оғздан кўпик аралаш
қон ерга томарди. Жаҳонгир унинг кўкариб кетган

юзига пафрат билан тикилди. Қотилни топди, жазо-лади, лекин кўнгли ором топмади. Ахир, унинг раҳнамолари барҳаёт-ку!

Яна бир ҳовуч тупроқ боши узра сочилди. Жаҳонгир тенага қаради. Оёқларини кериб, кўлида тасбеҳ ўгириб, қон-қора соқоллари кўксига тушиб турган одамда кўзи тўхтади. У «барчасидан хабардорман, сўзларингни эшитдим», дегандек иршайиб турарди. Жаҳонгир нигоҳини олиб қочди.

- Ўлдими? - сўради соқол.

Жаҳонгир ишдамали.

- Тўғри қилдинг, бачам! - деди нотаниш кимса. - Кўрқма, ҳеч кимга айтмайман! Лекин нимага ўлдирганингни менга айтасан?!

Жаҳонгир оғиз очмади...

Соқолнинг овози яна қасоскорнинг қулоғига чалинди.

- Ишдамасанг ўзингга қийин бўлади, бачам!

- Қасос олдим!

- Қасос? Нима сабабдан қасос олдинг? Уни танир-мидинг?

- Йўқ!

- Унда қасос олганинг боисини айт, бачам? Ўрталарингда гап қочганмиди?!

Жаҳонгир ҳақиқатни очолмаслигини, зиндондан чиқиб кетиш учун ёлғон ишлатишга мажбурлигини ва айни дамда «қасос олдим», деган сўзни нотўғри тилга олганини тушунди.

- Шундай, аввал мени ўлдирмоқчи бўлди, - деди ёлғондан.

- Ўзи яхши одам эмасди, бир пайтлар бизни ташлаб қочиб кетган! Лекин сен ниманидир яшир-япсан, бачам!

- Мен мурда билан бир жойда ётолмайман!

- Гапни айлангирма, тўғрисини айт!

- У мени ўлдирмоқчи бўлганди. Илтимос, уни тезроқ бу ердан тортиб олиг!

Соқол кулди. Бу жилмайиши орқали, «биламан, сен мендан ниманидир беркитясан», деган маъно яширинганди.

- Энди унинг сенга зиёни тегмайди.

- Тортиб олинглар!

- Нимага ўлдирганингни айтмагунигча жасад зиндонда қолади. Сассиқ ҳидини искаб ётасан, бачам!

Соқол жилмайиб зиндон тепасидан кетди.

- Менга қара! - қичқирди қасоскор. Бироқ соқол қайрилиб қарамади.

Қоронғу тушди. Мурдани зиндондан тортиб олиш бировнинг хаёлига келмади. Жаҳонгирнинг боши қотганди. «Алам ва аччиқ устида ўч олдим», деган сўз оғзидан чиқиб кетди. «Нима қасдинг бор эди», деган саволни соқол берди. Аммо жавоб ололмади. Зиндондан чиққанда шу саволни яна берилади. «Қандай қасдинг бор эди? Уни аввал танирмидинг?» Бу саволларга жавоб топиш лозим

Жаҳонгирнинг хаёли турли томонларга тўзили. Уни билан кинрик қоқмади. Тонг ёрипти. Тепасиданги одамларнинг овози қулоғига чалипти. Бесовталиги овозларидан сезилиб турарди. Одамлар изғиб юришган бўлишса-да, зиндон тепасига ҳеч ким келмади. Сасиб ётган ўликни тортиб олишни, Жаҳонгирни сўроқ-савол қилишни биров хаёлига келтирмади. Бунинг устига уни очлик азоби қийнарди. Сассиқ ис кўнглини алағда қиларди. Яна қоронғулик тушди. Зиндон тепасида ой кўрипти. Соқол пайдо бўлди.

- Зерикмадингми, бачам?

- Мановини тортиб ол!

- Ҳиди ёқмаяптими?

- Олдимга тушсанг биласан!
- Билиб қўй, зиндондагиларга овқат берилмайди. Бу чуқурга тушган одам очликдан ўлиб кетади ёки айбини тап олиб омон қолади. Одамлар уруш йиллари бир-бирларининг этини ейишган. Тайёр овқат олдингда, бемалол еявер, бачам. Бизда тартиб шунақа. Тирик қолиш учуп одамни ейишга мажбурсан. Хўш, шеригингни нега ўлдирганингни айтасанми, бачам?!

- У мени ўлдирмоқчи бўлди...

Соқол бошини боши-боши қилди.

- Ёлгон гапиряпсан, бачам. қулогингда бўлсип, тўғрисини айтмагунигча шу ерда ётаверасан!

- Мен тўғрисини айтдим, пега ишонмайсан?!

- Эртак айтма менга, бачам!

- Ҳеч бўлмаса ўликни тортиб ол!

Соқол масхараомуз жилмайиб, зиндон тепасидан кетди.

Жаҳонгир очлик азобидан ўлиб кетишни истамасди. қасос олиши, ота-онасини, фарзандининг қотилларини топиши керак. Эргашбойни топмагунча ўлишга ҳаққи йўқ! «Барибир зиндондан чиқиб топамап. У билан юзма-юз бўлмагунча ўлмайман». У гужанақ бўлиб, тарашадек қотиб қолган мурдага киртайиб кетган кўзларини тикди. Соқолнинг сўзлари қулоғида жаранглади. «Одамлар уруш йиллари бир-бирларининг этини ейишган».

- Барибир мен одам гўштини емайман, - деди Жаҳонгир худди соқолга гапиргандай овоз чиқариб.

ТАВИЛДАРА

- Бу кимнинг калласи?!

Эргашбойнинг овози момоқалдиरोқдек гумбурлади. Ҳамма тошдек қотиб қолди. Жангарилар тўда-

бошининг қандай ҳукм ўқишини кутарди. Юрак ютиб ёнига яқин борадиган одам топилмади. Эргашбой иккинчи бор қичқирганда Баҳодир келди...

- Санжарники, амирим.

- Буни ким қилди?!

- Билолмадик амирим.

- Топасанлар! Ернинг тағиданми, устиданми, - топасанлар!

Тўдабоши бошқа гапирмади, хонасига қайтди.

Баҳодир изкуварларни ёнига олиб Санжар кетган сўқмоқдан довон сари чопиб борарди. Тош бўзариб қолганди. Оёқ излари кўзга ташланиб турарди. Жангарилар шу изларни мўлжал қилиб боришарди. Улардан бири тошларга сачраган қон томчиларини кўриб қолди. Ҳаммалари тўхташди. Ерга энкайишиб тош устидаги икки томчи қонни кўришди.

- Балки бу Санжар олиб борган бонидан томгандир? - деди улардан бири.

- Бўлиши мумкин, ахир, улар шу йўлдан юришган! - деди Баҳодир.

Йўлда давом этишмоқчи эди, бояги жангари яна шерикларига;

«Тўхтанглар», деб хитоб қилди. У иккинчи тош устидаги қонни ҳам кўриб қолганди.

Улардан бири криминалистикадан дурустгина хабардор эди. Тошдаги қонларни таққослади.

- Булар бошқа қон, - деди. - Мана бу қон камида уч соат муқаддам томган бўлса, иккинчиси янги, бир соат бурун тўкилган.

- Бўлиши мумкин эмас Эркин, - деди шериги. - Икки одамнинг қони шу йўлда тўкиладими?

«Криминалист» унинг гапига аҳамият бермади. Тош устига тупурди. Тупук шу заҳотиёқ пастликка ҳаракат қилди. Иккинчи тош устига ҳам шу ҳолатда тупурди. Тупик тушган жойида туриб қолди.

- Демак, ҳар икки қон томчиси пастга олиб тушилган одамларнинг қони.

- Балки бирорта ҳайвонниқидир? - эътироз билдирди бояги жангари. Негадир унинг ишонгиси келмасди.

- Мен одамнинг қони билан ҳайвоннинг қонини яхши ажрата оламан, - деди Эркин. - Аниқ айтаманки, қонларнинг бири эркак кишиники, иккинчиси аёлники.

- Сенингча, Санжар билан Червои хонимнинг қони, шундайми? - сўради Баҳодир.

- Шундай! - ишонч билан деди Эркин.

- Демак, икковлари ҳам шу томонда ўлдирилган! Қапи, кетдик!

Жангарилар тепаликка чиқишди. Форга яқин боришди. Бу ерда Чўтир яшашини Баҳодир биларди.

- Эҳтиёт бўлинглар, Чўтир шу атрофда яшайди! - деди у шерикларини ҳушёрликка чақириб.

- Қўйсанг-чи, - эътироз билдирди иккинчиси. - Одам ўлдириш ўша ландавурнинг қўлидан келармиди? Ўзини зўрга эплаб юрибди-ку! Кўринмай қолганига ҳам анча бўлди. Балки ўлиб кетгандир!

- Унда қотил ким? Санжарда кимнинг қасди бор эди?

Фор оғзига келишди. Ҳаммалари чарчаб қолишганди. Тошлар орасида чўзилиб ётган бошсиз жасада Эркиннинг кўзи тушди.

- Бу Санжарнинг жасади, - улардан бири марҳумни кийимларидан танди.

Ҳаммалари сергакланиб автоматларининг затворини тортиб, отишга шай қилиб, атроф-теваракка қўрқув аралаш қарашди. Аммо кўзларига одам кўринмади.

- Ҳеч ким кўринмаяпти, балки қотил ичкарига кириб кетгандир! - жангарилардан бири фор оғзига келди.

- Кирамизми? - чўчинқираб сўради Эркин Баҳодирдан.

- Кирамиз! - деди у ва биринчи бўлиб ўзи ичкарига қадам қўйди.

...Чўтир Санжарнинг бошини узиб лагсрга кириб борди. Тонг эндигина ёришаётган палла эди. Соқчиларни ширин уйку элитганди. Чўтир кўркувни хаёлига келтирмади. Хонимнинг бошини ходалап олди. Урнига исковичнинг калласини илди ва орқага қайтди. Уни биров кўрмади. Таҳорат олиб, чуқур қазиди. Кўзларидан ҳамон ёш оқарди. Соқоллари нам тортганди. Ўзича гўнғиллаб жонини сақлаб қололмагани учун хонимдан узр сўради. Эргашбойни қарғади, лаънатлади. «Илоҳим, сенинг ҳам бошинга шу кунлар тушсин. Худонинг ўзи жазонингни берсин. У дунёю бу дунё Ватанни кўрини насиб қилмасин. Юрт меҳри, согинчида қийналиб ўлгин. Кафансиз жасадинг шу тошлар орасида қолиб кетсин». Чўтир бу сўзларни тилидан қўймай, кўйлагини ювиб, тозалаб, кўритиб бошни кафанлади.

Тизза бўйи қазилган чуқур ичига каллани қўйди. Шунда хонимни бундан кейин ҳеч қачон кўролмаслигини ўйлаб, у билан абадий видолашаётганини тушуниб, хўнграб йиглаб юборди Шишиб кетган, аламдан ёнган қалбини мана шу кўз ёшлар бўшатарди. Ер тубига қўйилган калланинг устига тупроқ тортишга кўнгли бўлмасди. Хонимнинг очиқ қолган, шишадай қотиб қолган нигоҳлари кўз олдидан сира кетмасди. «Кечиринг опажоним, жонингизни асраб қололмадим. Сизни ўлдирган жаллодлар албатта, бундан оғирроқ жазога лойиқ. Мен ҳаммасидан қасос оламай. Аллоҳ эрталабгача омонатини олмаса, қолган жисмингизни ҳам тошиб, шу срга келтириб кўмамай».

Чўтир йиғлаб-йиғлаб, қўллари қалтираб қабрга тупроқ тортди. Кейин қиблага юз буриб, ичида куръон ўқиди. Юзига фотиҳа тортаётганда шу томон келаётган тўрт нафар жангарига кўзи тушди. Улар бир-бирини қувлашаётгандек чопқиллаб келишарди. Чўтир уларни таниди, аммо на қўрқди, на ваҳимага тушди. Ўрнидан туриб, ғор ичига юрди... Жангарилар етиб келганда уларнинг узук-юлуқ гаплари эшитилиб турарди.

- Айтмадимми, бу Чўтирнинг иши деб!
- Қани ўша касофат, атрофни қаранглар!
- Бизни кўриб қочиб қолганда!
- Қаёққа қочарди!
- Ғорнинг ичига яширингандир!
- Ичкарига кирамиз!

Жангарилар машъала ёқиб ичкарига киришди. Чўтир ҳамон ортига қарамасдан, кулоқларига чалинаётган гап-сўзларга парво қилмасдан қоронгулик қаърига кириб борарди. Ортидан таралаётган ёруглик тошларда акс этарди. Қоп-қоронгу йўлак ичида у ўзини на тошга урар, на қоқиларди. Ўткир нигоҳлари зулматни ёриб бораётгандай эди. У изидан одамларнинг қувиб келаётганини билди, аммо чопмади, яширинишни хаёлига келтирмади ҳам. Жангарилардан бири уни кўриб қолди.

- Чўтир, мен кўряпман! - қўлидаги машъалани баланд кўтариб қичқирди у. Қип-қизил аланга шуъласи ўн беш қадамлар нарида кетиб бораётган одамни қорайтириб кўрсатарди.

- Отинглар! - қичқирди Баҳодир.

Бир пайтнинг ўзида тўрт автоматдан отилган ўқлар чўғ мисоли учиб, тошларга уриларди. Шунда тепадаги харсанг тошлардан бири кулаб тушди. Гўё ғор босиб қоладигандек ҳаммалари қўрқиб, ваҳимада қолишди. Олдинда бораётган Чўтир кўздан йўқолди.

- Тошлар босиб қолади! - қичқирди кимдир.

- Орқага қайтдик! - буюрди Баҳодир.

Жангарилар машғалани ташлаб қочишди. Отган ўқлари Чўтирга тегдими, йиқилдими, жони узилдими - буни билишмади. Ичкарига қайтиб киришга эса юраклари бетламади.

- Энди нима қиламиз? Хўжайинга нима деб жавоб берамиз? - маслаҳат солди Эркин шерикларига

- Отиб ташладик, деймиз?

- Хўжайин ишонмайди, жасадини кўрсат, деб қайтаради.

- Менда бир таклиф бор, - деди Эркин.

- Айт! - Баҳодир унга умид билан қаради.

- Форнинг оғзини одам кўтаролмайдиган тошлар билан тўсиб ташлаймиз!

- Портлатиб ташласак-чи?

- Тепадаги тошлар кўчиб тушиши, ҳаммамизни босиб қолиши мумкин!

Жангарилар кучоқ сиғмайдиган тошларни суриб, думалатиб келишиб, фор оғзини тўсишди. Кўнгиллари таскин топиб, орқаларига қайтишди.

Ю Р Т Д А

Куз ёгинсиз келди. Шарифнинг далаларидаги пахталар қийғос очилди. Вилоятнинг унумдор жойларида ҳам бу даражада мўл ҳосил етиштирилмаганди. Шариф пахтани терим машиналари ёрдамида йиғишириб олишга аҳд қилди. Кўшни тумандан иккита агрегат олиб ўтди. Бир теримдаёқ режа бажарилди. Вилоят ҳокими бу хабарни эшитиб, ярим тунда Шарифнинг даласига келди. Пайкалларда терим машиналари гуриллаб ишлаётганини кўрган ҳоким эгат оралади. Чаноқларга сигмай, тошиб кетган пахталарни кўриб, юраги тўлқинланиб кетди.

Баҳодир Иномов Шариф тўғрисида кўкламда эшитганди. Бироқ вақт топиб, унинг даласига келишга, бир фурсат суҳбатлашишга имкон тополмаганди. Юртбошининг ташаббуси билан шаҳарда қайта қурилиш ишлари бошлаб юборилганди. Кўп қаватли бинолар олдидаги кўримсиз ошхоналар бузиб ташланди. Йўл бўйларига арчалар экилди. Қисқа муддат ичида шаҳар таниб бўлмас даражада ўзгариб кетди. Ҳоким мана шу ишларнинг бошида туриб хўжаликка келишга вақт тополмаганди. Кеча фермер йигитнинг гектар бошидан 30 центнердан ҳосил етиштирганини эшитдию, йўлга отланди. Ҳоким машиналар ишлаётган пайкалга ўтди. Иккита прицеппахтага тўлган, терим агрегатларидан бери бункердаги пахта бўш прицеппахтага ағдараётганди. Иккинчи машина эса чироқларини ёқиб, карта ўртасида худди денгиздаги кема каби сузиб келарди. Рулда Шарифнинг ўзи эди.

- Тунда ишлашни ёқираман, - деди фермер ҳоким билан кўришар экан. - Бундай пайтда одамнинг ишлагиси келади, ўз меҳнатингдан юрагинг завқ-шавққа тўлади! Теримга тушганимиздан бери тунги уйқуни ҳам унутиб қўйганмиз!

- Қандай қилиб юқори ҳосил етиштиришга эришингиз, ахир бу ерлардан шу пайтгача 25 центнердан ошириб ҳосил олинмаган? - сўради ҳоким.

Шундан сўнг Шариф йил бошидан бошлаб ерга қанча маҳаллий ўғит солганлигини, ернинг шўрини такрор ва такрор ювдирганини, одамларни рағбатлантирган ҳолда гўзаларга алоҳида меҳр билан ишлов беришганини, ҳамма-ҳаммасини сўзлаб берди. Ҳоким унинг гапларига диққат билан кулоқ тутди. Бир йилдаёқ иши юришиб кетганига қойил қолди.

- Ерни қалин шўр босганди, - деди Шариф қўллари билан атроф-теваракни кўрсатиб. - Ариқ-

зовурлар қум ва тупроққа тўлгани учун ер бетига сув тепчиб чиққанди. Экинзорлар унумдорлиги йўқолганди. Атрофимга ўн чоғли йигитларни тўпладим. Уларнинг қалбида аввало меҳнатга иштиёқ уйғотдим. Ойлик иш ҳақларини вақтида тўладим. Ишловчилар сони ортиб, иш сўраб келадиган ёшлар кўпайди. Кўриб турганингиздек пахтамыз ёмон бўлмади. Мақсадимиз, ҳосилдорликни 40 центнерга етказиш.

Ҳоким қаршисида ўз меҳнатидан кўзлари чақпаб турган йигитнинг ишбилармонлиги ва тадбиркорлигига қойил қолди. Шундан сўнг фермер хўжалигида боқилаётган молларни кўрмоқчилигини айтди. Шариф терим агрегатини шеригига қолдириб, ҳокимнинг машинасида фермага жўнади. Бу пайтда тун пардасини кўтариб, тонг бўзариб қолганди. Юлдузлар бирин-кетип сўниб борарди.

Улар фермага келишганда соғувчилар ўз ишлари билан машгул эдилар. Қоровул атроф-теваракни супуриб, сув сепиб кўйганди. Қария ичкари кирган меҳмонни бир пиёла иссиқ чойга таклиф қилди. Ҳоким яқин кунлар ичида бу ерда фермер хўжалик раҳбарларининг республика семинар-кенгаши бўлишидан хабардор эди. Шу сабабли катта тайёргарлик ишлари кўрилаётганди. Атроф-теварак саранжом-сарништа. Топширилган пахтанинг чигити ва кунжараси ўтган куни молхонага келтирилган, махсус зовурларга силос бостирилганди. Сигирлар боқиладиган бўлим қайтадап таъмирланган, соғиш ишлари техникалаштирилганди. Сут шиша қувурлар орқали катта идишга келиб тушарди. Молларнинг кўпи наслдор эди.

Соғувчи қизлар ҳокимнинг атрофини ўраб олишди.

- Бир бош сигир қанча сут беряпти? - Қишлоқчасига қизларни суҳбатга тутди ҳоким.

- Менинг сигирларим 30 литрдан сут беради, бир кунда 300 литр сут соғиб оляпман, - деди орқароқда турган жингалак сочли қиз.

- Мен 31 литрдан сут соғиб оляпман, - деди иккинчи соғувчи.

Қўшни бўлимда бўрдоқи моллар боқиларди. Қорни тўйган, новвослар кавш қайтариб, бурунларида нафас олиб, ўринларидан туролмай ётарди. Улар одам тасавурига сигдиролмайдиган даражада семириб, тўлишиб кетганди. Бундай молларнинг бозордаги баҳоси беш миллион сўмдан кам эмаслигини ҳоким билди. Шариф согин сигирлар, бўрдоқи молларни қандай боқилётганини сўзлаб берди.

- Шарифжон, ука, ишларингиздан кўнглим тоғдек ўсди. Юртбошимизнинг «Фермер бугунги жамиятимизнинг фаол аъзоси эмас, балки жонкуяридир», деган сўзларининг нақадар ҳақлигига яна бир бор амин бўлдим. Давлатбошимиз бугунги ёшларнинг нималарга қодирлигига қаттиқ ишонганлари сизнинг тимсолингизда ўз аксини топди. Сиздек меҳнаткаш йигитлар бор экап Ватанимиз, юртимиз, халқимизнинг келажаги бундан ҳам буюк бўлади. Сизга омад тилайман. Бўш келманг. Насиб қилса семинарга ўзим келаман, - деди ҳоким.

Шариф ҳокимни кузатиб, машина ортидан бир муддат қараб қолди. Биринчи бор ўз ишидан қониқиш ҳис қилди. Ортга қайтмоқчи эди, шу томон келаётган оқ рангли «Жигули»ни кўриб тўхтади. «Ким бўлдийкин», деган ўй Шарифнинг кўнглидан ўтди.

Машина тўхтади. Олдинги ўринидан ўрта ёшли икки йигит тушди.

- Бу сизнинг эгаси қаерда? - сўради бошига чарм кепка кийган қийғир кўзли йигит.

- Эгаси шу ерда! - жавоб қилди Шариф.

- Зудлик билан топиб келинг. Вилоят прокурату-расининг ўта муҳим ишлар бўйича терговчиси Тошкенбоев келдилар, деб айтинг!

Тошкенбоев атроф-теваракка меровланиб боқди. Шарифнинг қаршисида турганини кўриб аччиқланди.

- Кулогингиз огирми, сўзларимни эшитмадингизми?

- Бу ернинг эгаси менман, - деди юраги ҳовурдан ҳаприқиб.

- Мен бошлиқни сўраяпман? - терговчи энди чинакамига ачиққланганди..

- Сиз сўраётган одам менман!

Терговчи ён чўнтагидан гувоҳномасини олиб Шарифнинг бурнини тагигача олиб келиб кўрсатди.

- Мен билан бирга идорага боришингизга тўғри келади! Сизни шахсан бошлигимиз сўроқлаптилар!

- Кийиниб олсам майлими?

- Ҳожати йўқ, сизга ўзимиз кийим тайёрлаб қўйганмиз! - деди терговчи унинг билагидан ушлаб машина томон судраб экан.

БИШКЕК

Яҳё Худайбергановни ўлдириш фикридан қайтди. Гаровга олиб, ҳукумат раҳбарларини истаган жойга музокарага чақариши мумкин эди. Улар номига мактуб битиб, Худайберганов гаровдалигини, агар музокара ўтказиш учун ўз одамларини жўнатмаса, Афғонистонга олиб ўтиб кетишларини маълум қилди. Ҳукумат аъзолари шошилишча йигилиш чақаришди. Ёрданчини қутқариш учун жангарилар талаб қилган жойда музокара ўтказишга розилик билдириш-

ди. Ташқи ишлар, мудофаа, ички ишлар вазирлиги ҳамда миллий хавфсизлик қўмитасининг юқори маъсбдорларидан иборат тўрт киши Помирга жўнаб кетишди. Жангарилар музокарачиларнинг хавфсизлиги тўла кафолатланади, деб ваъда беришгани боис кузатувчилар қўйилмади.

Жангарилар кўп жойларга пистирма қўйишганди. Бир неча чақирим масофадап тангани бехато урадиган, замонавий қуроллар билан қуролланган мерганлар уларнинг йўлини пойлаб туришарди. Сарик байроқнинг кўтарилиши мерганларга ўқузиш ишорасини берарди. Вакиллар билан музокара ўтказишга «Аждар гор» танланганди. У тепаликда жойлашгани боис теварак-атрофни бемалол кузатиш имкониини берарди. Бирорта ёт одам бу жойга қўққисдан хужум қилолмасди. Пастдаги гиёҳларнинг гули ҳам кўришиб турарди.

Музокарага келганларни Яҳё кутиб олди. У ўзининг галабасига қаттиқ ишонганди. «Биз талаб қилган одамлар кслишдимиди, демак бизнинг шартимизга рози бўлишади», деб ўйлаганди. Яҳё уларни ичкарига бошлади. Фор огзида юзини ниқоб билан тўсгап, тиш-тирногигача қуролланган жангарилар туришарди.

- Худайбсрганов қаерда? - сўради вакиллардан бири.

- Ундан хавотир олманг, маслаҳатчи хавфсиз жойда. Биз уни азиз меҳмонимиздек сақламоқдамиз! - жавоб берди Яҳё.

- Уни кўришимиз керак!

- Кетишларингда албатта қўлларингизга топшираман!

- Таклифингизни айтинг? - миллий хавфсизлик қўмитаси раиси ўринбосари Яҳё билан гаплашиб ўтиришини истамади.

- Таклифим у қадар давлат аҳамиятига эга эмас, десак ҳам бўлади.

- Унда нима учун бизни чақиртирдингиз? - сўради асабийлашган ички ишлар вазирининг ўринбосари.

- Чақиришимнинг сабаби, - деди Яҳё қирғиз тилида. - Помир тоғларидан одамларимизга қўналга ҳамда Ўзбекистонга кириб-чиқишимиз учун йўлак ажратиб беришга розиликларингни олиш. Биз одамларингизга ҳеч қандай зарар етказмаймиз. Улар бемалол чорвасини боқишлари, деҳқончиликлари билан шуғулланишлари мумкин. Агар талабимиз қондирилса, давлатнинг Россия ва Хитойдан олган қарзини узамиз. Чет эл инвестициясини олиб киримиз. Бозорларингизни озиқ-овқат ва аҳолининг эҳтиёжига зарур бўлган арзон моллар билан бойитамиз. Олти ойдан бери иш ҳақи ололмаётган ишчиларнинг ҳақларини тўлаймиз...

- Мабодо талабингизни қондирмасак-чи? - сўради ички ишлар вазирининг ўринбосари.

- Унда биз бошқа чора қўллашга мажбурмиз!

- Масалан?

- Биринчидан, мамлакатингиз худди чўкаётган орол каби хавф остида турибди. Ишчилар, пенсиянерлар, талабалар ярим йилдан бери иш ҳақи олишгани йўқ. Ишсизлар сони кўпаймоқда. Заводлар, фабрикалар тўхтаб қолган. Мамлакатнинг жанубида миллий низолар чиқиш хавфи бор. Агар буларнинг олди олинмаса, билиб қўйингки, элатлар ва миллатлар, гуруҳлар ўртасида қон тўкилиши мумкин. Оқибатда ҳукумат парчаланadi. Бу ҳам бизга боғлиқ. Иккинчидан, ҳукумат раҳбарининг ёрдамчиси қўлимизда. Таклиф инобатга олинмас экан, у сизларга қайтарилмайди! Истасак ўлдирамиз, истасак Афғонистонга олиб кетамиз!

- Бизнинг заиф томонларимизни яхшигина ўрганибсизларда? - деди ташқи ишлар вазирлигининг вакили.

Буни яшаш учун кураш дейдилар, - сурбетларча иршайиб қўйди Яҳё. - Хўш, таклифимиз маъкулми?

Музокарага чақирилганлар бир-бирларига қарашди. Уларнинг юз-кўзларидан ҳеч нарсани уқиб бўлмасди.

- Ҳозирданоқ сизнинг таклифингизга ҳукумат аъзоларининг қарорини айтишим мумкин, - деди мудофаа вазирининг ўринбосари. - Биринчидан, Ўзбекистон Ўрта Осиёдаги мудофаа жиҳатидан энг қудратли давлат. У билан ўйнашганлар шарманда бўлиб қолиши мумкин. Иккинчидан, Қирғизистон ҳукумати террорчилар билан ҳеч қачон муроса йўлини танламайди. Унинг йўли битта - тинчлик ва барқарорлик. Учунчидан, ўзбек билан қирғиз халқининг дўстлиги, қариндош-уруғчилиги асрлар мабойнида давом этиб келмоқда. У мисоли эт билан тирноқ. Қирғизлар ўз биродарлари ўзбеклардан кўп яхшиликларни кўрган. Ўзбек зиёлилари қирғиз халқининг хонадонига маърифат ҳамда зиё олиб кирган. Фулом Зафарий домла қирғиз овулларида болаларни илмга ўргатган. Қурбонжон Додҳох ҳар икки халқ озодлиги йўлида курашган. Биз уларнинг руҳларини чирқиратиб, ватансизларга эшигимизни очиб, азиз тупрогимизни оёқ ости қилишини ҳамда келажак авлод олдида шарманда бўлишни истамаймиз!

Ўринбосарнинг сўзлари Яҳёнинг бошига болта ургандай таъсир қилди.

- Ҳеч бир давлатнинг дўсти бўлмайди, фақат манфаатдорлиги бўлади!

- Қандай тушунсанг шундай қабул қил! - Қўл силтаб қўйди вакиллардан бири.

- Демак, сиз муҳтарам жаноблар, бизнинг таклифимизни қабул қилмайсизлар!

- Бу ҳақда гап бўлиши мумкин эмас, - дели миллий хавфсизлик қўмитаси вакили.

Яҳёнинг юзига заҳарханда кулгу ёйилди.

- Мен қирғизларни бу қадар дўстга содиқ миллатлигини билмас эканман!

- Дўстликни ҳеч қандай ғараз, ифво, фитна бузолмайди!

Яҳё ёнида ўтирганларга қаради.

- Хўш, жаноблар, сизлар ҳам шундай фикрда мисизлар?

- Қароримиз шундай! - дейишди музокара қатнашчилари бир овоздан.

- Искандар! - жон ҳолатда қичқирди Яҳё.

Эшик олдида турган қуролли йигитлардан бири югуриб келди.

- Лаббай!

- Меҳмонларни ичкарига олиб кир!

Искандар милтиқнинг қўндоғи билан мулоффа вазири ўринбосарининг елкасига урди.

- Тур ўрнингдан, худди энангнинг тиззасида ўтиргандай ялпайиб ўтирибсан!

Ҳаммалари ўринларидан туришди. Искандар уларнинг елкасига қўндоқ билан уриб, ичкарига ҳайдади. Ғорнинг оғзи тор бўлса-да, ичи кенг эди. Асир олинганлар ўн беш қадамча юришгандан кейин Искандар шундай деди.

- Бирортанг қочишга уринадиган бўлсанг, отиб ташлайман!

Тутқунлар атрофга қарашди. Бу ерларга ёруғлик етиб келмасди, қоронғу эди. Улар тош устига ўтиришди. Нима қилиш кераклиги тўғрисида ўйлашди. Хавфсизлик қўмитаси вакили ғор ичини кўздан кечирди. Чиқиб кетадиган йўл тополмади.

Яҳёнинг одамлари Худайбергановни шаҳар ташқарисидаги уйнинг ертўласига қамаб қўйишганди.

Унинг аҳволи огир эди. Юраги тез-тез безовта қиларди. Синган суяклари зирқираб оғрирди. Соқчини бир неча маротаба чақирди.

- Отиб ташла! Ўлимимга розимаи. Мен туфайли бошқаларни қийнама!

Аммо, унинг арзига ҳеч ким қулоқ солмади.

- Ҳозирча нафас олиб тур, бари бир сени тириклай уйингга жўнатмаймиз, - деди соқчи. - Тириклигинг ишларимизни битириб олишимизга ёрдам бериши мумкин. Ҳатто ўлигинг ҳам!

- Юзеиз! - Кичқирди Худайберганов. - Қасдинг бўлса, аламинг бўлса ўзимдан ол! Менинг жоним билан миллатни, юртни сотиб олишни ўйлама!

- Тасанно! - Қарсак чалиб олқишлади соқчи. - Одам боласи ўлими олдидан Ватанинг тақдирини ўйларкан-да! Ўлимидан кейин номишнинг абадий қолдирмоқчимисан?! Кўп қувонма, истасак сени юрт хоинига айлантириб қўйишимиз мумкин. Ай-тайлик, биз билан музокара қиладиган ҳукумат раҳбарларига «Худайберганов биз томошимизга ўтди, у таклифимизни қабул қилди, ҳозир биз билан, сизларни ҳам биз томонга ўтишларингни илтимос қиляпти», десак ишонишади.

Худайберганов оғзидаги тунукни соқчининг юзига тупуриб юборди. У бундан қаттиқ газабланди. Енги билан юзини артиб, автоматнинг қўлдоғи билан ёрдамчининг гарданига туширди. Худайберганов ҳушсиз ерга йиқилди.

Яҳё ҳукумат раҳбарларининг йўлак очиш тўғрисидаги таклифни рад этганлигини Баширнинг қулоғига стказди. У бундан кутмаганди. Нохуш янгиликни Мэхмед Чегсчига стказиш қанчалик оғир бўлмасин, барибир сим қоқди. Кечки пайт Башир Яҳё билан яна алоқага чиқди.

- Бунинг учун улар ҳали кўп нушаймон бўлишади. Тутқунларни бир ҳафта ғор ичида ушлаб туринг. Биз ҳукуматга қарши курашадиган бошқа йўл топамиз, - деди.

- Худайбергановни-чи? - сўради Яҳё . - Уни нима қилайлик?

- Уни машинага ўтқазиб, «совга» қилиб жўнатишлар. Ҳукумат раҳбарларининг ёдида бир умр сақлаиб қолсин!

Яҳё раҳнамонинг фикрини тушуниди ва бу ҳақда одамларига хабар жўнатди.

Қ О Р А Т Е Г И Н

Бурҳон Қоратегинга икки кун кечикиб келди. Келганда қоронғу тушганди. Соқол лагерда пайдо бўлган ва айни пайтда зиндонда ётган йигит тўғрисида уни огоҳ этди.

- Ким экан? - сўради Бурҳон. - Аниқладиларингми?

- Биздан эмас, Ўзбекистондан ўтган. Тилидан билдик.

- Нимага келибди? Сабабини ўргандиларингми?

- Сўроқ-саволни ўзингиз қиласиз, деб индамадик.

- Индамадик? - аччиқланди Бурҳон.

- Шундай! У билан яна бир йигит келганди. Уни зиндонда ўлдириб қўйди.

- Ким экан у?

- Бир пайтлар биздан қочиб кетган Ортиқ исмли йигит. Уларнинг ўртасида қандайдир сир бор. Ё униси, ё буниси сотқин. Бир-бирларини сотиб қўйишдан қўрқиб ўлдирган.

- Мен гапларини эшитдим. «қасос олдим» деди ўлдиргани!

Бурҳон тахмини тўғри чиққанини билди ва бетоқатланиб ўрнидан турди.

- Уни тезда олдимга олиб киринглар!

Бурҳон зиндондаги одамни олиб чиқишни буюрди. Жаҳонгир очлик азобида қийналиб, ҳушдан кетиб, сасиб-бижгиб кетган мурданинг ёнида ётарди. У ҳеч парсани ҳис этмасди ва тенада бўлаётган ғала-говурларни эшитмасди ҳам. Бурҳоннинг топшириғи билан уни тепага кўтариб олишди.

- Ўлиб қолганга ўхшайди, - деди жангарилардан бири.

- Товонига миҳ қоқамиз!

- Кўкрагига қулоқ тутчи, юраги уряптимикин?

Жангари чўчинқираб қулогини Жаҳонгирнинг кўкрагига босди

- Уряпти,- деди у шеригига қараб.

Унга сув ичиришди. Табиблар ўт-ўланлардан тайёрланган дорини ҳидлатишди. Бир муддат ўтиб Жаҳонгир кўзини очди Бироқ ўрнидан туролмади. Табиблар, «икки-уч кундан кейин ўзига келади» дейишди. Бурҳоннинг топшириғи билан уни чолдирга ётқизишди. Эртаси куни тўдабоши унинг олдига кирди. Афти-ангорига тикилиб йигит бу ерга жосуслик мақсадида ўтган, деган фикрда тўхтади.

- Кимсан? Бу ерга нима мақсадда қилдинг? - сўради тўдабоши.

- Адашган одамман, - жавоб берди Жаҳонгир зўрға лабларини қимирлатиб.

- Адашганман?!

- Шундай.

- Қаёққа кетаётганинг?!

- Қобулга!

- Ортиқни нега ўлдирдинг?

- У мени ўлдирмоқчи бўлди.

- Исмингни айт?

- Жавлон!

- Билиб қўй, агар алдасанг, мен кечирмайман. Бошингга дунёнинг ташвишини соламан. Опангни қорнидан тушганингга пушаймон бўласан!

- Бурҳонбек, бу сизни алдаяпти, - деди ёнида соядек эргашиб юрган соқол. - Мен зиндонда айтган гапларини ўз қулоғим билан эшитдим. «Ҳаммангни ўз қонингга чўктираман», - деди.

Бурҳон Жаҳонгирнинг оқариб, эти суяқларига ёпишиб қолган юзига тикилиб ҳақиқатдан ҳам бу йигитнинг жосуслик мақсадида ўтганлигига иқроп бўлди. Ва айна пайтда ундан осонликча сўз ололмаслигини ҳам тушунди. «Барибир гапиртираман, ҳамманнинг олдида бу ерга нима мақсадда ўтганлигини айтишга мажбур қиламан», деган қарорга келди. Айтмаса ўзидан кўрсин!

Эртаси куни у одамларига чодир олдига гулхан ёқишни буюрди. Беш-олти жангари тоғлардан ўтин териб тушишди. Гулхан ёқилди. Нима мақсадда бундай қилинганини Бурҳондан бошқа ҳеч ким билмаса-да, олов яхши ниятда ёқилмаганлигини сезишарди. Айримлар юрак ҳовучлаб чодирдан узоқроқ кетишди. Бурҳон соқолни ҳузурига чақирди.

- Бандини олиб келинглар!

Жаҳонгирни ташқарига олиб чиқишганда Бурҳон гуриллаб ёнаётган олов ёнига қўйилган курсида, оёқларини чалиштириб, чилимнинг сўргичини оғзига солиб, гоҳи-гоҳида нашанинг ширали тутунини тортиб, ҳузур қилгандай бошини чайқаб ўтирарди.

Қора кийим кийган икки жангари Жаҳонгирнинг қўлларини қайириб, бошини ерга теккудай энгаштириб чодирдан олиб чиқишди. Оловга яқин жойга ўтқазишди. Иссиқ юзига чаёндай санчилди. Бироқ у ўрнидан туролмасди, орқага ҳам чекинолмасди. Елкасидан босиб турган барзангилар бупга имкон

беришмасди. Атрофдагиларнинг кўзлари Жаҳонгирда эди.

- Ким бу йигитни танийди? - сўради Бурҳон одамларига қараб.

Гулхан тилини кўкка чўзиб гуриллаб ёнарди ва ўздан атроф-теваракка иссиқлик таратарди. Бўгилиб, димиқиб бораётган Жаҳонгирнинг қизиб кетган юзларидан тер қуюларди. Эғнидаги кийимларига мошдек чўғ тушса, ёниб кетиши ҳеч гап эмасди.

Ўшлаб нигоҳлар Жаҳонгирга қадалганди. Бошини эгиб олгани боис юзи кўпчиликка кўринмасди. Буни тўдабоши тушунди ва одамларига «бошини кўтар», деган маънода ишора қилди. Улар Жаҳонгирни сочидан ушлаб, калласини орқага қайиришди...

- Мен танийман! - ўрта қаторда турган жангарининг баланд овозда айтган сўзи ҳаммининг эътиборини ўзи томон қаратди. Бурҳон қўли билан «бери кел», деган ишора қилди. Жангари келди.

- Ким? Исми нима? - босиқлик билан сўради тўдабоши.

- Шаҳар прокурорининг ўғли.

- Исмини айт?

- Жаҳонгир!

- Нима иш қилади?

- Нима иш қилишини билмайман, хўжайин, ҳар қалай прокурорнинг ўғли майда-чуйда ишда ишламайди-ку!

Бурҳон бош ирғаб қўйди. У ўзининг тахмини тўғри чиққанлигидан жилмайди. қўлидаги учи чўғ бўлиб турган таёқни Жаҳонгирнинг пешонасига тиради. Шу заҳотиёқ териси куйиб, қорайиб кетди.

- Менга исмингни Жавлон дегандинг, шундайми ёки менинг қулоғимга бошқача эшитилганмиди, прокурорнинг ўғли?

Жаҳонгир ўзини оқлай олмаслигини тушунди.

- Хўш, нима мақсадда бу ерга келдинг, кимлар сени жўнатди?

Савол жавобсиз қолди.

- Гапирмасанг гапирма! Ҳозир ўзинг гапиришга, ҳамма гапни айтиб беришга шошиб қоласан!

Бурҳон чилимни ёрдамчисига узатиб, қўлига узун таёқ олиб олов ичидан қизиб турган ялпоқ тошни тортиб олди... Соқчилар тўдабошининг мақсадини тушунишди ва бандини кўтариб тош устига ўтқазишди Жаҳонгирнинг шими тутаб кейин ёнди. Ўтирган жойида сакради. Жангарилар кулишди. Териси куйиб, қип-қизил эт кўзга ташланиб, пўрсилдоқлар ҳосил бўлди. Қон чакиллаб тош устига томарди. Жаҳонгир чидамади, бақирди. Шунда унинг юзи буришиб, кўзларидан ёш отилиб чиқди. Иссиқ тобора этини куйдириб, жизганак қилиб суяқларини зирқиратиб огритарди. Миясига бигиз санчилгандай хушидан кетишига оз қолди. Бурҳон тошни тортиб олди. Ҳавони куйган этнинг иси тугганди.

Энди айтарсан, нима мақсадда бу ерга келганингни? Ким топшириқ берди? - Бояги саволини такрорлади тўдабоши.

Жангарилар қуруқ шоҳларни гулхан устига ташлашди. Олов қип-қизил тилини кўкка чўзиб, атрофга иссиқлик таратиб ёнарди. Остига анчагина чўг тушиб қолганди. Оловнинг тафтидан Жаҳонгир бетоқатланиб, вужуди қизиб, нафаси бўғилиб борарди. У худди қизиб турган темирга ўхшарди. Нарироқ силжишга уринар, бироқ елкасидап босиб турган жангарилар бунга имкон беришмасди.

Бурҳон ўрнидан турди.

- Гапирмасанг гапирма, энди бизга ҳаммаси аён, сени ортиқча сўроқ қилиб ўтирмаймиз! - деди.

Жаҳонгир унинг сўзларидан ва юзидаги ифодалардан, мақсадини, қолаверса, гулханнынг бежиз ёқилмаганлигини тушунди. Тўдабоши яна бир кучоқ шохни аланга устига ташлади. Олов боягидан кучлироқ гуриллади. Иссиққа чидай олмаган баъзи жангарилар ўзларини четга тортишди. Бандининг елкасидан босиб турган соқчилар тўдабошининг ишорасига маҳтал туришарди. Бироқ унинг нигоҳи бошқа томонда. Нега қарамаяпти? Олиб келинган ўтин тугаб қолди-ку! Ёки фикрини ўзгартирдимикин?

Тўдабоши оловнинг янада кучлироқ ёнишини, остига каттароқ чўг тушишини кутарди. Кўлидаги тасбеҳни ўгириб ўтирган соқол икки кўзини тутқиндан олмасди. Унинг иссиқдан қизариб кетган юзида голибона табассум ўйнади. Жаҳонгирнинг қарашини, бир бор кўз уриштириб олишни, шунда «аҳволинг қалай», демоқчи бўлаётганини қарашлари билан билдириб қўйишни хоҳларди.

Жаҳонгир думбаси қанчалик ачиштириб огримасин, ўзини кўлга олишни, миясига урилган фикрни ижро этишни ўйларди. Юрагидаги ёниб турган қасос ўти оловнинг тафтидан кучли эди. Пайт пойларди. Ёшга тўлган кўзлари билан тўдабошининг оёқ ташлашларини таъқиб қиларди. Бир ҳамла билан уни тутиб олишга шай турарди. Елкасидан босиб турган барзангилар ҳам иссиқдан бўгилиб, юзлари чўяндек қизиб, ўзларини бироз орқага олиб, қўлларининг учини бандининг елкасига омпотгина қўйиб туришарди.

Бурҳон орқага ўгрилди. Шунда орадаги масофа бир ярим қадамга қисқарди. Жаҳонгирга шу керак эди. У кўз илғамас тезликда ўрnidан туриб, шердай наъра тортиб Бурҳонга ташланди. Белидан маҳкам

кучоқлаб ўзини олов ичига урди. Буни ҳеч ким кутмаган, ҳатто хаёлига ҳам келтирмаганди. Жангариларнинг бирортаси унга ташлана олмади. Қизил аланга шу заҳотиёқ иккисини домига тортди. Кийимлари ёниб тушди. Соқол ва сочлари куйди. Гулхан атрофида Бурҳоннинг одамлари гир айланар, бақириб-чақиришар, бироқ ҳеч бирлари юрак бетлаб олов ичида куйган гўладай қорайиб бораётган бошлиғини олиб чиқишга журъат этолмасди. Жаҳонгир Бурҳонни чўғ устига йиқитиб, гавдаси билан устидан босиб турарди. Тўдабоши жон ҳолатда типирчиларди, қичқирарди, фарёд соларди. Устидан тошдек босиб турган қасоскорнинг остидан чиқишга уриниб, дуч келган жойини мижгиларди. Бироқ Жаҳонгир уни остидан чиқариб юбормаслик мақсадида бутун кучи билан босарди. Чўғлар Бурҳоннинг терисини шилиб, куйдириб, тешиб ташлади. Жаҳонгир кимнингдир қўллари оёғидан маҳкам ушлаганини ва ташқарига тортаётганини ҳис этди.

САМАНГАН

Ўн олтинчи чодирдаги жангарилар қимирлаб қолишди. Уйқусиз тунларим бошланди. Лекин кундуз кунлари мен лагерда кам бўлардим. Баширнинг топшириги билан Абдурашид Дўстум ва Маъсуд Шохнинг аскарлари жойлашган ҳудудларни аниқлашга, уларнинг одамларидан бирортасини тутишга чиқиб кетардим. Эргашбой икки йигитни қўшиб берганди.

Усмон тўдабошининг содиқ йигитларидан эди. Унинг қарашлари, ҳаракати ва юришлари менга шубҳали туюларди. Гапларимиз ҳам у қадар қовушмасди. Ундан эҳтиёт бўлишга ҳаракат қилардим.

Олти ой муқалдам Зокир билан учрашганимда Усмоннинг юртда қилган жиноятлари тўғрисида сўзлаб берганди. Беш нафар одамнинг қонини тўкиб, бутомонларга қочиб ўтган ва Эргашбойнинг ишончли одамлари сафидан ўрин олганди. У билан тиллашиш мумкин эмасди. Босаётган қадамимни тўдабошининг қулоғига етказишига ишонардим Иккинчи шеригимни яхши билмасдим. Камгап бу йигитга негадир ишонгим келарди.

Биз тошлар орасидан довон ошиб борар эканмиз, тепадан тушиб келаётган учта қуролли одам эътиборимизни тортди. Уларнинг кимлигини ва қайси гуруҳданлигини билиш қийин эди. Учови елкаларига уч хил қурол илишганди. Белларига гранаталар қистирилган.

- Булар кимлар? - сўрадим шерикларимдан.

- Биз қаердан билайлик! Сен шу ернинг эгасисан, сен биласан-да, - дейишди улар. Мен нотаниш одамларнинг бошидаги салласининг рангидан мулла Умарнинг одамлари эканлигини пайқаб қолдим. Шерикларимга айтишга шошилмадим. Уларнинг ўтиб кетишини кутдим.

- Булар Дўстумнинг одамлари, - деди Усмон. Бу таклиф ундап чиқиши мен учун муддао эди.

- Яхшилаб қара, адашмадингми? - атайин сўрадим ундан.

- Нега адашай! Афти-ангорига қара!

- Балки, уларни ўтказиб юборармиз, - жўртага маслаҳат солган бўлдим.

- Отамиз, - шошқалоқлик билан деди Усмон.

- Ўқ отсак, атрофда шериклари бўлса, бизни пайқаб қолишади. - Бу маслаҳат Муроддан чиқди.

- Мен уларни қуролсиз тинчитаман, - Усмон бизга кўз қисиб, чўнтагидан бир неча дона устара тиги олди.

Нотаниш одамлар бир-бирларининг ортидан эргашиб пастга тушиб келишарди. Уларнинг лагерга келаётганлиги билиниб турарди.

- Айтмадимми, - деди Усмон шошқалоқлик билан. - Улар биз томонга кетишяпти. Лагер жойлашган ерни аниқлаб бошлиқларига хабар беришади. Булар айғоқчилар. Тезда йўқотишимиз керак!

Усмон «қўй, бундай қила кўрма», деганимга қулоқ солмай эмаклаб кетди. Уни жимгина кузатдим. Усмон тошларни пана қилиб, йўлни кесиб ўтди. Уларни ўтказиб юбориб тош ортидан чиқди-да, олдинда бораётган жангарилардан бирига қараб бармоқлари орасидаги тигни отди. Жангари ари чаққандек бўйинни чангаллаб йиқилди. Овоз чиқармади. Усмон иккинчисига яқинлашди. Шунда улар Усмонни кўриб қолишди. Автоматни қўлларига олишди. Бироқ ўқ узишга улгуришмади. Усмоннинг бармоқлари орасида ялтираб турган тиглар бир пайтнинг ўзида ўқдай отилиб, жангариларнинг бўйин томирларига санчилди. Улар ҳам унсиз ерга йиқирилишди. Толибонлар типирчилаб, қон йўқотиб жон таслим қилишди. Биз уларнинг шериклари йўқлигига ишонч ҳосил қилиб, Усмоннинг олдига бордик. Бу пайтда у мурдаларнинг чўнтагини кавлаб турарди. Усмон кўлга киритган пулларни санаш билан овора эди. Мурод автомат, синайпер милтиғи ва гранотамётни олиб, елкасига осди. Эргашбой битта қуролга юз доллар тўларди. Мен янглишмагандим. Улганлар мулла Умарнинг одамлари эди.

- Яхшигина хунаринг бор экан, - дедим унинг сирини билиш мақсадида. - Буни қачон ўргангансан?

- Ёшлигимда! - деди гурурланиб. - Беш йил шуғулланганман. Ишонсанг, шаҳар магазинларидаги устара тигларини битта қўймай сотиб олардим. Ўн қадам нарида туриб тангани урардим.

- Гап йўқ, ановиларнинг бўйин томирларини аниқ мўлжалга олганингга қойил қолдим.

- Булар менга чўт эмас, - қўлини силтаб қўйди Усмон. - Бу ерга келишдан олдин бештасини тинчитганман. Шаҳар марказида олтин буюмларни сотадиган магазин бўларди. Иккита мелиса қўриқларди. Кунларнинг бирида шу магазиндаги тилларни ўғирлашга қарор қилдим. Пайтини пойлаб, ярим тунда девор ошиб ичкарига кирдим. Мелисалар ухлашмаган экан, сезиб қолишди. Қочишнинг иложи йўқ. Икки қўлимда тиғ, уларни отишга шайлаб олгандим. Орадаги масофа унчалик узоқ эмасди. Мелисалар тўнпоначасини олгунча тиглар бармоқларим орасидан учиб чиқди. Мўлжални аниқ олган эканман, соқчилар ўша заҳотиёқ «тинчишди». Шундан кейин ичкарига кириб, бир сумка тилла буюмларни олиб чиқиб кетганман.

- Бу томонга ўтишингга шу сабаб бўлган экан-да?

- Йўқ, - қўл силтаб қўйди Усмон. - Мен мелисаларни ўлдирган жойимда ҳеч қанақа из қолдирмаганман. Ҳозиргача улар қотилни қидиришмоқда.

- Унда нега ўтдинг, бирор сабаби борми?

- Эргашбой чақириб қолди.

- Эски таниш экансизларда?

- Баъзида хўжайиннинг топширигини бажариб турардим.

- Буларни шундай қолдирамизми? - сўраб қолди Мурол.

Усмон жангариларнинг чўнтақларидан олган пулларни тош устига қўйди.

- Топганимиз ўртада, - деди у бизларга қараб. - Учга тақсимлайман.

Мен мурданинг қўйнидан пакетни олдим.

- Нима экан, ўқи-чи? - Усмон хатга қизиқиб қолди. Мен унга кўз югуртирдим.

- Сен ўлдирган одамлар мулла Умарнинг жангчилари экан, - дедим хатдан кўзимни узмай.

- Нима дединг?

- Ўлдирган одамларинг мулла Умарнинг жангчилари экан, унинг мактубини Эргашбойга олиб келишайтган экан.

Усмоннинг рангида қон қолмади. Қўлимдан хатни юлиб олдию, бироқ форсча ёзуви ўқиёлмаслигини тушуниб қайтариб берди.

- Бошлиққа нима деймиз? - унинг овози титради.

- Жавобини ўзинг берасан. Агар мулла Умар одамларини биз ўлдирганимизни билса, ҳаммамизни битта қўймай қириб ташлайди!

- Нега буни олдин айтмадинг? - деди жаҳл билан.

- Гапимга қулоқ солмадинг, булар Дўстумнинг одамлари дединг!

Усмон бошини чангаллаб, ўтириб қолди. У бир оғиз маслаҳатимга зор эди.

- Менга қара ошна, бу гап шу ерда қолсин, тўлабошига оғиз очма! Нима дессанг розиман! Бир кунингга яраб қоларман!

- Мен-ку оғиз очмайман, аммо Мурод бор! - дедим сал нарироқда турган шеригимизга қараб.

- Уни ўзим тинчитаман, истасанг ҳозироқ бирорта жарга итариб юбораман!

- Керак эмас, - дедим уни тинчлантириш мақсадида. - Бу гап орамизда қолади. Ҳозир бориб мурдаларни кўмиб кел. Иси чиқмасин!

Усмон кетди, Мурод иккимиз қолдик. У келиб ёнимга ўтирди.

- Бояги хатни кўрсам бўладими?

Нега мактубга қизиқиб қолди? Усмон қўлимдан

олганда ёзувларга кўзи тушганмиди? Хатни бермасам мендан хафа бўлиши мумкин эди. Ноилож номани узатдим. У қоғозга кўз ташладию, ранги учиб кетди.

- Куролларни Эргашбойга элтиб берсак шубҳаланади. «Кимни ўлдирдиларинг», деб сўрайди, - дедим.

Таклиф ўринли эди.

- Нима қилиш керак? - атайин сўрадим.

- Шу ерга кўмиб кетамиз.

- Яхши фикр, - уни қувватладим.

Мурод ўрнидан турди. Куролларни олиб, панароқ жойга яширди. Устига тошларни бостирди. Вақти келиб асқотиб қолиши мумкин, деган умидда атрофдаги нарсаларни хотирамда сақлаб қолдим. Мурод негадир олдимга қайтиб келмади. Тош устида хаёл суриб ўтириб қолди. Мен ҳамсپимдаги мактубни олиб қайта ўқидим.

«Эргашбой жанобларига!

Рўзи шанба, туш чоғида Ҳузурингизга олти нафар хориждан келган мартабали меҳмонларимиз боришади. Уларни яхшилаб кутиб оласиз ва ўзингизга маълум бўлган йўлакдан Ўзбекистонга кузатиб қўясиз.

Башир».

Олти нафар хорижликлар нима мақсадда чегарадан ўтишмоқчи?

Бу саволга жавоб топиш мушкул эди. Лекин менга уларнинг мақсади аён эди. Мурод қайтиб келди. Индамай ёнимга ўтирди. Гапирмади ҳам. Хаёли ўзида эмаслигини кўзларидан сездим.

- Одамга ўхшаб гаплашмайсан, нималарни ўйла-япсан?

- Сенинг нима ишинг бор? - деди қоғоғини осиб. Мақсадини, билгим келди.

- Назаримда бизнинг ичимизда юришни истама-
япсан!

Мурод гапирмади. Мен унга илмоқли саволлар
ташладим.

- Уйингни согиндингни? Балки ота-онангни кўр-
гинг келаётгандир?

Мурод бу гал ҳам жавоб бермадим.

Ғашига текким келди.

- Йиглаяпсанми, Мурод? Қўй-е, ўгил бола ҳам
йиглайдими? Агар ҳақиқатан ота-онангни, юртин-
ни согинган бўлсанг, бор, кетавер! Мен Эргашбойга
жардан қулаб, ўлди дейман!

- Синаяпсанми? Биламан, икки қадам юришим
билан ортимдан отиб ташлайсан ёки бошлиққа
чақасан!

Юрагимда Муродга нисбатан ишопч уйғонди.

- Анови одамларни ўлдирганимизни бировга айт-
магин! - уни синашда давом этдим.

- Ташвишланма, мен чақимчилик қилиб, тўдабо-
шига яхши кўринишни хоҳлайдиган номардлардан
эмасман!

Мурод юзини терс буриб олди.

- Сени ким олиб ўтган бу срга?!

- Кўрбошидан сўра!

- Ҳар қалай ўз огзингдан эшитганим яхши-да!

У индамади. Иккимиз бир зум жим қолдик. Му-
род нигоҳини бир нуқтага қадаб жимгина ўтирар
экан, унинг ёш ҳалқаланган кўзларида ичини қий-
наётган азобларни кўрдим. Айни дамда мени уну-
тиб, кўзларини олисларга тикиб, ўзининг қора ўт-
мишини эслаётганди.

- Эшитганмисан, йўқми, билмадим. Бир пайтлар
бизнинг шаҳримизда «Адолат лашкарлари» гуруҳи
тузилганди. Улар ўғриларга, порахўрларга қарши
курашамиз, деб ҳаммани ишонтирганди. Лашкар-

лар гуруҳига Мирзааҳмад исмли йигит бошчилик қиларди. Эргашбойнинг одамлари уни тунда осиб кетишди. Бироқ, у ўлмаганди. Арқон узилиб, омон қолган. Ўша куни саҳарда лашкарбоши Бишкекка қочиб кетди. Орқасидан мен ҳам бордим. Унинг ўлмай қолганини фақат хотини иккимиз билардик. Лашкарлар бошлиғи мендан ҳадиксираётганини сезиб қолдим. Кунларнинг бирида Мирзааҳмад мени ўлдириш ниятида эканлигини бир рус ошнам қулоғимга шипшитиб қўйди.

- Зудлик билан қоч, бугун тунда сени ўлдиришадилар, деди у.

Ўша заҳотиёқ қочдим. Лекин, қаяққа борардим. Юртга қайтай десам мелисалар ҳамма томонни ағдар-тўғтар қилиб, лашкарларни битта-битта ушлаб қамаштирганлигини билардим. Шунда Қирғизистон орқали бу ерга ўтиб кетаётган Эргашбойнинг одамларига луч келиб қолдим. Исминини Мурод, деб ўзгартирдим. Улар мени ўзлари билан бу ерга олиб ўтишди. Бир печа йилдан бери шу срдаман!

Мирзааҳмаднинг тириклиги мен учун муҳим маълумот эди.

- Лашкарлар бошлиғи ҳозир қаерда? - сўрадим Муроддан.

- У ҳали ҳам Бишкекда бўлса керак. Бошқа қаерга ҳам борарди. Фақат исмини ўзгартириб олган.

- Эргашбой унинг тириклигини биладими?

- Билса, ҳозироқ одамларини жўнатиб калласини уздириб келади.

- Уни кимлар ҳимоя қилади?

Мен Муродга ўринсиз савол бериб қўйдим, деб ўйлагандим. Бироқ у мақсадимни тушулмадими ёки аҳамият бермади.

- Эргашбойни кимлар ҳимоя қилаётган бўлса, ўшалар қаноти остида сақлайди-да! - деди.

- Тушунмадим?

- Нимасига тушунмайсан. Фақат улар бир-бирларини сотишмайди. Агар лашкарлар бошлиги Баширдан Эргашбойни танийсанларми, деб сўраса, улар албатта, «Қайси Эргашбойни», деб елка қисишади. Буларда шундай қонун бор. Ким билан ишлаётганликларини сир сақлашади. Ўртада ишончли одамлари воситачилик қилади.

- Боя исмини ўзгартириб олган, дедингми?

- Қўлида хорижнинг уч-тўртта паспорти бор. Бугун Аҳмад бўлса, эртага Тошмат бўлиб юраверади.

Мен учун кўп нарсалар ойдин бўла бошлади. («Адолат лашкарлари»нинг жиной ишлари тўғрисида биз кейинги саҳифаларимизда баён этамиз)

Усмон мурдаларни кўмиб қайтди.

- Энди қетсак ҳам бўлади, - деди ҳансираб. - Вақт кеч бўлди. Боргунимизча қоронгу тушади.

Йўлга чиққанимизда Мурод сўраб қолди:

- Қуроллар қани?

- Жарга ташлаб юбордим, - дедим. Мурод ялт этиб менга қаради.

- Нега ташладинг?!

- Эргашбой сен ўлдирган одамларни қуролларидан таниб қолиши мумкин!

- Ҳа-я, эсимга келмабди!

Шу куни марказга «Адолат лашкарлари» гуруҳининг бошлиғи ҳозирда тириклиги ва Баширни олти нафар жангарини Ўзбекистонга жўнатаётганлиги тўғрисида маълумот жўнатдим.

Шапба куни Эргашбой бизни яна кузатувга чиқарди. Уччаламиз ҳамон бир-биримиздан хадиксираб юардик. Муродга ишона бошлагандим. Умарнинг ўрнини босишига умид қилардим. Арзимаган топшириқлар бериб синаб кўрдим. Усмон эса кўн-

роқ мендан хавотирланарди. Юрсам ҳам, турсам ҳам изимдан соядек эргашарди. Нияти ёмонлигини кўзлари ошкор қилиб турарди.

- Ортимиздан Усмонни кузатиб юр, - дедим холи қолганимизда Муродга. - Назаримда, иккимиздан биримизни йўқотмоқчи.

Мурод ортда келарди. Усмон иккимиз ёнма-ён гаплашиб борардик. Бир пайт қичқирган овоз бизни ортга қарашга мажбур қилди. Мурод чўзилиб ётганча оёғини ушлаб додларди. Югуриб олдига бордик.

- Нима бўлди?

- Оёғим қайрилиб қолди! Мен йўлга ярамайман, сизлар кетаверишлар!

- Сени ташлаб кетолмаймиз!

- Тошшириқ нима бўлади?

Эргашбой «Ўлик ловон»ни назорат қилишимизни тайинлаганди.

- Майли, сен шу ерда қол, қайтишда олиб кетамиз, - деди Усмон.

Йўлда давом этдик. Усмон ортимдан келарди. Кўзимнинг қири билан кузатиб борардим. Юрагим гаш эди. Назаримда, қандайдир хавф кутаётгандек эди...

Мурод ўзини айёрликка солганди. Бироздан кейин ўрнидан туриб, гранатомёт яширилган жойга чопди. Вақт тигиз эди. Зудлик билан лагерга олиб келадиган йўлга етиб бориши зарур эди. Гранатомётни олиб, шимол томонга бурилди. У тинимсиз чопарди. Тошларнинг устидан кийикдай сакраб ўтарди. Тенага чиқаётганда қуроли кўлидан чиқиб, чуқурга тушиб кетди. Уни олиб чиқиш учун ярим соат вақт йўқотди. Оёқ кийимини тошлар тилиб, йиртиб ташлади. Танаси қора терга ботди. Жарга дуч келди.

Ундан сакраб ўтиб бўлмасди. Эни уч қулоч келарди. Кўприк кўринмасди. Жарнинг этагига бориш учун икки соатдан кўпроқ вақтни йўқотишга тўғри келди. Мурод белидан арқонни ечди. Каттагина тошни мўлжаллаб улоқтирди. Ўзи томондаги учини яна бир тошга боғлади. Унга осилиб жардан ўтди. Йўлгача яна олти чақирим масофа қолганди. Куёш тиккага келган, вақт ўтиб борарди. Жон ҳолатда чопди. Бир амаллаб йўлга етиб келди. Ўзи учун қулай жой излади. Ўтиб кетишмадимикин, деган хавотирда йўлни кўздан кечирди. Машина гилдиракларининг изи кўринмади. Демак, ҳали келишмаган...

Мурод тош ортига ўтиб, гранатомётни маҳкам кучоқлаганча йўлга кўзини тикиб ётди. Бир соатдан мўлроқ фурсат ўтди. Кутаётган одамларидан ҳамон дарак бўлмасди. Бу ерга етиб келгунча икки соат вақт кетди. Қайтиб бориши учун ҳам шунча фурсат даркор. Яна бир соат кутишга аҳд қилди. Шунда ҳам келишмаса ортга қайтишга мажбур. Мурод умидини узди. Келишмади. У ўрнидан турди ва тепаликка кўтарилди. Сўнгги бор йўлга қаради. Ҳеч ким ва ҳеч қандай машина кўринмади. Кўзларини йўлдап олаётганда осмонга кўтарилган оппоқ чангни кўрди. Шамол ҳосил қилган булут бўлса керак, деб ўйлади. Йўқ, бу, ўйлаган нарса эмасди. Шу томон келаётган машинанинг ортидан кўтарилган тўзон эди. Наҳотки, кутаётган одамлари келишаётган бўлса? Мурод ўзини тош панасига олди.

Усти очиқ УАЗда олти киши келарди. Муроднинг юраги ҳаяжондан гурсиллаб урарди. У гранатомётни машинага тўғрилади. «Ўзингни қўлга ол, нишондан адашгудек бўлсанг ҳаммаси барбод бўлади», деди ўзига ўзи. У ҳаяжонини босишга уринди. Бу орада машина яқин келиб қолганди. Орадаги масофа ўттиз қадам қолганда тепкини босди. Ўқ

УАЗнинг қоқ белига тегди. Машина иккига бўлиниб, одам бўйи тепага кўтарилиб, йўлнинг четидаги тошларга бориб урилди. Аланга чиқиб ёниб кетди. Ўтирганлар ҳар томонга сочилди. Икки жангарининг танаси бўлақларга ажради. Бирининг боши қилич кесгандай учиб кетди. Бир жангари йўл ёқасидаги тошнинг устига бориб тушди. Қолганлари машинанинг бир қисми билан жарга шўнгиди. Уларнинг бақирган, додлаган овозлари эшитилиб, сўнг худди қудуққа тушгандай сўнди. Қоп-қора тутун осмонга кўтарилди. Бир неча дақиқа ўтиб жар тубидан гумбураган овоз келди. Тошлар кўчиб тушди. Лагерга беш чақиримча масофа қолганди. Эргашбойнинг одамлари осмонга кўтарилаётган тутунни, қолаверса, гумбураган овозни эшитган бўлишлари мумкин эди.

Мурод ўрнидан турди. Гранатомётни тошлар орасига яшириб орқага чоңди. Бирдан хаёлига тош устига учиб тушган одам келди. У ўлмаган, кўзларини унга тикиб қолганини эслади. Лекин энди орқага қайтолмасди. Шериклари ташлаб кетган жойга тезроқ стиб олишга шошарди.

Кун ботганда орқага қайтдик. Ўз бошлиғимизни хурсанд қиладиган бирор янгиликка дуч келмадик. Мурод қолган жойида ётарди. Унинг юз-кўзларида қандайдир ўзгаришлар бўлганини сездим. Оқсоқлалиб ортимиздан келарди. Лагерга етганимизда Дўстумнинг одамлари УАЗни портлатиб юборишганини эшитдим. Эргашбой айтарли тажанг эмасди. Портлатилганлар кимнинг одами эканлигини ҳали билмасди. Эрталаб бизга шимол томонни кузатишга буйруқ берди. Уччаламиз яна йўлга чиқдик. Усмон

Муроднинг олдидан силжимасди. Паст овозда унга нималарнидир тушунтириб келарди. Қурол яширилган жойдан ўтаётганимизда ўша томонга қараб қўйдим. Тошлар жойидан силжиб қолганди. Муродга қараганимда нигоҳини бошқа томонга бурди.

Усмон ҳамон изимдан эргашиб юрарди. Ниманидир қилишга пайт пойлаётгани сезилиб турарди. Қадам ташлашлари, кўзимга тик боқолмаслиги, айтаётган сўзларидан чалғишидан нияти бузилганлигини пайқадим.

Тепаликка чиқишдан аввал бироз нафасимизни ростлаб, мадор кетиб бораётган танамизга куч йиғиб олишимиз лозим эди. Бунинг устига қорнимиз ҳам очганди. Ялпоқ тош устига ўтириб ҳалтамиздаги егуликларни дастурхонга қўйдик. Мен ёзилиш ниятида қоянинг ортига ўтдим. Қайтаётганимда Усмоннинг зардали овози қулогимга чалинди.

- ...рози бўлмасанг мулла Умарнинг одамларини сен буюрганингни бошлиққа айтаман...

Усмон мени кўриб гапни бурди.

- Қани энди, мана шу чўққида бир кун тунаб қолсам.

Биз овқатланиб бўлгач тепаликка кўтарилдик. Бошимиз узра оппоқ булутлар сузиб юрарди. Юзимизга совуқ томчилар тушарди. Узоқни кўриб бўлмасди. Туман биз томон бостириб келарди. Бундай пайтларда тепаликда юриш хатарли эди. Оёғимиз остидаги тошлар худди омонат тургандай туюларди. Бир донаси кўчгудек бўлса, пастга қулаб, суяқларимиз мажақланиб кетиши ҳеч гап эмасди. Мен олдинда - қўлларим билан совуқ тошларни чапгаллаб тепаликка тирмашардим. Ортимдан Усмон, кейин Мурод келарди. Чўққиға чиқишимизга ўн қадамча қолганди. Шу довондан ошиб ўтсак, пастга тушим

у қадар хавfli эмасди. Ҳаммамиз ҳансираб, ҳол-сизланиб, оёқ-қўлларимиздан мадор кетиб, зўрга ҳаракат қилардик. Тепага чиқишимизга икки-уч қулоч қолганда Усмон оёғимдан ушлади. Вужудим билан тошга ёпишиб, бошимни бурдим. У тиржайиб турарди.

- Ажалинг шу чўққида экан Бўрон! - деди у.- Биламан, қачондир мени фош қилардинг. Бехавотир яшашим учун сендан тезроқ қутилишим керак. Аллақачоп бўйнингга ўнта тигни жойлаб қўярдим-у, аммо хўжайин хитланиб қолмасин, деб пайт пойладим. Мавриди келди.

Усмон оёғимни кўтариб, суриб юборса кифоя - тош бўлакларига қўшилиб, икки юз метр пастликка пўнгийман. Қаршилиқ кўрсатиш фойдасиз. Ўлимдан кўрқмадим, бажаришга улгурмаган ишларим кўз ўнгимдан ўтди. «Ўрнимга ким келади? Топшириқларни ким бажаради?».

Усмон оёғимни қайирди. Оғрикдан инграб юбордим. Иккинчи оёғимни тепиб юборса кифоя. Чангаллаган тошларимга қўшилиб пастга шўнгийман. У борган сайин оёғимни қайирарди. Оғриққа чидамай чангаллаган тошларимни қўйиб юборишдан бошқа иложим қолмади. Кутилмаганда оёғим тошлар устига тушди. Нега бундай қилди - билмадим. Оғримга қайрилишга шошилмадим. Балки Усмон отиб ташлаш учун шундай қилгандир, деган фикр кўнглимдан кечди. Йўқ, мен кутган воқеа содир бўлмади. Усмон дор устидан йиқиляётган одамдай чайқалиб турарди. Кўзлари косасидан ирғиб чиққанди. Оғзини катта очган бўлса-да, бақиролмасди. Унга нима бўлганини кейип тушундим. Мурод қўлидаги автоматнинг учи билан Усмонни енгилгина туртиб қўйди. Шу кифоя қилди. Пастга шўн-

ғиди. Ўттиз қадамча тушиб боши тошга урилиб, ўмбалоқ ошиб, яна пастликка учди..

- А..аа!!! - деган чинқириқ тошларнинг қасир-қусурига қўшилиб, атроф-теваракдан акс-садоси қайтди. Мурод мени ҳам пастга тушириб юборади, ҳар иккимиздан қутулмоқчи, деб ўйлагандим. Йўқ, ундай бўлмади. Иккимиз чархпалакдай айланиб тушаётган Усмоннинг ортидан қараб қолдик.

Тошлар тошларга урилиб, бири-иккинчисини силжитиб, қарсиллаб, гурсиллаб, чанг-тўзон кўтариб пастликка тушарди. Усмон кўздан йўқолди. Кўчган тошлар уни босиб қолганди. Бир неча дақиқа ўтиб шовқин-сурон тинди. Шундагина ўзимга келдим, Муроддан ёмонлик кутиш ўринсизлигини тушундим. У ўрнидан туриб, автоматини қўлига олиб, чўнтагидан бир чангал пул чиқариб сочиб юборди. Улар патдай тўзиб пастликка тушиб борарди.

- Бу пуллар билан сенинг жонингни сотиб олмоқчи бўлганди, - деди у менга қарамай.

Юрагим кўксимдан чиқиб кетадигандек гурсиллаб тепарди. Ҳаво етишмаётгандай бўгилардим. Оёқ-қўлларимнинг қалтираши босилмасди.

- Ҳисоб биру бир! Кетдик! - деди Мурод қўлини узатиб. Мен унинг панжаларини сиқиб ўрнимдан турдим.

ТОРА-БОРА ҒОРИ

Баширнинг одамлари тонг ёришмай мени олиб кетишди. «Тойота» тоғ йўлидан тепаликка тирмашиб чиқарди. Ёнимда ўтирганларни биринчи кўришим эди. Булар Баширнинг ёрдамчилари эканлигини тўдабоши қулоғимга шипшитиб қўйганди. Ўн соатча йўл босганимиздан сўнг машина менга ноаён томонга бурилди.

Афғонистонда беш йил яшаган бўлсам-да, бу жойларни илк бор кўришим эди. Сўқмоқда қолган гилдирак изларидан бу йўлда автомашиналар камдан-кам ҳаракатланганини билдим. «Гойота» пастлик сари тушиб борарди. Қаршимизда кўм-кўк яйлов ястаниб ётарди. Поёни чўққилари булутларга тугашган тоғ эди. Машина ўша томон қайрилди. Атроф-жавонибда тирик жон кўринмасди. «Биз қаёққа кетяпмиз? Бу жойларда Башир нима қилади?», деган ўй тинчимни ўгирлаганди. Машина тоғ қаршисида тўхтади. Унинг юрадиган бошқа йўли қолмаганди. Шерикларим пастга тушишди. Менинг ўтиришим ҳам ноқулай эди. Шу пайт ернинг остидан чиққандек беш нафар қуролли одамлар атрофимизни ўраб олди. Улар қаердан пайло бўлганини билмадим. Эгниларида қора кийим, юзларида ниқоб. Автоматларнинг учи бизга қаратилганди. Шерикларим уларнинг тилида нималарнидир леги. Соқчилар кийимларимизни тинтиб, оргиқча нарсаларимизни олиб қўйишди. Ортимга қараганимда бизни олиб келган машина жойида кўринмасди. У турган жойдан енгил чанг кўтариларди. Қаёққа гойиб бўлди? Мен гўё сирли оламга тушиб қолгандек эдим. Қандайдир мослама «Гойота»ни ер остига олиб кириб кетганини сездим. Қоялар қуёшни тўсиб турарди. Бошимиз узра сузиб ўтаётган булутлардан совуқ томчилар тушарди. Тоғ текис эмасди. Биз томон огиб турарди. Чўққилардаги тошлар омонатдай, устимизга қулаб тушадигандай осилиб турарди. Соқчилардан бири қоя томонга ўгирилиб, қўлини кўтарди. Қарсиллаган товуш эшитилди. Овоз қаёқдан келганини билиш қийин эди. Тош секинлик билан иккига бўлиниб, одам сигадиган ўра очилди. Ичкари зимистон эди. Мени бошлаб келган одамлардан бирининг изидан эргашдим. Икки қадам босиши-

миз биланоқ яна тош деворга дуч келдик. Эшик бўлса керак, деб ўйладим, аммо пастга тушиб кетаётганимни сездим. «Ҳаммасини эсда сақлаб қолиш лозим», деган фикр хаёлимдан ўтди. Тахминан олти метр пастга тушдик. Яна бир тошли деворга дуч келдик. У иккига бўлинди ва кўз олдимизда ёп-ёруғ кенглик пайдо бўлди. Бошимни қимирлатмасдан кўз қирим билан атрофни кузатдим. Кичкинагина тош ҳам эътиборимдан четда қолмади. Босаётган қадамимни санаб, қаерда нима борлигини хотирамга муҳрлаб борардим. Ичкари ҳайратланарли даражада гаройиб эди. Бундай манзараларни фақатгина эртакларда ва афсоналарда учратиш мумкин. Деворларга ёруғлик таратадиган мосламалар ўрнатилганди. Ўн қалам юрганимиздан сўнг олдимиздаги чироқ ўз-ўзидан ёниб, атрофга ўткир ёруғлик таратди. Тошлар пичоқ билан кесилгандай текис ва силлиқ. Бу ерни табиат шупдай яратганми ёки одамзод томонидан ишлов берилганми - буниси менга қоропғу эди. Кўзимга кўриниб турган тошлар оддий тошларга ўхшамасди. Улар ўзларидан ёруғлик таратиш билан бирга ҳароратни мўътадил ушлаб туриш хусусиятига ҳам эга эди.

Ичкарининг поёни кўринмасди. Ҳар ўн қадамда қурулли соқчилар тош ҳайкалдек қотиб туришарди. Уларнинг ўртасидаги масофа бир хил эди. Ортларида кўз илғамайдиган эшиклар борлигини ички туйғу билан ҳис этардим. Эллиқ қадам юрганимиздан сўнг биз томон келаётган икки одам кўринди. Улар кимнидир судраб келишарди. Одамнинг боши тана-сидан узиб ташланганди. Жасаднинг вужуди қопга бўялган. Калласи узилган одамларни лагерда кўп кўрган бўлсам-да, бундай аянчли аҳволга солинган мурдани ҳеч қачон кўрмаганман. Аввал уни шафқатсизларча уришган, терисини шилишган, сўнг

бошини узиб ташлашганди. Юрагим титраб кетди. Ўзимни қўлга олишга зўрга куч топдим. Ғазабимни ичимга ютишга мажбур эдим. Бу атайин уюштирилган «спектакл» бўлиши керак! Деворларга кўз илгамас камералар қўйилган бўлиши эҳтимолдан узоқ эмасди. Менинг ҳаракатларимни кимдир кузатаётгандир, деб ўйладим.

Яна йигирма қадам юрганимиздан кейин йўл бошловчи қўлини кўтарди. Бу тўхташга ишора эди. У деворга ўрнатилган тугмачани босди. Эшик шарпасиз очилди. Ичкарига кирдик. Димоғимга қон ва яна аллақандай кўланса ис урилди. Ичим ағдартўнтар бўлиб, қусиб юбораёздим. Шеригим мени шу ерда қолдириб, ўзи бошқа хонага ўтиб кетди. Кўзларим оёгим остидаги қонга тушди. Икки қалам нарида танасидан узилган бош турарди. Унинг қотиб қолган совуқ кўзлари очиқ эди. Бошидаги сочлари тўзғиб, пешонасига тушганди. Узилган томирларидан чакиллаб қон томарди. У худди ер остидан чиқиб келаётган одамга ўхшарди. Нарироқда одамнинг шилинган териси столга илиб қўйилганди. У шу қадар усталик билан шилинган эди-ки, бирор ериши тиг тешмаганди, қон ҳам сачрамаганди. Терининг четиди татуировкада ёзилган кириллча «К» ҳарфи бор эди. Бу, русий забон кишининг териси эканлигини билдирарди.

Менга бундай даҳшатли манзарани намойиш қилишдан мақсад нима? Қўрқитишми? Топширигимизни бажармаган ёки хоинлик қилган одамнинг бошига шундай кулфат тушади, деган ишорами? Билолмадим! Кўрганларим руҳимга ёмон таъсир қилса-да, чўчимадим. Аксинча, ўзларининг манфур гоёларини тарғиб қилиш мақсадида башариятга қарши қурол билан таҳдид солаётган, дунё тинчини бузишга интилаётган, бегуноҳ одамларнинг қони-

ни тўкаётган ёвуз ниятли кимсаларга нисбатан қаҳр-газабим баттар жўш урди. Огриқ юрагимни қанчалар азобламасин, ўзимни қўлга олишга, юзларимдан, кўзларимдан қўрқувни ҳайдашга уринардим. Уруш йиллари инсон тасаввурига сиғдирилмайдиган қийноқларни, азобларни бошимдан кўй ўтказганман. Одам боласининг майда-майда бўлакларга ажратилган жасадларига бисёр дуч келганман. Оёқларим билан қон кечганман, жасадлар устидан юришга мажбур бўлганман. Ёниб кетган танк ичидан одамнинг темирга ёпишиб кетган суякларини ажратиб олганман. Ўшанда ҳам юрагим бугунгилек безовта бўлмаганди.

Ножўя ҳаракат қилмасликни ўйлардим. Мени тапҳо қолдириб, ичкарига кириб кетган бошловчининг чиқишини кутиб, жойимдан қимир этмасдим. Ўн беш дақиқалар ўтиб йўлбошловчи қайтиб чиқди. Қўли билан «ортимдан юр», деган ишорани қилди. Бошқа хонага кириб бордик. Кутилмаганда жаҳаннамдан чиқиб, жаннатга тушиб қолгандай эдим. Ерга Эрон гиламлари тўшалганди. Хитой чинни идишлари, турк мебеллари, Германиянинг стул-столлари билан жиҳозланганди. Ҳамроҳим яна бир тугмачани босди. Эшик очилди. Ичкарига кирдик. Деванда икки киши ўлтирарди. Улардан бирини танидим. Бу - Башир эди.

ДУБАЙ

Ғофурнинг қочиб кетганини эшитган Амирий қаттиқ ташвишга тушди. Лагердагиларни боқиш, кийинтириш, қурол-аслаҳа билан таъминлаш унинг зиммасига юклатилганди. Бундан ташқари, Афғонистон ҳудудидаги наркотик моддаларни арзонгаровга сотиб олиш, ҳорижга пуллаш ваколоти ҳам

берилганди. У ўзига топширилган вазифани Амирийнинг назарида ёмон уддаламади. Унинг юзига қора чапаш нима учун тўдабошига керак бўлиб қолди? Гумонсирашига асос етарлимиди? Айби бўлса нега шу пайтгача яшириб келди?

Амирийнинг назарида Ғофурни очикда қолдириш мумкин эмасди. Бургага аччиқ қилиб кўрпага ўт қўйиб юбориши мумкин. Қочгани айрим махфий идора ва ташкилотларнинг қулогига етиб борса, иссиқ багирларига олади. Кенгашнинг сир-асрорларини, хорижий юртларда топшириқни бажариш мақсадида юрган одамларини биттама-битта тутиб беради. Ундан ҳамма нарсани кутиш мумкин...

Амирийнинг боши қотиб, Ғофурни туғиш йўллари ййлаб юрган кунларнинг бирида эшигини инглиз разведкасининг Дубайдаги резиденти тақиллатди.

- Бошимга катта ташвишлар тушди, азизим, - деди резидентга хасратини тўкиб соларкан. - Самангандаги одамларимнинг куп сайин баракаси ўчиб бормоқда. Эргашбой уларни бошқаролмаётганга ўхшайди.

Тўдабошининг лақмалигини, истаган пайтда ўз томонига огдириб олиш мумкинлигини яхши тушунган резидент Амирийнинг унга бўлган шубҳасини тарқатиб юбормоқчи бўлди.

- Тўдабоши тўғрисида бундай фикрга боришингиз ўринсиз, ҳазратим. У одамларни яхши бошқаряпти, юртда одамлари ҳам ёмон ишламаяпти. Бироқ атрофида сиз билмаган душманлари кўп. Бу ишни улар қилаётгани бўлиши эҳтимолдан узоқ эмас, - деди.

- Афсуски, мен минглаб чақирим йироқдаман. Бўлмаса назоратни ўз қўлимга олган бўлардим. Яқинда ишончли одамларимдан яна бири қочиб кетибди.

- Ким экан ўша ишончингизни поймол қилган?
 - Сиз уни яхши танийсиз, - деди уй эгаси бошини чайқаб.

Резидентнинг қизиқиши ортди. Амирийнинг оғзига узоқ тикилиб туришни истамай сўради;

- Исмини айтинг?
- Гофур!
- У сиз учун ишончли одамми?
- Қанотим эди.
- Агар у сизнинг қанотингиз бўлса, топамиз.

Амирий бошини кўтарди ва резидентнинг табасумдан ёришган чеҳрасига тикилди. Унинг оқ сариқдан келган юзлари ва кўкимтир кўзлари Гофурнинг қочганидан хабардорлигини фош этиб турарди.

- Айтинг, унинг қаердалиги сизга маълумми?
- Дунёда биз беҳабар нарсалар йўқ, ҳазратим...
- Очиқ айтинг, Гофур қаерда?
- У билан ҳамкорликни давом эттирмақчимисиз?
- У кенгашнинг барча сирларидан хабардор. Қолаверса... - Амирий ўзи сезмаган ҳолда кенгашнинг анчагина маблағи Гофурнинг қўлида қолиб кетганини фош қилиб юборишига салгина қолди.

- Сизни ташлаб кетган одам аллақачон сирларингизни фош қилган бўлиши мумкин, - резидент уй эгасининг жим қолганини кўриб муносабатини билдирди.

- Афсуски, сизнинг бу гапларингизни инкор қилишга ҳақсизман.

- Унда Гофурнинг жони керакми ёки жисми?
- Аввало жисми зарур. Гумонларим исботини топса, жонини ўзим суғуриб оламан.

Резидентнинг юзи сирли табассумдан ёришди.

- Жисми сизга қимматга тушмасмикин, ҳазрат?

- Қаердалигини айтинг?

Резидент шошилмади. Амирийнинг тоқати ток бўлди. Қанча пул сўраса беришга тайёр эди. Бироқ резидентни маблаг қизиқтирмасди. Нимани сўрашни биларди.

- Айта қолсангизчи? - уй эгасининг бардоши тугади.

- Келишиб олсак, ҳазратим...

- Қанча сўрайсиз?

- Биласиз, мени пул қизиқтирмайди!

- Нима истайсиз?

- Истаган нарсамни беришингизга ишонсам бўладими?

- Шубҳасиз!

- У ҳозир Москвада!

- Москвада? - Қария ҳайратдан ёқасини ушлади.

- Худди шундай!

- Бўлиши мумкин эмас. Рус мафиясининг отаси Вадим Вольфовичнинг одамлари Фофурнинг қонига ташна бўлиб юришибди.

- Ҳаммасидан хабардорман, ҳазратим! Одамларимиз унинг хавфсизлигини таъминлашган.

- Ё Аллоҳим! Эшитаётганларим тушимми, ўнгимми?!

- Сўзларимга шубҳа қиляпсизми?

Резидент ҳаменидан икки дона суратни олиб ҳазратнинг олдига ташлади. Уларда Фофурни Москва ресторанидан бирида овқатланиб ўтиргани ва метродан тушаётгани акс этирилганди. Амирий буларни сохталаштирилган сурат, деб айтишга асос тополмади.

- Сиз менга дўстмисиз, душманмисиз? Нега шу пайтгача хабар бермадингиз? - Ҳазрат аччиқланди.

- Мендан хафа бўлишингиз ўринсиз, ҳазратим.

Амирий бошини чайқади. Резидент икки бор

келганда соқчи орқали бетоблигини айтиб, қабул қилмаганди. Шундан афсусланди.

- Агар уни шу ерга келтириб берсангиз, ўзимни бир умр сиздан қарздор ҳисоблардим.

- Шуни истасангиз, бир ҳафта ичида Гофур хузу-рингизда бўлади.

- Ишонсам бўладими?

- Лекин бир шартим бор...

- Сўранг?

- Марказий разведка бошқармаси билан ишлаб чиқилган тизимдан бир нусха берасиз.

Амирий ток ургандай сесканиб кетди.

- Оғир шарт қўйдингиз!

- Бизнинг ишимизда енгил нарса бўлмайди.

Амирий бироз ўйланиб турди-да, ўзининг бундан кейинги ҳаёти бевосита инглизлар билан боғлиқлигини тушунди. Кенгаш йиғинида Абдуллоҳ бежиз марказий жосуслик идораси билан алоқани узишга, инглизлар билан ҳамкорлик қилишга даъват этмаганини тушунди. Қолаверса Гофур фош қилиши мумкин бўлган маълумотлар тизимдан ҳам муҳим. Уларни фош қилгудек бўлса, юқорида ўтирган корчалонлар Амирийнинг ҳаётига сўнгги нуқта қўйишлари аниқ.

- Биз ишлаб чиққан тизимлар Чегечининг қўлида сақланади, - деди уй эгаси меҳмонга юзланиб. - Агар шу талабни қўяр экансиз, менинг Туркияга бориб келишимга тўғри келади. Умид қиламанки, унеча Гофурни хузурига келтиришни пайсалга солмай-сиз.

- Сизга ишондим! Бир ҳафтадан кейин Гофур шу хонада бўлади! Ўзингиз Туркияга қачон сафар қилмоқчисиз?

- Бир оз бстобман, азизим. Бир ой муддат берасиз!

- Бу узоқ эмасми?

- Бундан кейин менинг соғлигим сиз учун ҳаминша керак, деб ўйламай!

Резидент ўрнидан турди ва Амирий билан хайрлашиб чиқиб кетди.

МОСКВА

Вадим Вольфович Ғофурни қўлга олишни, бир пайтлар «гўштингни тимсоҳларимга едираман», деб ичган қасамини унутолмасди. Юрагининг ичига кириб олган шайтон тинчлик бермасди. «Сен қасам ичгансан, Ғофурни тутишинг, тириклай тимсоҳга едиришинг керак», деган сўзни тинимсиз такрорларди. Вольфович катта пулни олиб кетгани сабабли Ғофур қўлга қайтиб келади, деб ўйларди. Шу мақсадда соқчиларини ўрмонга жўнатди...

Лаънати, сув остига яширган пулларимни кўрди, қайтиб бориши мумкин! Билиб қўйларинг, у менга тириклай керак, босмачидан қасос олмасам юрагимнинг ҳовури босилмайди! Бориб тутиб келинглар!

Соқчилар ўша захотиёқ йўлга тушишди. Дарахтлар орасида беркиниб, Ғофурни пойлашди. Орадан ҳафта ўтса-да, унинг қораси кўринмади. Вольфович одамларини чақириб олишга мажбур бўлди. Улар сув остидаги бойликни ҳам ўзлари билан олиб кетишди. Барибир мафия отасининг кўнгли нотинч эди. Ғофурга бериб юборган ўн беш миллион доллар каламушдек ичини кемирарди.

Вольфович ганимини Афғонистонга қайтиб ўтолмаслигини ҳам биларди. Шу сабабли одамларига шаҳарнинг гавжум жойларига боришни, меҳмонхона ва ресторанларни кузатишни топширди.

Ғофур қўлда мафия отасининг катта миқдорда пули қолиб кетганини кўрган бўлса-да, ўрмонга қайтиб бормади. Ваъдани бузишни ёқтирмасди.

Қолаверса, мафия отаси анойи эмас, пулларини ўша куниёқ олиб кетган, деб ўйларди.

Ғофурнинг диққат-эътибори «дори» олиб келиши кутилаётган Ҳикматда эди. Шериклари вокзалда пойлоқчилик қилишарди. Бироқ ундан дарак бўлмасди. Бу орада Вольфовичнинг одамлари Ғофурни меҳмонхонада яшаётганидан хабар топишди. Ўша заҳотиёқ мафия отасининг қулогини қиздиришди.

- У «Ленинград» меҳмонхонасида турибди. Ётган хонасини аниқладик, - дейишди.

- Наҳотки, шундоқ кўз олдимда яшаётганини билмаган бўлсаларинг? Қайси хонада экан?

- Ўттиз олтинчи хонада.

Вольфович ўттиз олтинчи хонани кўз олдига келтирди. У кўчанинг орқа томонига жойлашганди.

- Бу кеча ётган тўшагидан турмасин! - буюрди у чопарларига.

- Шериклари-чи?

- Улар билан иш олманглар. Ғофур уйгонмаганидан сўнг улар бу ердан ўзлари силжиб қолишади. Биз учун хатарлиси Ғофур!

- Унинг гўштини тимсоҳларимга едираман, деб қасам ичгандингиз? - деди югурдаклар.

Вольфович қўл силтади. Чопарлар Ғофурнинг хонасига тунда бостириб кириш режасини тузишди.

Ғофур ҳали ҳам Ҳикматнинг келишидан умидини узмаганди. Ўша купи Рустамни Бишкекка жўнатишга қарор қилди.

- Бирор янги хабар топиб кел, бу ерда ўтиришнинг фойдаси йўқ. Ҳикмат келмайдиган бўлса, биз бошқа йўл топишимиз керак. Балки у биз билмаган йўлак билан Вольфовичнинг ҳузурига келиб кетгандир, - деди.

Рустам эрталаб Бишкекка учишга қарор қилди.

Кечки пайт Абдусамат овқатлангани пастга тушмади. Ғофурнинг ўзи тушди. Ресторанда одам сийрак эди. Ўтириши билан олдига ширакайф одам келди.

- Братан, можно с вами выпить сто грамм? - деди гандираклар столга ўтирар экан. Ғофур мастларни ёқтирмасди. Бошқа пайт бўлганда ўрнидан туриб кетган бўларди. Аммо олдига қўйилган овқатни кўтариб бошқа курсига ўтишни истамади. Ароқдан эллик грамм қуйиб узатди. Нотаниш кимса бир кўтаришдаёқ идишни бўшатди. Унинг оғзидан эмас, кийимларидан ароқ хиди анқиётганини сезиб қолди.

- Спасибо, братан, - деди паст овозда. Ғофур унинг овозидан ёмонликни ҳам, мастликни ҳам сезмади. Ким бу? Вольфовичнинг югурдақларими ёки ФСБнинг агентими? У ҳар эҳтимолга қарши пистонли ханжарни олишга қулай бўлсин, деб костюмининг тугмаларини ечиб қўйди.

- Ваши имя Гафур? - сўради нотаниш кимса боягидап ҳам пастроқ овозда. У Ғофурга қарамай, бошини чангаллаб ўтирарди.

Ғофур нотаниш кимсанинг талаффузидан ноўрин шубҳаланганини тушунди.

- Не ошиблись. Чем я могу помочь?

- Вам привет передал Абдуллах!

- Какой Абдуллах?

- Ваш близкий друг.

- Такое имя я первый раз слышу.

- Я не хочу играть с вами в кошки-мышки. Дело серьёзное. Ваши жизнь в опасности. Сегодня немедленно покиньте гостиницу. Отец мафии в эту ночь хочет вас убить. Еще один вам полезный совет. Направит вашей комнаты живут сотрудники ФСБ. Будьте осторожны!

Потаниш кимса чўнтагидан кичкинагина қоғозча олиб Фофурнинг олдига қўйди.

- Звоните на этот номер!

У бошқа гапирмади, ўрнидан туриб чиқиб кетди. Фофур унинг ортидан қараб қолди. Изимдан ҳеч ким тушмади, деб адашганини, қўпдан буён кузатувдалигини шундагина тушунди. Бу одам ким? Қайси идоранинг топширигини бажаряпти? Вольфовичга алоқадорлигини кимдан эшитди? Бу тузоқ эмасми? Агар ёмонлиги бўлганда мафия отасининг одамлари ўлдириб кетишини айтмаган бўларди.

Фофурнинг боши қотди. Юрагидаги хавотир кучайди. Потаниш одамнинг гапларини синаб кўргиси келди. Хонасига чиққанда Абдусаматга бу тўғрида оғиз очмади. Чироқни ўчириб, ювиниш хонасида қотилни кутди. Тун ярим бўлганда ташқарида шитирлаган товуш эшитилди....

Вольфовичнинг одами ҳамма ухлаганидан сўнг меҳмонхонага келди. Бинонинг орқа томонида қалин қилиб чирмовуқ гул экилганди. Тўққизиичи қаватгача ўсиб чиққанди. Ун йиллик ўсимликнинг танаси йўғонлашиб кетганди. Қотил арқон ўрнида ундан фойдаланди. Тирмашиб тепага кўтарилди. Қўйнидан сувга бўктирилган картон қоғозни олди ва уни ойнага ёпиштирди. Мушти билан ойнакни урди. Овозсиз синди. Қотил илгақларни бўшатиб, деразани очиб ичкарига кирди. Оёқ учига юриб ётоқхонага ўтди. Қўйнидан учига овоз ютқич ўрнатилган тўппончани олиб кетма-кет ўқ узди. Кейин кўрпани кўтарди. Бироқ ўриндиқ бўш эди. Устки кийимлар тўплаб қўйилганди. Қотил орқага бурилмоқчи бўлганда бўйнига тушган зарбадан ерга йиқилди. Сўроқсавол қилиб ўтиришнинг мавриди эмасди. Тўппончанинг учини қотилнинг оғзига тўғрилаб тепкини босди. Фофур қўшни хонага ўтиб Абдусаматни уйротди.

- Тур, зудлик билан кетишимиз керак!

Ғофур чўнтагидан қогозни олиб, телефон рақамларини терди.

- Мы ждем вас внизу! - жавоб қилди нотаниш одам.

Улар настга тушишди. Меҳмонхонадан унча узоқ бўлмаган йўл четида қора «Волга» турарди. Ғофур шериғи билан машинага ўтирди. «Волга» тун қўйнида шаҳар ичига кириб кетди. Унинг хаёлида ҳамон бир савол айланарди. Булар кимлар? Мени қасққа олиб кетишмоқда?

МОСКВА - ИСТАМБУЛ

Англия мафиясининг отасига берилган ваъданинг бажарилмай қолиши Вольфович учун катта зарба эди. Олдида юзи қизариб қолмай, каттагина жарима тўлашга мажбур эди. Томсон тез-тез Вадим билан боғланиб, «юк»нинг жўнатишини талаб қилётган пайтда Ҳикматнинг йўлга чиққанини эшитиб, кўнгли хотиржам тонганди. «Юк» узоғи билан бир ҳафта ичида қўлингизга тегади», деб ишонтирганли рус. Афсуски, ўйлаганлари тескари бўлиб чиқди. Айтилган кун Ҳикмат етиб келмади. Вольфовичнинг тинчи бузилди, баттар асабийлашди. Узини қўярга жой тополмай типирчилади. Одамлари телсфонда боғланиб, ҳар ўн дақиқада меҳмоннинг ташриф буюрмаганини маълум қилишарди. Охири Вольфович умидини узди. Кўзига олам қоронғу кўринди. Озига келган сўзлар билан Эргашбойни ҳақорат қилди. Томсонни ишонтира оладиган баҳона излади. Ниҳоят, Украинадаги танишлари ёдига тушди. Жонига шулар оро кириши мумкин эди. «Дори» зарурлигини, ҳозироқ Англияга жўнатишни илтимос қилди. Орадан ярим соат ўтиб

Вадим Вольфович Украинага қўнғироқ қилгани ва «юк» сўраганидан Мэхмед Чегечи хабар топди. Туркка шу керак эди. У мафия сардоридан ўч олиш фурсати келганини тушунди. Имкониятни бой бериб бўлмасди. Томсоннинг қон иси анқиб турган қўли билан русдан қасос олишни режалаштирди. Ўша пайтнинг ўзидаёқ одамларига қалбаки «юк»ларини жойлаштиришни буюрди. Англияга жўнатишга шайланган икки юз килограмм тоза «дори» ўрнига калбакилари алмаштирилди. «Юк»нинг йўлга чиққанини эшитиб, ўзида йўқ хурсанд бўлиб, Томсонга кема йўлдалигини маълум қилди.

- Тозасиданми? - сўради мафия сардори.

- Гапингга тушунмадим, азизим, мен сенга шунича йилдан бери ёмон, сифатсиз, қалбаки «юк»ни жўнатганманми?! - деди рус аччиқлашиб. Кейин мақтаниб қўйди. - Татиб кўриб, менга ташаккур айтасан. Бу афгонларникидан ўн баробар кучли ва таъсирли!

- Менга ҳақиқий афгон «моли»дан жўнатаман, деб ваъда бергандинг? - Томсоннинг сўзларида унинг кўнгли тўлмаганлиги билинди.

Вольфович ростини айтишга мажбур эди.

- Эргаш «юк»ни жўнатмади. Алдади. Алоқани узаман!

- Шошилмасликни маслаҳат бераман! - деди Томсон. - Биласан, бизда фақат афгон «мол»ларига талаб кучли.

Томсоннинг бу сўзидан Эргашбой билан алоқани узсанг, ўртамиздаги ришта ҳам узилади, демоқчи бўлганлигини қария тушунди. Шу куни ҳаётида илк мартаба жўнатган «юк»ини Томсонга ёқишини сўраб худога ёлворди. У Англиядан хушxabар кутарди. Аммо, Вольфовичнинг орзу-истаклари ўзи кут-

маган ҳолда саробга айланди. Томсон телефонда унинг дилини хуфтон қилди.

- Бу қанақаси, Вольфович? Мени алдашга қандай ҳақдинг сиғди?

- Тинчликми? Нима гап? - Вольфовичнинг юзи қизариб кетди.

- Жўнатган «юк»инг қалбаки экан!

- Бўлиши мумкин эмас! - мафия сардори аланга ичида қолгандай типирчилади.

- «Юк»ларингни қайтариб юбордим. Ўзинг татиб кўрарсан. Сенга ўн кун муҳлат, мен айтган «мол» келмас экан, ўртамиздаги шартнома бекор қилинади, юз эллик миллион доллар жарима тўлайсан! қолаверса, «юк» учун тўланган ўн миллионни икки ҳафтада қайтарасан!

Мафия отаси эсанкираб қолди. У «юк»ка жавобгар одамларни хонасига тўплади. Бандаргоҳга бориб қайтиб келган «юк»ни ўз кўзи билан кўриб қолмай, балки татиб ҳам кўрди. Шунда Томсон уни алдамаганига ишонди. «Юк»ни жўнатганлар саф тортишди.

- Сенлар мени шарманда қилдинг! Бунинг учун ҳар биринг жазога дойиқсан!

Мафия отаси соқчиларига қаради. Улар ўз раҳбарларининг ишорасини тушунишди. Икки йигитни судраб ташқарига олиб чиқишди. Тун ярим эди. Йигитлар палубага чиқишлари биланоқ биқинларига тиралган тўппончадан отилган ўқдан ерга қулашди. Соқчилар ҳали жон таслим қилмаган йигитларнинг қўл-оёқларидан кўтариб, сувга ташлашди. Сув юзи қонга беланди ва кўп ўтмай тўлқинлар қонли сувни суриб ташлади. Икки йигитнинг жасадини ўз бағрига олган денгиз қонли жиноят изини шу заҳотиёқ яширди.

Томсоннинг олдида ўзини оқлаш учун қарияда битта имконият қолганди. Эфиопиядан ярим тонна «юк» ортган кема йўлга чиққанди. Яна ўн кун кутиш лозим. Бу тўғрида Томсонни огоҳлантиришни истамади. «Юк» келсин, кўрай, татий, сўнг айтарман, деб ўйлади. Юраги бироз ором топди. Кеманинг бандаргоҳга келишига икки кун қолганда одамлари қариянинг қулогига нохуш хабарни етказишди.

- Кема йўналишдан чиқиб кетиб, минага дуч келди.

- «Юк» нима бўлди? - Қалтираб кетган мафия отаси хабарчининг ёқасидан олди.

- Ҳаммаси денгиз тубига чўкиб кетди!

- «Юк» чўккунча сенлар чўкиб ўлсанг бўлмасмиди? - Қичқариб юборди Вольфович. - Энди мен нима қиламан! Хонавайрон бўлдим!..

- Бир йўли топилар, - зўрга тилга кирди хабарчи. - Ўзингизни койитманг...

Вольфовичнинг сўнгги умиди ҳам пучга чиқди. Томсон билан тузилган шартномани бекор қилишдан, пулларини қайтаришдан ўзга чораси қолмаганди. Бироқ, ўша «мулла жиринг»ни қаердан топади? Вольфовичнинг бошида оғриқ турди. Ўра ичига тушган одамдай ҳар томондан нажот излади. Эргашбой билан алоқага чиқиб бўлмасди. Бирорта одамини Афғонистонга жўнатишга юраги бетламасди. Қариянинг ягона умиди Мохмед Чегечида тўхтади. Биргина шу одам уни ҳалокатдан қутқариб қолиши мумкин эди. Вольфович зудлик билан Пономарёвни ҳузурига чақиртирди.

- Ҳозироқ Истамбулга уч. Чегечини топ. Қандай йўл билан бўлса ҳам бизни «дори» билан таъминла-

син, Акс ҳолда топган-тутганимиздан айрилиб, шармандамиз чиқади!

- Чегечи биз билан алоқа қилармикин? Ахир унинг илтимосини бажармаганмиз!

- Ҳозир гина-қудрат қиладиган пайт эмас. Нима деса рози бўл, йўлини топиб, ҳамма талабини бажарамиз. Муҳими бизга «дори» керак!

Пономарёв оқшом кўнганда Мэхмед Чегечининг ҳузурига кириб борди. Ҳамма гаплардан хабардор бўлган турк руснинг келишини кутаётганди.

- Биз «дори»ни пулга эмас, қурол-аслаҳага алмашамиз, - деди ўқининг нишонга текканидан мамнуп бўлиб. - Эшитишимча, сизларда одамнинг руҳига таъсир қиладиган антиқа мина ишлаб чиқарилганмиш. Бизга шундай қурол зарур.

- Менинг бундан хабарим йўқ, - деди Пономарёв.

- Сиз янгиликларга безътибор бўлманг, мен минглаб чақирим олисдаги одам хабар топсаму, сиз ўз юртингизда яратилган янгиликдан хабарсиз бўлсангиз. Мантиққа тўғри келмайди!

- Ҳаракат қиламиз, агар сиз айтган қурол бизда ишлаб чиқарилган бўлса, билингки, албатта, у кўлингизда бўлади!

Чегечининг ялпоқ юзи ёришди.

- Муҳтарам Вольфович жаноблари билан биз ҳамиша бир-биримизни тушуниб келганмиз, Бироқ қурол менинг кўлимга топширилиши шарт эмас, у Афғонистонга ўтиши керак.

- Афғонистонга? - Ҳайрон бўлди Пономарёв.

- Ҳа, Афғонистонга! Бунинг ажабланарли жойи йўқ.

- Шундай-ку, лекин ким уни Афғонистонга ўтказиб беради?

- «Мол»ни қандай йўл билан сизнинг кўлингизга топшираётган бўлсак, сизлар ҳам қуролни шундай бизга топширасизлар!

Ёрдамчи бироз ўйланиб, Мэхмед Чегечига қаради.

- Таклифингизни қабул қилдик дейлик, сиз бу қурол учун бизга қанча «дори» берасиз?

- Аввал келишганимиздек бир дона Калашников баҳосида.

- Вольфович бу таклифингизни қабул қилмайди, - деди рус. - Сиз айтган қурол янги ишлаб чиқарилган бўлса, ҳаддан ташқари қиммат туради. Қолаверса, уни қўлга киритиш учун хўжайин катта миқдорда маблағ сарфлайди.

Мэхмет Чегечи Амирий жанобларига берган вадасининг улдасидан чиқиши ва айтилган қуролни қўлга киритиши зарурлигини унутмагани. Айни дамда Пономарёвнинг таклифида жон борлигини англади.

- Унда қанча «мол» етказиб беришимизни сиз айтинг? - деди. Рус буни киноя деб қабул қилди. Бироқ Чегечининг юзи жиддий эди.

- Юз килограмм «дори» учун бир дона қурол оласиз!

Таклиф Чегечига ҳақоратдай туюлди.

- Ҳаддингиздан ошманг. Ўртамиздаги олди-берди адолатли бўлсин.

- Чегечи жаноблари, сиз сўраётган қурол ҳозирча дунёнинг бирорта мамлакатада ишлаб чиқарилмаганига аминман. Боя айтганимдай, давлат омборида сақланади. Уни олиб чиқиш учун қанча маблағ сарф қилинишини кўз олдингизга келтиринг!

Чегечи ўйланиб, бир муддатдан сўнг фикрини билдирди.

- Эллик килограммга розидирсиз?

Пономарёв Чегечининг қуролга ҳаддан ташқари қизиқаётганини тушунди ва қарорида қатъий туриб олди.

- Олдиндан айтишим мумкин, Вольфович юз килограммдан камига таклифингизни қабул қилмайди. Ҳа, яна бир гап, бизга қайта ишлаб чиқарилган ва махсус лабораториядан ўтган ҳақиқий «дори»лар керак!

- Сиз руслар жуда қаттиқ ва айтганини қиладиган чўрткесар одамсизлар, Нима ҳам дердим, юз килограмм бўлса юз килограммда!

- Бунинг учун мен ўз бошлигим билан маслаҳатлашиб олишимга тўғри келади.

- Аниқ жавобни қачон оламан?

- Бу узоқ вақт талаб қилмайди, бугуноқ масала ҳал бўлади. Агар Вольфович таклифингизни қабул қилсалар, ўртада кичкинагина шартнома имзолаб олишимизга тўғри келади, - деди Пономарёв.

- Бу муаммо эмас!

- Бизга «мол»ни олдиндан етказиб берасиз?

- Бироз ошириб юбордингиз!

- Муҳтарам Мэҳмед оға, таклиф ва талаблар фақат сиз томонингиздан бўлаяпти. Бу адолатдан эмас.

- Иқрорман, аммо «мол» сиз учун ҳаводек зарурлигини унутманг!

- Фақат биз учун эмас, сиз учун ҳам!

- Сиз билан келишиш оғир кечяпти, азизим.

- Ўртамиздаги ишончни мустаҳкамлаш учун гаровга қўядиган нарсангизни айтинг?

Чегечи Амирийга ўзининг нималарга қодирлигини кўрсатиш ва ўша антиқа минани тезроқ қўлга киритиш мақсадида идорасини гаровга қўйишга қарор қилди.

- Мана шу офисни гаровга қўйишим мумкин.

- Идорангизнинг баҳоси назаримда юз миллион доллардан ошмайди, - деди вакил. - Шартномани шу суммага тузамиз!

Мэхмед Чегечи «дори»ни Россияга етиб боришига шубҳа қилмасди. Эргашбойнинг одамлари бунга қодир, деб ўйларди. Шу сабабли идорасини тикишдан чўчимасди. Улар икки томонлама шартнома имзолашди.

- Курол қачон қўлимизга тегади? - сўради Чегечи.

- Мен бошлигим билан маслаҳатлашиб аниқ жанобни кечки пайт айтаман! - деди рус. - Сиз эса бугунни эртага қўймай «дори»ни жўнатиш ҳаракатидан бўлинг!

- Бу ёгидан хотиржам бўлинг, - деди уй эгаси. - «Дори» узоги билан эртага йўлга чиқади.

- Ишонсам бўладими?

- Шубҳага ўрин йўқ! Ахир, мен шундай қимматбаҳо идорамни гаровга тикдим-а!

- Бошлигимга бу хушxabарни етказсам уялиб қолмайманми?

- Асло! - ишонч билан деди Чегечи.

Улар бир-бирларининг қўлларини маҳкам қисиб хайрлашдилар.

ТОРА-БОРА ҒОРИ

Баширни кўриб ўзимни енгил ҳис этдим. Унинг ишораси билан йўлбошловчи чиқиб кетди. Тош эшик шарпасиз ёпилди. Башир мени ёнидаги шригига таништирди.

- Бу йигит Эргашбойнинг ёрдамчиси, Бўрон!

Бегона одам оппоқ ва чўзинчоқ юзини менга бурди. Унинг кўз қарашларидан мен тўғримда етарли маълумотга эга эканлигини сездим.

- Жон Девид! - мулойимлик билан деди. - Танишганимдан хурсандман!

- Ўтир! - Башир ёнидан жой кўрсатди. Улар мени унутишди. Узилиб қолган суҳбатни давом эттиришди.

- Хаттоб жаноблари яна одам жўнатишимизни сўраяпти. - деди Башир Жонга.

- Тайёр йигитларингиз борми?

- Усама жанобларининг таклифи билан хориждан келган икки юз эллик нафар йигит Чеченистонга жўнаш учун буйруқ кутишмоқда.

- Улар қачон жўнайди?

- Хаттоб билан алоқага чиқиб бўлмаяпти. Барча алоқа воситалири русларнинг назоратида. Йигитларимизнинг шайлиги тўғрисида унга мактуб битдик. Жавоб келиши билан жўнатамиз.

- Мактуб жўнатилдими?

- Бугун йўлга чиқади!

- Уларни қуруқлик орқали жўнатиш мумкин эмасми?

- Қуруқликдаги йўллар руслар томонидан назоратга олинган. Кушнинг патини ҳам титиб ўтказишмоқда, - деди Башир.

- Тоғ йўлини яхши биладиган ишончли одамлардан ёллаш керак?

- Ёрдамчиларимиз бор. Улар биздан хабар кутишмоқда.

- Энди асосий масалага ўтсак, - деди меҳмон менга юзланиб. - Бўрон ишончли йигит кўринади. Ўйлайманки, бизнинг топшириқларимизни аъло даражада бажаради.

- Гумон ўринсиз!

Жон менга юзланди.

- Уйланганмисиз?

- Шундай!

- Фарзандингиз борми?

- Яқинда ўғил кўрдим.

Жон бу саволларни синаш мақсадида бераётганди.

- Аёлингиз билан яшайсизми?

- Аёлимни қазо қилганига икки ой бўлди!

- Ўғлингиз ким билан яшайди?
 - Қўшимиз Робия исмли аёл тарбияламоқда!
 - Эшитишимизга қараганда, яқин орада Эргашбойнинг лагерига инглиз йўриқчилари келишармиш. Бундан хабарингиз борми?

- Бу тўғрида эшитгандим.

Жон Девиднинг юзидан жавобларимдан қониқиш ҳосил қилганини уқиб олдим.

- Бизни айрим масалалар қизиқтиради. Инглизлар қандай топшириқ беришади? Кимлар билан ишлашади? Эргашбой билан қандай масалада гаплашишади? Ўйлайманки, сиз бизни қизиқтираётган бу саволларга жавоб топасиз! Берилган топшириқни ҳеч ким билмаслиги шарт. Мени тушунгандирсиз!

- Тушундим, - дедим бош ирғаб.

Жон ўрнидан турди. У қўлимни қисиб қўйди.

- Керак бўлганингизда одамларимиз сизга чиқишади.

Тош девор иккига ажралди. Учаламиз хонадан чиқдик. Башир менга ниманидир айтмоқчи бўлаётганини сезиб турардим.

- Сизни хабардор қилиб қўяй, - деди ниҳоят у. - Абдуллоҳ жаноблари вафот этдилар.

- Охиратлари обод бўлсин!

Биз номаълум томонга юрдик. Оёқларимиз остидан чиқаётган товушларни тошлар ютиб юборарди. Йўлақлар бир-бирига шу қадар ўхшаш эди-ки, одам бир қарашда бунинг фарқига бормасди. Мен бошқа йўлақдан кетаётганимизни сезиб қолдим. Босган қадамимни ўлчаб, эсда қоларли нарсаларни хотирамга жойлашга уринардим. Қарши томондан келаётган қора кийимли соқчи Баширнинг рўпарасида тўхтаб:

- Ҳаммаси тайёр, ҳазратим! - деди.

Башир бош ирғади. Биз бошқа томонга бурилдик.

Бу жой Тора-Бора гори эди. Тирик одамлар устида кимёвий дориларни синаб кўриш, жангариларнинг асосий бойлик манбаи ҳисобланган ажал уруғлари шу ерда қайта ишланиб, махсус пакет ва идишларга солиниб, дунёнинг турли бурчақларига жўнатилишидан хабардор эдим.

Элик икки қадам юрганимиздан кейин олдимиздан тош девор чиқди. Миттигина яшил чироқ ёнди. Девор иккига ажралди. Кўз олдимиз ёришди. Ям-яшил майсалар, кўм-кўк осмон, олисдаги тоғлар кўринди. Ёнма-ён келаётган Девид ғойиб бўлганини, қайси тешикка кириб кетганини сезмай қолдим. Ташқарига чиққанимизда соқчилардан бири Баширнинг олдига келди. Улар қопдаги буюмни ўраб олишганди. Башир қопларни кўриб, бир-бирларига қарашди. Тепамизда гуриллаган овоз келди. Кичкинагина вертолёт тоғлар орасидан чиқиб келарди. У биз турган жойга кўнди. Соқчилар қопларни юклашди. Башир мени четга тортди.

- «Юк»ни кузатиб борасан. Эргашбойнинг одамлари буларни қабул қилиб олади. Уларнинг кимлигини эслаб қол. Бироқ ўзинг кўринма. Вертолёт кўниши билан яширин. Тушунарлими?

- Тушундим!

- «Юк»ларни қайси йўлакдан олиб ўтишларини ҳам аниқла. Орадан бир соат ўтиб олдингга одамим боради. У ўзини Сайфиддин, деб таништиради.

- Тушунарли.

- Булар ҳаммаси эмас, яна бир топшириқ. Мана бу пакетни Сайфиддиннинг кўлига топширасан! Бунинг ичида биз учун ўта муҳим ва маҳфий маълумотлар бор. Йўқолиши, бегона одамнинг кўлига тушиши мумкин эмас.

Соқчилар қопни жойлаб бўлишди. Мен билан яна икки киши вертолётга чиқди. Улар менга қарашмади. Ҳатто гаплашишмади ҳам. Вертолёт бир соатча йўл юриб, ниҳоят пастлади. Биз қаерга келдик, билмасдим. Пастга тушиб ўзимни панага олдим. «Юк»лар туширилди. Эргашбойнинг одамлари келишди. «Юк»ни қабул қилиб олишди. Мен уларни танидим. Ҳикмат, Қосим ва Ойбек. Вертолёт яна осмонга кўтарилди. Ҳикмат шериклари билан қопларни орқалаб, сойнинг нариги томонига олиб ўтишди. У томон тоғлик, хавф-хатардан йироқ эди. Улар гулхан ёқишди. Афтидан, кимнидир кутишарди. Кўп ўтмай яна бир одам пайдо бўлди. Сухбатларини эшитгим келди. Тошларни паналаб уларга яқин бордим.

- Поезд қачон жўнайди? - сўради Ҳикмат потаниш йигитдан.

- Пайшанба куни кечқурин.

- Қайси вагонни танладиларинг?

- Ўн олтинчини!

- Проводник ишончли одамми?

- Ўзимиздан, илгари ҳам бирга ишлаганмиз!

- «Юк» манзилга етиб бормаса, ҳаммамизнинг бошимиз кетади.

- Майдалаб ўтирмаймиз, бир йўла ҳаммасини жойлаймиз.

- Проводник вагоннинг ён томонидаги тахталарни кўчириб қўядиган бўлди. «Юк»ни ўша жойга тикамиз. Кейин бўёқ суртаб қўямиз, ҳеч ким хитланмайди.

- Билиб қўй, «юк»ни Вольфович сабрсизлик билан кутяпти. Бу шахсан кенгаш раисининг топшириғи билан кетяпти!

- Тонг ёришмай йўлга чиқамиз. Бишкекка етиб боргунча бир кун ўтади.

- От тайёрлаб қўйганман. Йўлимиз яқин бўлади,
- деди нотаниш одам.

Пастга тушдим. Белги қўйилган тош олдига қайтдим. Қўйнимдаги пакет вужудимни чўгдек қиздирарди. «Унинг ичида қандай маълумот бўлиши мумкин? Улардан хабарсиз Сайфиддиннинг қўлига топшириш мумкин эмас», деб ўйладим. Қолаверса, Сайфиддин буни кимнинг қўлига топширади? Нима бўлса бўлар, пакетни очишга қарор қилдим. Бироқ бунига улгуролмадим. Мен турган жойга қараб келаётган Баширнинг одамига кўзим тушиб қолди. У эгпига чакмон ташлаган, бошига қирғизча қалпоқ кийиб олганди. Юзининг ярмини бўйнини ўраб турган мато билан тўсиб олганди.

- Тошни пойлаяпсанми? - у тошдаги белгининг устига қўлини қўйиб сўради.

- Сайфиддини! - дедим олдиндан ўргатилган сўзни тилимга олиб.

- Сайфиддин келди. Унга нима бермоқчисан?

- Мендан нимани талаб қилса, ўшани бераман!

- Сеҳргар эмасмисан?

- Қаршингиздан сеҳргар чиққанда нимани сўраган бўлардингиз?

- Назаримда, мен ҳақиқатдан ҳам сеҳргарга дуч келиб қолдим шекили...

- Шундай! Тиланг тилагингизни?

Ўртада бўлиб ўтган сўз ўйинидан кейин Сайфиддин ҳақиқатдан ҳам менга ишонди шекилли, тилагини айтди;

- Дўстларим томонидан жўнатилган мактубни сўраган бўлардим...

Қўйнимдаги пакетни узатдим. Сайфиддин уни қўлига олди ва муҳрларига кўз югуртириб чиқди.

- Ҳақиқатдан ҳам ажойиб сеҳргар экансан!

Унинг мақсадини билишга қизиқдим.

- Дўстингиз сизга ҳамиша муҳрланган мактуб жўнагадими?

- Муҳр бузилганда мен ҳам сенга ўзимнинг сеҳр-гарлик қобилиятимни кўрсатган бўлардим? - У кўйнидан тўппончасини олди ва оғзига лабини босди. - Энди бунга хожат йўқ!

У совуқ жилмайди ва мен билан хайрлашмасдан жўнаб кетди.

Лагерга яқин қолганда марказ билан боғландим. Янги ходим беш соатдан кейин келишини маълум бўлди. Эргашбойга рўпара келмасдан уни кутишга қарор қилдим. Ходим айtilган пайтда учрашув белгиланган жойда ҳозир бўлди. У ўзини таништирди.

- Фамилиям Маҳмудов. Бундан кейин сен билан ишлайман!

Ўзимни таништиришнинг хожати йўқ эди. У мен тўғримдаги маълумотлардан яхшигина хабардор эди.

- Лагерда нима гаплар? Эргашбой нима ишлар билан банд?

Бўлиб ўтган воқеалар тўғрисида ахборот бердим.

- Мактубни беш жойига муҳр босилганди. Шу сабабли уни очмадим.

- Очмаганинг яхши бўлибди. Пакет ичида Чеченистонга қўшимча кучлар жўнатиш тўғрисида ёзилган мактуб бўлиши мумкин. Биздаги маълумотларга қараганда Хаттоб танг аҳволга тушиб қолган. Руслар уни тўрт томондан ўраб қўйишган. Қочининг иложи йўқ. Қўшимча кучлар, қурол-аслаҳа, озиқ-овқат ҳаводек зарур. Араб давлатларида Чеченистонга ўтиш истагида юрганлар керагича топилади. Хаттоб уларнинг ҳар бирига катта миқдорда ойлик тўлайди. Чеченистондаги урушнинг барҳам топиши хорижлик жангариларнинг раҳбарларига бевосита боғлиқ. Руслар Чеченистонга ўтиши мум-

кин бўлгап жангариларни қачон ва қайси йўлакдан келиши билан қизиқишмоқда. Улар ёрдам беришимизни илтимос қилишмоқда. Раҳбарият сендан шу ҳақда маълумот кутади. Айтмоқчи, руслар Ғофурни Римда қўлга олишди. Одамларимиз уни Тошкентга олиб келишди.

- Қўлимдан келганча топшириқни бажараман, - дедим.

- Мирзааҳмаднинг қабрини очиб кўрдик. Суд-тиббий экспертизаси жасад бошқа одамники эканлиги тўғрисида хулоса берди. У шу ерда бўлиши мумкин. Эргашбойнинг одамлари орасидан қидириш фойдасиз. Назаримда, у маҳаллий жангарилар ичида юрган.

- Мен ҳам шундай фикрдаман, - дедим.

Маҳмудов менга лашкарлар етакчисининг расми-ни кўрсатди.

- Қошининг тепасидаги чандиқни эслаб қол.

Маҳмудов хайрлашаётганда кўзларидан менга ниманидир демоқчи бўлганини сезиб қолдим.

- Менга пимадир демоқчимисиз?

- Ўғлинг катта бўлиб қолдими?

- Қачон тўй қилиб берасиз, деб ҳол-жонимга қўймаяпти, - дедим ҳазиллашиб.

- Балки уни Ватанга олиб кетармиз?

- Ўрганиб қолганман. Кўрмасам соғинаман!

Маҳмудов нимага ўғлимни эслаб қолди, Ватанга қайтаришга қизиқди? Юрагим шув этди. Боламни кўрмаганимга бир ҳафта бўлганди. Қандайдир ички куч мени тезроқ орқага қайтишга, фарзандимнинг олдига боришга ундардир.

Янги бошлиғим билан хайрлашиб қишлоққа чопдим. Бироқ, манзил йироқ эди. Икки соат тинимсиз йўл босиб қишлоққа кириб келдим. Кўзимга ҳамма

нарса бошқача кўринарди. Қишлоқ хувиллаб қолгандай туюлди. Қабристон олдидаги ўтаётганимда оёқларим мени ичкарига тортди. Зебонинг қабри тепасига келиб, тиз чўқдим ва билганимча тиловат қилдим. Қуръон ўқиётганимда ҳам юрагим ўғлимни кўришга таллинарди. Мунчоқдек қоп-қора кўзлари шундоқ рўпарамда турарди.

Остонадан ўтишим билан Робия холага дуч келдим.

- Ўғлим қани? - тилимга шу сўз келди.

Кампирнинг ранги ўчиб, елкадан кучоқлаб йиғлаб юборди.

- Уни ўгирлаб кетишди, ўғлим...

Ўзимни қўлга ололмадим. Ерга тиз чўкиб, тупроқларни чангаллаб уввос солиб йиғлаб юбордим. Кўзимга ҳеч нарса кўринмасди. Ҳазина деб, бу юртга келганимга ҳам, Эргашнинг изига тушганимга ҳам лаънатлар ўқидим. Ҳозироқ лагерга бориб ҳаммасини итдай отиб ташлагим келди. Бу алгов-далғовли дунёда яшашга бардошим ҳам, тоқатим ҳам қолмаганиди.

Ю Р Т Д А

Китобхонларимиздан узр сўраган ҳолда ўтган асрнинг етмишинчи йилларида бўлиб ўтган кичик бир воқеани ёдга олиб ўтмоқни лозим топдик. Зеро, бу орқали қаҳрамонларимизнинг тақдирларига андак бўлса-да, аниқлик киритамиз, деган умиддамиз.

1949 йилда Хитой Халқ Республикасидан ўтиб келган уйгур миллатига мансуб муҳожирлар орасидан икки киши водийнинг катта шаҳарларидан бирига кўнишади. Орадан кўп ўтмай улардан бири Қозогистоннинг Жамбул шаҳрига кўчиб кетди. Бизга маълум бўлган Аҳмад Охун эса шу ерда қолишни

ихтиёр этди. 1961 йилнинг эрта баҳорида хитойлик Сафар исмли кимса уни излаб келади.

- Отангиз қишнинг чилласида фоний дунёдан лорилбақога риҳлат қилдилар. - деди меҳмон совуқ хабар келтирганидан хижолат бўлгандай. - Ўлимлари олдидан сизга топшириб қўйишим лозим бўлган кичкинагина омонатни қолдиргандилар. Вақтида келтириб беролмаганим боис сиздан узр сўрайман.

Сафар қўйнидан газетага ўроглик буюмни олдию, аммо уни уй эгасига узатмай олдига қўйди.

Тўқсон ёшдан ўтиб қолган отасининг вафоти Аҳмад Охунни қаттиқ тункунликка солди. Падарини ўз қўли билан тупроққа қўяолмаганидан афсусланди.

Меҳмон унга таскин-тасалли бергувчи сўзларни бисотидан излади.

- Ўлим ҳаммамизнинг бошимизда бор, биродар. Бу дунёга омонат одамлармиз. Худо раҳмати падарингиз тўқсон йил яшадилар. Аллоҳ бундай умрни фақат ўзининг суйган бандаларигагина беради. Сизнинг вазифангиз энди беш вақт намоз устида у кишининг ҳақларига дуо қилиш. Илоҳим, охиратлари обод бўлсин!

- Имкон топсам, албатта, Хитойга ўтиб, падаримнинг қабрини зиёрат қилиб келаман,- деди Аҳмад Охун меҳмоннинг тасаллиларида юраги юмшаб.

- Отангиз ўлими олдидан васият қилгандилар...

- Кулогим сизда. Уларнинг васиятларини бажариш менинг фарзандлик бурчим, - меҳмоннинг сўзини бўлди уй эгаси.

- Баракалло, ҳақиқий ота ўғли эканлигингизни ссзиб турибман, - олқишлади меҳмон. - Худо раҳмати Эшон бобомиз сиз билан фахрланардилар. Айниқса, набираларини ўзлари каби илмли бўлишини орзу қилардилар.

- Каминанинг ҳам мақсади шундай, - меҳмоннинг сўзларига қўшимча қилди Аҳмад Охун.

- Падарингиз шаҳримизнинг кўзга кўринган уламоси эдилар. У киши динимизнинг тақдири тўғрисида кўп қайғулардилар. Дарвоқе, сиз ўғлингизга қандай исм қўйдингиз?

- Юн Те!

- Хитойча исм-ку?! - бошини тибратиб қўйди Сафар.

- Вақти келиб ўғлим юртига ўтиб кетиши мумкин. Шунини ўйлаб Юн Те номини қўйдим.

- Менимча, сиз бу борада бироз янглишибсиз, биродар. Ҳозир қаерда яшаётганингизни унутманг. Унга Акмал, деб исм қўйинг. Отангизнинг васиятлари ҳам шундай эди. Қолаверса бу билан ерлик миллат вакиллариининг ҳурматини жойига қўйган бўласиз. Зурриёдингиз неча ёшда?

- Етти ёшга тўлди. Кузда мактабга бераман!

- Шўро мактабига-я?

- Бизда болалар фақат Шўро мактабида ўқишади.

- Ҳай, ҳай, агар ўғлингизни Шўро мактабига берадургон бўлсангиз Эшон бобомлар қабрларида тик турадилар! У кишининг сўнгги васиятлари набираларини мадрасада ўқитиш эди. Ўзлари каби илми, уламо бўлишини орзу қилардилар. Менимча, уни мадрасага ўқишга берганингиз мақсадга мувофиқ. Шунда отангизнинг руҳларини яна ҳам шод қилган бўлур эдингиз.

- Бу ерда мадрасалар таъқиқланган.

- Бунинг йўли осон, - маслаҳат солди Сафар. - Фарзандингизни бирорта мулланинг қўлига топширинг!

Таклиф Аҳмад Охунга маъқул келди. Меҳмон ўрнидан туришдан аввал боя ёнига қўйган буюмни уй эгасига узатди.

- Отангиз бериб юборган омонат!

Аҳмад Охун унинг ичида пул борлигини сезди.

- Уйимизнинг эшиги сиз учун ҳамма вақт очиқ. Хоҳлаган пайтингизда келинг! - деб кузатиб қўйди.

- Худо омонлик берса, албатта келаман! - сўз берди Сафар ширин жилмайиш билан. - Дарвоқе, эшон бобомнинг иккита дўконлари, битта саргарошхоналари қолган. Савдогарлар ҳар ойда ижара ҳақини ва фойданинг ўндан уч қисмини падарингизнинг васиятларига биноан каминанинг қўлига топширмоқдалар. Омонатга хиёнат эр кишининг иши эмасдир. Ана шу пулларни ўз вақтида жанобларининг қўлига топшириш имкони йўқ. Шу сабаб фурсат топиб, йилда бир-икки келишга ҳаракат қиламан.

- Умрингиз зиёда бўлсин, Сафарали!

Аҳмад Охун ўша куниёқ ўғлининг исмини ўзгартирди. Акмалнинг қўлидан етаклаб маҳалланинг чёкка бир жойида яшайдиган домланинг ҳузурига борди.

- Боламнинг эти сизники, суяги бизники, ҳарф танитиб, ўзингиз каби катта мулло қилиб берасиз, домла почча! - деди.

Домла почча Аҳмад Охунга қарамай бошини чайқали.

- Ҳукумат болаларни эскича ўқитишни маън қилганидан огоҳ эмасмисиз, биродар? Биздан тилхат ҳам олишган, - деди.

- Энди, қори почча, фарзандимизни қўлингизда ўқиётганини фақат иккимиз биламиз. Шу соатдан бошлаб огзимизга қулф солдик!

- Мени қийнаманг, Аҳмад Охун. Сўроқ беришга тоқатим ҳам, бардошим ҳам етмайди.

Аҳмад Охун хитойлик меҳмон ташлаб кетган пулдан бир боғламини олиб, қори почча ўтирган кўрпачанинг қатига тиқиб қўйди.

- Нима қияпсиз мулла Аҳмад, - деди қўллари билан қўрпачани босиб.

- Назр қилганимиз тақсир, қолганига қарздормиз!

- Айтиб қўяй, - деди домла почча оғир ишни гарданига олаётганидан чўчинқираб. - Бир гап чиқ-кудек бўлса, иккимиз теппа-тенг жавоб берамиз!

- Аллоҳ у куннинг юзини тескари қилсин.

Шу кундан бошлаб ёш Акмал домланинг уйида қолди.

Орадан тўрт йил ўтиб хитойлик меҳмон яна Аҳмад Охуннинг остонасида ҳозир бўлди. Уй эгаси уни аввалгидан ҳам илиқ кутиб олди. Меҳмон бу гал ҳам қўйнидан бир боғлам пул олиб Аҳмад Охуннинг қўлига тутқазди.

- Отангизнинг дўконида тушган даромад!

- Мени кўп хижолат қилдингиз, тақсир. Арзимас пул учун шунча йўлни босиб ўтишингиз шарт эмасди-ку?!

- Падарингизнинг васиятларини адо этиш менинг мўминлик бурчим. Бурчни адо этиш мусулмон банда учун фарз.

- Кам бўлманг, Аллоҳ сизга берган тавфику инсофдан бизни ҳам бенасиб қилмасин!

Хайрлашиш олдидан Сафар сўради.

- Бу Юн Те катта йигит бўлиб қолгандир?

- Юн Те эмас, мулла Акмал денг!

- Шундайми? Баракалло! Гапимни қулогингизга олибсизда! Ўзлари уйдадилар? - сўради.

- Сабоқ олгани кетганлар, - оғзини меҳмоннинг қулоғига яқин келтириб деди уй эгаси.

- Ўқияптиларми? - Сафар бу саволни қаерда ўқияпти, деган маънода берди.

- Сизнинг қимматли маслаҳатингиз билан қўшни маҳалладаги домланинг қўлига топширганман!

- Баракалло! Кам бўлманг, иним! Иншооллоҳ, отангизнинг ўрнини шу зурриёдингиз босади.

Меҳмон шу билан йўқ бўлиб кетмади. Икки йилдан кейин яна пайдо бўлди. Аҳмад Охун уни тугишганлардек қабул қилди.

- Ўғлим, бу киши бобонгнинг энг яқин шогирдлари, - деб таништирди. - Менинг қадрдоним Сафар амаки бўладилар. Уйимизнинг азиз меҳмони, мен бор-йўқ, келганларида ҳурматларини жойига қўйиб кутиб олгин. Айтган гапларини насихат ўрнида қабул қилгин. Гапимни уқдингми?

Акмал қўлипи кўксига қўйиб, одоб билан таъзим қилди.

Сафар унинг олган билимларини синаб кўрди. Кўнгли тўлди.

- Жуда маъқул, мулла Акмал, - деди олқишлаб. - Анчагина мулло йигит бўлиб қолибсиз. Ҳатто мен кутгандан ҳам зиёда. Бундан кейин бобонгизнинг совгаларини шахсан сизга топширишга сўз бераман.

Сафар кўп турмади. Олиб келган совгасини Акмалнинг қўлига топшириб ҳовлидан чиқиб кетди. Бу гал у анчагина пул келтирганди. Пулни кўриб Охуннинг юраги ҳапқириб, Сафарнинг ҳаққига узундан узун дуо қилди. Меҳмон кетишдан аввал уй эгасига бир дона миттигина идишда атир совга қилди.

- Мушку анбар! Парангистонда тайёрланган. Белингизни баққуват қилади. Кўздан яширин жойда сақланг.

Аҳмад Охун меҳмонни кузатиб, ичкарига кирганда кўнглида Сафар тўхфа қилган мушку анбарнинг огзини очиб, димогига яқин келтириб ҳидлади. Хушбўй ис унинг бутун танасини яйратиб юборди. Бегонанинг кўзи тушмасин, деб панароқ жойга беркитди. Икки кундан кейин Аҳмад Охун ўзида қандайдир ўзгариш бўлаётганини пайқади. Иштаҳаси бўгилиб,

танасидан мадор кетиб, ҳолсизланиб борарди. Беш-олти кун ўтгач, сочлари тўкилди. Баданида оқ тошмалар пайдо бўлди. Озиб кетди. Тишлари тўкилди. Учраган дўхтирлари унга аниқ ташҳис қўёлмади. Аҳмад Охунни касалхонага ётқизишди. Бу ерда ҳам ташҳис қўйиш имкони бўлмади. У бир нарсани - Сафар совга қилган атирни исқагандан кейин касаллик бошланганини сезарди. Орадан бир ой ўтиб Аҳмад Охун шифокорлар аниқлашолмаган номаълум дард туфайли ҳаётдан кўз юмди.

Меҳмон келганда Охуннинг қирқи ўтганди. Унинг ўлимини эшитиб, кўзларига ёш олди.

Акмал билан бир фурсат Охуннинг яхши томонларини эслашди.

- Мен бир нарсага ҳайронман, мулла Акмал, деди у боши қотган одамдай ўйланиб.

- Ҳўш?

- Боя кўзим тушиб қолди. Сизлар яшаётган кўчанинг номи нега Прага? Наҳотки, ўзбекча ном топилмаган бўлса?

- Бир пайтлар бу жойда чехлар яшаган экан, бу ном ўшалардан қолган.

- Яшаган бўлса яшагандир, аммо ҳозир маҳаллий халқ яшайтп-ку! Минглаб чақирим олисдаги шаҳарнинг номи бу ердагиларга нима учун керак?

- Юрагимдаги оғриқни кўзгатдингиз тақсир. Менга қолса бугуноқ бу номни олдириб ташлаган бўлардим. Фақат кўчамизда эмас, бошқа жойларга ҳам маъносини биз тушунмаган одамларни, шаҳарларнинг номи берилган. Буларнинг ўрнига ўзимиз тушунадиган номларни бериш лозим. Афсуски, менда бунга ҳуқуқ йўқ.

Меҳмон Акмалнинг юрагида миллатчилик чўғи ялтираб турганини сизди.

- Нега ҳуқуқ бўлмас экан. Маҳаллада қанча одам яшайди?

- Юз эллик хўжалик.

- Юз эллик хўжалик бу катга куч, иним! Сиз уларни йиғиб имзо тўпланг, юқори идораларга ташланг. Кўриб чиқишга мажбур қилинг, рози бўлишмаса, эътибор беришмаса, ортингизга маҳалланинг обрўли одамларини эргаштириб боринг. Ўзларидан ўзлари талабларингни бажаришга мажбур бўлишадди.

Бу таклиф Акмал томонидан қабул қилинган, меҳмон иккинчи масалага ўтди.

- Эшитишимча, маҳалла имомипинг билими у қадар яхши эмас экан. Унинг ўрнига сиз ўтиришингиз керак. Билимингиз етарли, мадраса кўрмаган бўлсангизда, таниқли домла қўлида сабоқ олгансиз.

- Биз ҳали ёшмиз, тақсир, - ийманибгина жавоб қилди Акмал.

Меҳмон ўрnidан қўзғалиб қўйди.

- Ҳай, ҳай бундай гапни тилингнига олманг, мулла Акмал! Машойихлар гап ёшда эмас, бошда деганлар. Сиздаги билим мадраса кўрганларниқидан кам эмас. Қолаверса, вужудингиздан гайрат, шижоат ёгилиб турибди. Ҳар қандай ишни уддалайсиз. Томирингизда Эшон бобомнинг қони оқаяпти!

- Бу масалани мен ҳал қилолмайман, - афсуслангандек деди Акмал.

- Маҳалла-кўй орасида обрўингизни оширишинг йўли бор, - деди меҳмон. - Биринчидан, сиз яқин кунларда Ҳаж сафарига борасиз!

- Ҳаж сафарига?! - ажабланиди Акмал. - Бу менинг яккаю ягона орзуим, бироқ маблағ масаласида дастим калтароқ тақсир.

- Ташвишланманг, маблағни ота юртингиздаги мусулмон биродарларингиз беради.

- Ҳимматларига тасанно, тақсир.

- Иккинчидан, маҳалла масжидининг қурилганига юз йилдан ўтибди. Деворлари нураган, таъмир талаб. Бинони таъмирлайсиз. Қараб турибсиз-ки, нафақат маҳаллангиз, бутун шаҳар отангизга раҳмат айтади.

- Хўп улуг ишларни айтяпсиз, тақсир, бироқ каминанинг дасти калта-да, - бояги гапини яна такрорлашга мажбур бўлди Акмал.

- Пул масаласини мен ҳал қиламан. Назаримда, масжидни эл оғзига тушадиган, ҳаммани ҳайратга соладиган даражада таъмирлашга нари борса олти-етти минг сўм кетади.

Етти минг катта пул эди. Битта «Жигули» дегани эди. Акмалнинг юрагига гулгула тушди. Ҳаётида етти мингни эшитган бўлса-да, ушлаб кўрмаганди.

Меҳмон ҳамёнидан бир неча бўлак пулларни олиб Акмалнинг олдига ташлади.

- Ишни эртадан бошланг!

- Пулни қаердан олдинг, дейишлари мумкин? - чўчинқирагандай деди Акмал.

- Хитойдан жўнатишди. Бобомнинг беш-олтита магазини бўларди. Ўшалардан тушаётган даромаднинг улуши денг. Шунда сиздан ҳеч ким шубҳаланмайди.

Таклиф Акмалга маъқул тушди.

- Пулларнинг бир тийинига ҳам хиёнат қилмай масжидимизни обод қилишга сарф қиламан.

- Бобонгизнинг руҳини шод этган бўласиз, иним. Энди менга руҳсат, худо хоҳласа, дўконлардан тушган даромадни яқин кунлар ичида ташлаб кетаман. Ҳа, айтмоқчи, мана бу китоблар мендан совга. Ўқиб бўлганингиздан кейин яқин дўсту биродарларингизга беринг. Улар ҳам илмдан баҳраманд бўлишсин. Китобнинг савоби улуг. Қанча кўп одам ўқиса, сизу бизга шунча Аллоҳнинг раҳмати ёғилади.

Сафар ўрнидан турди. Акмални тез орада маҳаллада обрў топиб, имом бўлишига унинг ишончи комил бўлганди. Бироқ бу саҳий меҳмон Хитой махсус хизмат идорасининг ўта айёр ва мунофиқ жосуси Сафар таҳаллуси остида юрган Тиян Жон экашлигини, ўзининг кўзга кўринмас тиканли симлари билан ўраб олаётганини Акмал ҳали тушунмасди.

САМАНГАН

Отнинг ўлими - итнинг байрами, леганларидек Бурҳоннинг фожиали ўлимини эшитган Эргашбой терисига сизмай кетди. Хурсандчилигининг боисини ҳамма тушунганди. Қоратегиндаги жангариларни зудлик билан Саманганга кўчирилишини ҳамда уларга ўзи бош бўлишини биларди. Эргашбойнинг қулоғи линг эли. Амирий ёки Башир чақириб қолишини кутарди.

Бурҳоннинг фожиали ўлими ўша заҳотиёқ Чегечининг қулоғига етиб борди. У узоқ мушоҳада қилиб, Бурҳоннинг ўлимидан кўра кўпроқ Эргашбойга қуни қолганидан афсусланди. Қоратегиндагиларни зудлик билан Эргашбойнинг тўдасига қўшишдан ўзга чора қолмаганлигини тушунди. Ахир, улар бошсиз қолиб, тарқаб кетишлари ҳеч гап эмасди. Чегечи Амирийга сим қоқиб, Бурҳоннинг ўлимидан уни воқиф қилди.

- Ўрнига кимни кўямиз, ишончли одамлар борми?- сўради Амирий.

- Ҳозирча ишончли одамимиз йўқ, - жавоб берди Чегечи.

- Унда лагердаги аҳволни ким назорат қилади?

- Эргаш!

- Унга ишончим қолмаган!

- Бошқа иложимиз йўқ, тақсир. Ҳозирча унинг ўзи бошқариб тургани маъқул.

- Ҳарикки лагердагиларни бирлаштирадиган оқибати хунук бўлмасмикин? - хавотирлангандек сўради Амирий.

- Менимча биз бундан фақат фойда кўраемиз. қолаверса, ишончли одамимиз Бўрон ўша ерда-ку!

- Унда бу ишни узоққа чўзиб ўтирмаслик лозим. Ҳозироқ Бўронни Қоратегинга жўнатинг!

- Яна бир гап, - деди Чегечи ўзининг анчадан бери ўйлаб юрган ва мулла Умар билан келишув асосида пишитиб қўйган режасини эслаб.

- Хўш? - деди Чегечининг бироз жим қолганидан бетоқатланган Амирий.

- Эргашнинг йигитларини ҳам кўчирмоқчимиз.

- Кўчирмоқчимиз? Қасрга!

- Файзиободга! Бу ерда лагер тайёрлаб қўйилган.

- Одамларимизни олиб чиқиб кетсак, ганимларимиз тантана қилдик, деб оламга жар солишини унутманг!

- Бу улар учун ҳеч қачон галаба бўлолмайди, аксинча биз улардан узоқроқда тайёргарлигимизни кучайтираемиз. Жосуслар бизнинг ишларимиздан беҳабар қолишади. Аниқроғи, бу ишимиз уларни чапгитишдан иборат. Мулла Умар ҳазратларининг мудофаа қобилиятларини мустаҳкамлаш, Дўстум ва Шоҳнинг юрагига гулгула солиш! Инчунин Помир тоғига жойлашиб олишимизга яхши имкон тугилади.

Амирий бу таклифга қаршилигини билдирди.

- Менимча, бу масалани жиддий ўйлаб кўриш лозим, Чегечи жаноблари. Мулла Умар ҳазратлари сиз билан биз катта пул тикиб тайёрлаётган одамларимизни ўз мақсади йўлида ишлатиши қандоқ бўларкин?

- Бундан фақат биз ютамиз, - деди Чегечи овозини бироз пасайтириб.

- Тушунмадим, - ҳайрон бўлди Амирий.

- Одамларимизнинг таъминотини мулла Умар жаноблари ўз зиммаларига оладилар. Биз ортиқча харажатдан қутулиб қоламиз.

- Менга бу ўйин ёқмай турибди. Одамларимиз чалғиб қолишидан чўчиёпман.

- Ҳавоғир олманг, бу ёғини менга қўйиб бераверинг...

- Биз ишлаб чиққан тизимлар нима бўлади?

- Эргашнинг зиммасига тоғнинг юкини юклайман. Юртидаги одамларини ҳаракатга келтиради.

- Ахир, уларнинг катталари қамалди. Кўплари қочиб юрибди, майдаларининг қўлидан нима иш келарди.

- Тикондан эмас, зирапчадан қўрқиш керак, ҳазратим. Бугундан бошлаб Эргашни ўша майдалар билан ишланга мажбур қиламан. Кен ашда одамларимизнинг таълимини олган йигитлар борлигини айтгандим. Улар ҳам қанотимизга киради.

Амирий маҳмадона бу одам билан тортишиб ўтиришни истамасди.

Гапни қисқа қилди.

- Ёлғиз Худога ва сизга ишондим.

- Ташаккур, ҳазратим...

- Кенгашнинг янги аъзосига тайинланг, лагердаги ишлар тўғрисида бизни тез-тез огоҳ қилиб турсин.

- Бош устига.

Чегечи Эргашбой билан боғланди.

- Бўронни Қоратегинга жўнатиб, йигитларни зудлик билан Саманганга кўчирсин. Сиз жой ва озиқ-овқат масаласини ҳал қилинг!

- Тақсир, - деди бир зум ўйлаиб. - Лагерда сувдан бошқа егулик қолмаган.

- Мен мулла Умар жанобларининг суҳбатларини оламан. Бугун-эрта, албатта бу масалани ҳал қиламиз!

- Унгача йигитларим нима ейди?

Чегечи Эргашбой томонидан берилган саволга жавоб беришни истамай гўшакни қўйиб қўйди.

Тоғдан тушганимда соқчилар Эргашбой чақираётганини айтишди. Усмоннинг ўлими тўғрисида баҳона топиш фикри хаёлимдан кетмасди. Ичкари кирганимда тўдабоши бугунги ишларимиз тўғрисида сўраб-суриштиради.

- Ҳозироқ бир-иккита йигитларни ёнингга олиб Қоратегинга жўнайсан. Бурҳоннинг одамларини бу ерга олиб келасан!

- Нега? - ҳайрон бўлдим.

- Топшириқ шундай!

- Ўзи-чи?

- Ўлдиришибди!

Усмоннинг ўлимини айтиш мавриди келганди.

- Усмон чўққидан қулаб тушди, - дедим тўдабошига.

Эргашбой менга қайрилиб қаради. Унинг юзида ташвишли ифода сезмадим.

- Ўлдими?

- Сақлаб қололмадик!

- Баттар бўлсин!

Чодирдан чиқиб, Мурод билан яна бир ишончли йигитни эргаштириб Қоратегинга жўнадим. Тонг саҳарда етиб бордим. Ташрифим тўғрисида Бурҳоннинг ёрдамчисига хабар беришган бўлишса керак, у мени кутиб олди. Йигитларини йўлга тайёрлигини айтди. Бурҳон билан боглиқ воқеани билгим келди. Ёрдамчи гапириб берди.

- Ўша йигит ҳам ўлдими? - сўрадим ундан.
 - Ҳозирча тирик, барибир ўлади. Ўлмаса ўлдирамиз. Унинг бизга нима кераги бор, қўл-оёғи куйган, юролмайди.

- Мени унинг олдига олиб кириг!

- Кўрмоқчимисиз?

- Уни кимлар жўнатганини билмоқчиман!

Ёрдамчи чодирга бошлади. Ерда оёқ-қўллари, қорни куйиб, тиришиб, қип-қизил гўшти чиқиб қолган мен тенги йигит чўзилиб ётарди. Яраларидан қон сизарди. Ундан куйинди ҳиди анқирди. Соқоқоллари қолмаган, қорайиб кетган тақир боши, чўндан куйган юзи кўрқинчли тус олганди. Фақатгина бир жуфт кўзлари ялтираб турарди.

- Бунинг энди бизга кераги йўқ, - ёрдамчи ёнидан куралини олди. Мен унинг қўлини пастга босдим.

- У бизга керак бўлади. Иложи борича ҳаётини сақлаб қолиш керак, - дедим.

- Олиб кетамизми? - ҳайрон бўлди ёрдамчи.

- Дўхтирга тайинланг, ҳаётини сақлаб қолиш учун барча чораларни кўрсин!

Ёрдамчи тўппончасини гилофига солиб чодирдан чиқиб кетди. Мен Муродга ярадорни кузатиб боришни тайинладим.

БИШКЕК-МОСКВА

Ўн олтинчи вагоннинг ичкари томонидаги тахта-лар кўчирилди. Махсус токчалар ҳосил қилинди ва «юк» шу жойга яширилди. Тахта миҳланиб, бўёқ сурталди. Ҳикмат поезд йўлга чиққан заҳотиёқ Вадим Вольфовичнинг одамларига кўнгироқ қилди. Поезд Қозоғистон чўлларидан Москва сари шамол каби слиб бораётгани Мэхмед Чегечининг ҳам қуло-

гига етиб борди. Чегечи «юк»ни божхоначи ва чегарачилар сезишмаганидан хурсанд эди. Чегарадан ўтиб олишибдими, демак Москвага етиб келгани, деб қувонди. Вольфовичнинг одамлари «юк»ни кутиб олишга ҳозирлик кўра бошлашди.

Мафия отаси Мэхмед Чегечининг шартини бажаришга ваъда берганди. Пономарёв етиб келган заҳотиёқ Мудофаа вазирлигидаги танишига кўнгироқ қилиб, қурол тўғрисида сўраб-суриштирди. У ҳақиқатдан ҳам бундай қурол ишлаб чиқарилганлигини, бироқ у қаттиқ қўриқланаётганлигини, вазирнинг рұхсатисиз омор очилмаслигини маълум қилди.

- Қандай қилиб бўлса-да, ўшандан мен ўн дона олишим керак, - деб туриб олди. - Пули тўғрисида тортишиб ўтирмайман. Огзингга сиққанини тўлайман!

- Афсуски, уни омордан олиб чиқишнинг иложи йўқ, - деди таниши. - Бунга менинг тишим ўтмайди.

- Сени тишинг ўтмаса, тиши ўталган оламини топ, у билан гаплаш! Оғзига сиққан пулини олади. Шармандагарчиликдан халос этсанг, бас. Ваъдани бажармасам, хонавайрон бўламан.

- Қанча бермоқчисиз, Вадим Вольфович? Тапшини пул қизиқтириб қолди.

- Бир дона мина учун юз минг доллар! Етадими?!

- Менга қолса етади, бироқ катталар кўнармикин? - жавоб қилди бироз ўйланиб таниши.

Ҳозир қариянинг кўзига пул кўринмасди.

- Катталарингни ҳам кўндир!

Таниши таклифни рад этолмай қолди.

- Майли, ўйлаб кўраман, керакли одамлар билан гаплашаман. Бироқ, бунинг учун кутишингизга тўғри келади.

- Қанча кутишим керак?

Вольфович танишидан «камида бир-икки ой», деган жавобни эшитишдан чўчиганди.

- Бир ҳафта, - деди у.

Бу узоқ муддат эмасди. Мина Чегечининг одамларига етиб боришига яна ўн кун бор.

- Розиман!

Орадан икки кун ўтиб, таниши телефон қилди.

- Вольфович, айтилган пулни жўнатиб!

Мафия отасининг юрагида чироқ ёнди. Пулни тўласа, мина эртагаёқ қўлига тегадигандек туюлди.

- Ҳозироқ жўнатаман, - деди шошиб.

- Сиз овора бўлманг, одамимиз олдингизга боради.

- Ишонсам бўладими?

- Менга ишонгандай ишонинг!

Кечга яқин ўша одам келди. Вольфович бир миллион долларни унинг машинасига юклаб берди. Кўнгли ёришди. Бир томонда Томсонга ваъда қилинган «юк»нинг келаётгани, иккинчи тарафдан Мэхмед Чегечининг илтимоси бажарилаётганидан хурсанд эди.

Бу пайтда поезд Россия чегарасига кириб, пойтахт томон елиб келарди. Йўлда ҳеч ким вагонни текширмади. Йўловчиларнинг ҳужжатини ҳам одатдагидек синчиклаб кўришмади. Қўшни вагонда Эргашбойнинг одамлари келарди. Улар хавф-хатар ортда қолганидан хурсанд эди. Ҳикматга олдиндан тушунтириб қўйилганди. Поезд пойтахтга яқинлашганда олдиларига бошига чарм кепка кийган йигит келиб, исми Василий эканлигини айтиб, чекиш учун сигарета сўраши, меҳмонлар унга тамаки узатишганда, «мен бунақасидан сўрамадим», деган жавобни қилиши лозим эди. Унинг ўнг қўл бармогининг бири йўқлиги ҳам уқтирилганди.

Поезд пойтахтга киришдан олдин кичкинагина бекатда икки дақиқа тўхтади. Ҳеч ким тушмаган бўлса-да, кепкали йигит ва учта балиқчи чиқишди.

Кепкали йигит ўн олтинчи хонанинг эшиги олдига борди. Уни аста тақиллатди. Ичқаридан «да», деган жавоб бўлгач кирди. Ёнбошлаб ётган йигитларни кўриб, адашмаганини билди. Халтасини тахтача устига қўяр экан атайин бармоқсиз қўлини бир дақиқа юк устига қўйиб турди.

- Ўтирсам бўладими? - сўради у.

- Ўтир! - дейишди йўловчилар.

- Чекишга борми?

Йигитлардан бири «Астра» узатди.

- Йўқ, мен бунақасидан сўрамадим!

- Бошқаси бизда ҳам йўқ! - жавоб қилди Ҳикмат.

Улар бир-бирларини тушунишди.

- Ҳаммаси жойидами? - сўради кепкали йигит.

- Жойида, - жавоб қилишди йўловчилар.

- «Юк» қайси вагонда?

- Ўн олтинчида.

Йигитлар «юк» яширилган жойни тушунтиришди.

- Проводник ҳаммасидан хабардор, у сизларга кўрсатиб қўяди. Фақат эҳтиёт бўлинглар!

- Бу ёғидан ташвишланманглар! Сизлар поезд тўхташи билан бекатга кирасизлар. У ерда хўжайиннинг одамлари кутиб олишади. Қайтишга чипта олиб қўйишган.

Поезд бекатга кириб келди. Йўловчилар тушишди. Эргашбойнинг йигитлари ҳам юзлаб одамларнинг сафига қўшилиб, бекат томон йўл олишди. Василий шерикларини кутди. Вольфовичнинг одамлари атрофда пайдо бўла бошлашди. Василий «ҳаммаси жойида», дегандек уларга кўз қисиб қўйди. Тепловоз таркибини бўш йўллардан бирига тортиб ўтди. Бу ерда вагонларни тозалаш, тартибга солиш ва жўнаш учун шай қилиб қўйиш лозим эди. Эртаси куни тонгда таркиб яна орқага қайтиши лозим эди.

Вольфовичнинг йигитлари проводник айтган жойнинг тахталарини эҳтиёткорлик билан кўчиришди. Целофан идишларга солинган героинларни сумкаларга жойлашди. Лекин «юк»нинг ҳаммасини олишга улгуришмади. Федерал хавфсизлик хизмати ходимлари ўзбек ҳамкасблари билан ҳамкорликда вагонни ўраб олишди.

ҚИРҒИЗИСТОН-ҲИРОТ

Ҳукумат аъзоларининг таклифни рад этишганини эшитиб Башир чўғни босиб олгандай типирчилди. У икки энлик мактуб битиб, Яҳёга жўнатди. Унга шундай сўзлар битилганди.

«Одамларингиз билан биргаликда тутқунлардан иккитасини Ҳиротга олиб ўтинг. Иккитасини қўйиб юборинг. Худайбергановни йўқотинг, «Аждар гор»ни портлатинг».

Яҳё иккита раҳбарни қўйиб юборди. Мудофаа ва ички ишлар вазирликларининг ўринбосарларини олиб қолди. Соқчилар уларнинг кўзларини боғлаб настга ҳайдаб тушишди. Сойдан ўтказиб, қўйиб юборишди.

- Ўйлаб кўришларинг учун уч кун муҳлат. Талабимиз бажарилмаса, одамларингни қайтиб кўрмайсизлар! - яна бир бор ультиматум беришди жангарилар.

- Биз ўз қароримизни айтдик! Уни ўзгартирмай-миз! - жавоб берди озод бўлган асирлар.

Ҳарбийлар жангариларни снайпер милтиқлардан нишонга олиб туришарди. Ўн икки нафар қароқчинини ер тишлатишлари мумкин эди. Бироқ гаровга олинган генераллар кўринмасди. Улар қаерда қолишди, деган савол милтиқ тепкисига қўйилган бармоқларни ишга солишдан тўхтатиб турарди. Жанга-

рилар яна бирор ўйин кўрсатишмоқчи, деб ҳавотирланишди. Шу пайт тоғ орасидан «Жигули» чиқиб келди. Ичида қўл-оёқлари боғланган, оғзига скоч ёпиштирилган Худайберганов ўтирарди. Аниқроғи, уни суяб қўйишганди. Жангарилар ҳарбийлардан юз қадам нарида тўхташди. Машинадан тушиб аскарларга бақаришди:

- Биз кўздан йўқолгунимизча бирортапг машинага яқинлашмайсан!

Улар милтиқларини Худайбергановга тўғрилаб, орқалари билан юриб ёрға кўтарилишди. Иккита аскар машина томонга чопди. Худайберганов уларни яқиплаштирмаслик мақсадида типирчиларди, бироқ на пастга туша оларди, на бир оғиз гапира оларди. Аскарлар терга ботиб, азоб чекиб ўтирган ёрдамчининг юз-кўзларидаги маънони тушунишмади. Тезроқ қутқаришни, қўл-оёқларини чилвирдан бўшатишни ўйлашарди. Машинага жуда яқин келишганда ҳарбийлардан бири ойнадан кўзлари косасига сигмай кетган Худайбергановнинг ҳаракатларидан ниманидир тушунгандек бўлди. Тутқични ушлаган шеригига «орқага қайт», деган сўзни айтганда, у эшикни очишга улгурганди. Машина портлаб кўгирчоқдек осмонга учиб, иккига бўлиниб ёниб кетди. Аскарлар ҳам машинага қўшилиб кўкка учди. Қоп-қора тутун қизгиш алангага қўшилиб, чархпалакдай айланиб, ерга тушди. Даҳшатли гумбурлаш тошларни жойидан кўчириб юборди.

Икки тутқун сойдан ксчиб ўтиб, хавфсиз йўлакка чиқиб олишганди. Уларни ҳайдаб келган жангарилар кўздан ғойиб бўлишганди. Тутқунлар даҳшатли овозни эшитиб, орқаларига қарашди. Машина ўрнида қора тутун кўтарилаётганини кўришди. Шу чоғ «Аждар гор»да ҳам кучли портлаш содир бўлди.

Тошлар кўчиб тушди. Ҳамманинг нигоҳи горга қалди. Наҳотки жангарилар генералларни портлатишган бўлса, деган хаёлга боришди.

Кутқариш гуруҳига етакчилик қилган полковник Усубалиев аскарларни эргаштириб тепага чиқди. горнинг оғзини улкан тошлар тўсганди. Уларни силжитиш мумкин эмасди. Бирига тексанг бошқаси қулаб тушиши мумкин эди. Полковник рация орқали пастдагиларга «генераллар гор ичида қолди, уларни кутқаришнинг иложи йўқ», деган хабарни айтмоқчи бўлганда аскарлардан бири бир парча мактубни топиб келди. Бу бизга юқорида маълум бўлган Баширнинг Яҳёга йўллаган номаси эди...

Ҳукумат раҳбарининг иштирокида ўтказилган йиғилишда генералларни кутқариш масаласи муҳокама қилинди. Разведка бошқармасининг тажрибали, пуштун ва форс тилларини яхши биладиган, муқаддам Афғонистонда бўлган ходими подполковник Сейдахмедовни Афғонистонга жўнатишга қарор қилинди. Унга генералларни Ватанга қайтариш вазифаси топширилди. Чекист бир ҳафта йўл азобларини чекиб Ҳиротга кириб келди. Жангарилар қўнган манзилни топиш қийин кечди. Шаҳардаги катта биноларга турли гуруҳ ва тўдалар ил қуриб олишганди. Уларнинг қай бири «Аждар гор» дан қайтганлигини аниқлаш лозим эди.

Сейдахмедов жангарилар кириб-чиқаётган бинони пазоратга олди. Лекин тутқунлар шу ердами - бунини аниқлаш лозим эди. У ўзига ёрдамчи излади. Кечки пайтлар бангхоналарда ўтирди. Икки кун ўтиб излаган одамини топди. Унинг исми Шерхон эди. Қирқ ёшлардаги бу одамнинг юзида тушкунлик зоҳир эди. Бировга қўшилмай четда ўтирарди. Нимадандир безовталанаётганини сезган чекист унга яқинлашди. Икковлашиб наша тортишди.

- Кўнглинг ғаш, охун? - сўради Сейдахмедов.
- Боримдан айрилдим, - хўрсинди Шерхон.
- Жонинг ўзингда-ку, охун!
- Қарзга ботган жоннинг кимга кераги бор.
- Балки ёрдамим тегар?

Шерхон суҳбатдошига қараб турди-да, кўнглини очди.

- Бой бердим, каттагина пулга тушдим. Бир ҳафта муддат қўйишди. Ўн минг доллар топмасам каллам кетади.

- Катта пул экан, - деди Сейдахмедов ҳамсуҳбатини синаш мақсадида. - Балки қочганинг маъқулдир!

- Қочганим?! Қаерга! Қочиш учун ҳам пул керак! Шерхонга пул зарурлигини чекист тушунди.

- Бошингга тушган ташвишга шерик бўлишим мумкин!

- Агар ўн минг топиб берсанг, бир умр хизматингни қиламан. Кулогингда бўлсин, Шерхон яхшиликни унутмайди!

- Савдогар танишим бор, гаплашай, агар пулини ишлатиб юбормаган бўлса, албатта сенга олиб бераман. Гаровга қўядиган нарсанг борми?

- Гаровга қўядиганим кўкрагим остида алам ўтида ёнаётган юрагим. Танишингни ишонтир, Худони ўртага қўйиб қасам ичаманки, пулини, албатта қайтараман. Иложини топсанг ҳозироқ олдига бор. Гаплаш. Бир ой муддатга олиб келавер!

Сейдахмедов ўрнидан турди.

- Сен билан қачон учрашамиз? - умидвор кўзларини чекистдан узмай сўради Шерхон.

- Худо насиб қилса, эртага шу пайтда, шу жойда!

- Сен келгунингча ўша танишингга Худодан инсоф тилаб дуо қиламан!

Эртаси куни Сейдахмедов атайин кечроқ келди.

- Хўш, танишинг рози бўлдимиз?

- Гаплашдим, бироқ икки-уч кун сабр қилишингга тўғри келади...

Шерхоннинг ранги оқарди.

- Муддат оз қолди. Пайшанба куни қарзни қайтаришим шарт, акс ҳолда бошим кетади. Биласанми, мени ўлим кутяпти!.

- Ҳафа бўлма, бир иложини топамиз!

- У ишондимиз?

- Балки ишонмаётгандир, - синашда давом этли Сейдахмедов.

- Худонинг номини ўртага қўйиб қасам ичаман!

Бир умр қул бўлиб хизматини қиламан!

- Мабода хизмати бўлса, сенинг номингдан ваъда берсам бўладимиз?

- Бер!

Қалтисроқ хизмат бўлса-чи!

- Жонимни сақлаш учун одам ўлдирдим, қўлим қон! Қурбонлар сафига яна биттаси қўшилса, дунёда одам сонининг баракаси ўчармиди!

- Яхши, мен гапларингни танишимга айтаман! Эртага шу пайтда кўришамиз.

Сейдахмедов кетди. Шерхон унинг ортидан қараб қолар экан, кўкка тикилиб, «ишқилиб пулни олиб келсинда», деб қолди. Шу тун ухламади. Тонг ёришинини, танишининг тезроқ келишини кутди. Эрталаб ҳақдор одам уни огоҳлантириб қўйди. «Муддатга бир кун қолди». Шерхоннинг ичидан қириқди ўтиб, кўзига ўлим кўринарди. Қочиб кетгиси келарди, бироқ қаёққа боради?.

Шерхон Сейдахмедовни кўриши биланоқ олдига чопди.

- Хўш, танишинг пулни берадиган бўлдимиз? - сўради ҳовлиқиб.

- Гаплашдим...
- Нима деди? - тоқатсизланди Шерхон.
- Кел, четроқда гаплашайлик.

Шерхоннинг юраги кўксини ёриб чиққудек гур-силлаб урарди. Улар четга чиқишди.

- Танишимнинг арзимас топшириғи бор экан, - деди чекист.

- Қандай топшириқ экан? Одам ўлдиришим керакми?

- Айтишга ҳам кўрқяпман. Бирортаси эшитиб қолса...

- Хотиржам бўл, Худонинг номини ўртага қўйиб онт ичаман, сир иккимизнинг ўртамизда қолади.

- Мен сенга ишонганимдан айтяпман.

- Тезроқ айта қолсанг-чи?

- Демак, гап бундай, танишим пулни беради, лекин сен унинг шартини бажаришинг керак. Агар ҳалол ишласанг, у ҳақидан воз кечади.

- Айт!

- Яқинда бир тўда жангарилар Қиргизистондан икки асирни шу ерга олиб ўтишган. Улар қаерда сақланаётганини билишни истайди.

- Асирларми? Мабода қирғиз генералларини айт-маяпсанми?

- Мен уларнинг унвонларини билмайман, аммо қирғиз экан.

- Биладан!

- Қаерда?

- Аввал танишинг пулни берсин. Кейин айтаман!

- Шубҳа қилмаслиги учун бирор исботинг борми?

- Бор! Улардан бири мудофаа вазири, муовини, иккинчиси миршабларнинг каттаси. Душанба куни иккисини мулла Умарнинг қароргоҳига жўнатишди.

- Ҳозир улар қаерда? - Сейдахмедов ўзини қўлга ололмаи қолди.

- Аввал пулни чўз, кейин улар сақланаётган жойни эмас, ўзларини ҳам кўрсатиб қўйишим мумкин.

Сейдахмедовнинг таваккал қилишдан бошқа иложи йўқ эди. Пулни Шерхоннинг олдига ташлади. Бир қўли чакмоннинг ичида бўлиб тўппонча дастасидан маҳкам ушлаб турарди.

- Ҳўш, гапир? Генераллар қаерда? - Шерхоннинг хаяжони чекистга ўтганди. Шерхон пулларни ҳамёнига жойлар экан, Сейдахмедовга қараб совуқ жилмайди, титраётган қўлини чўнтагига солди. Чекист тўппончанинг учини унга тўғрилади. Иккалалари бир-бирларига тикилиб қолишди.

МОСКВА-РИМ-МОСКВА

Машинага ўтирган Ғофур нотаниш одамнинг кимлиги ва қаёққа олиб кетаётганини билмасди. Упи ўлим чангалидан қутқариб қолди. Шундай бўлгач, ёмонлик кутиш мумкин эмасдек туюларди. Ўрмонзор ўртасидаги йўл Ғофурга нотаниш эди. Эллик чақирим юришгач, нотаниш кимса «Волга»ни ўрмон ичига буриб, тўхтатди. Ғофурнинг юрагига гулгула тушди. У ёнида ўтирган Абдусаматга қараб қўйди. Қўлини ён чўнтагига солди. Бироқ қуроли меҳмонхонада - ўлдирилган одамнинг олдига қолдирганини эслади.

- Сиз хавотирланманг, - деди бегона одам Ғофурнинг безовталанганлигини сезиб. - Бу ерда бажаралган озгина ишимиз бор, кейин кетамиз!

У машинадан тушди.

- Сизлар ҳам тушсаларинг, - илтимос қилди ҳайдовчи.

Ғофур, кейин Абдусамат пастга тушишди. Машинанинг фаралари ёниқ қолганди. Улардан таралаётган ёгду атрофни ёритиб турарди.

- Муҳтарам Ғофур жаноблари, - деди нотаниш кимса. - Биз сизнинг ҳаётингиз ва хавфсизлигингизни таъминлашга масъулмиз. Сизни кутаётган одамнинг олдига соғ-саломат етказишимиз шарт! - У шундай деб Абдусаматга қаради. Ғофур унинг мақсадини шунда тушунди. Қўлидан ҳеч нарса келмаслигини билиб нигоҳини яна нотаниш кимсага тикди. Нотаниш одам унинг кўзларидан «Билганингни қил», деган маънони уқиб олди. У чўптагидаги қуролнинг учини Абдусаматга тўғрилади ва тепкини босди.

- Сенга ишонгандим, номард, - Абдусамат шу сўзни айтиб Ғофурнинг оёғи остига йиқилди. У қийналиб, азобланиб жон таслим қилди. Ғофур мурданинг қўлларини тепиб, оёқларини бўшатди.

- Марҳамат, ўтиринг! - деди нотаниш кимса

Улар ўз жойларига ўтиришди. «Волга» йўлга чиқди. Ярим соатлар ўтиб аэропортга етиб келишди. Машинадан тушишдан аввал нотаниш кимса Ғофурнинг қўлига паспорт билан чипта тутқазди.

- Ярим соатдан сўнг Англияга самолёт учади. Ҳозир йўловчилар чиқарилмоқда. Чипта паспортнинг ичида.

Нотаниш кимса унинг қўлига телефон тутқазди.

- Самолётдан тушганингизда одамларимиз сизга қўнгироқ қилишади.

Ғофур бир оғиз гапирмади. Нотаниш кимса машинага ўтириб орқага қайтди. Ғофур бундан кейин нима бўлишини тушуниб етганди. У энди орқага қайтолмасди. Биргина йўл Англияга учиш ва бсгона юртда ҳаёт кечириш эди.

Уч соатлик масофада Гофур босиб ўтган ҳаёт йўлини кўз олдига келтирди. Қасрда хатога йўл қўйганини эслади. Нима қилган бўлса, ўзи учун ҳақ эди. Энди инглизларга нима учун керак бўлиб қолганини ўйлади. Бундан кейинги ҳаёти бевосита уларга боғлиқ эканлигини, хизмат қилишга мажбурлигини тушунди.

Евтушенко Гофурнинг ғойиб бўлганлигини эшитгач ўз одамларига топшириқ берди.

- Барча аэропортлар, темир йўл бекатлари яхшилаб текширилсин. Осиё миллатига мансуб бўлган кишилар назоратга олинсин ва қўлларидаги расмга ўхшаш кимса қўлга олинсин.

Бир соатлар ўтиб одамларидан бири аэропортдан қўнғироқ қилди.

- Гофур 152-рейс билан Англияга учиб кетди.

Гофурни қўлдан чиқариш Евтушенко учун мутлақо мумкин эмасди. Қандай йўл билан бўлмасин уни Москвага қайтариш лозим эди. Ўзбек разведкаси Гофурни алмашиш учун улар томонидан қўйилган талабларни қабул қилганди.

Евтушенко ўша заҳотиёқ Лондондаги резидентлари билан боғланди. 152-рейс билан кетаётган Гофурни зудлик билан орқага қайтариш вазифасини топширди. Топшириқни олган резидентлар аэропортга етиб келганда самолёт қўнишга ҳозирлик кўраётганди.

Инглизлар меҳмон учун шаҳар марказидаги «Рим» меҳмонхонасидан жой ҳозирлаб, уни шу ерда кутиб олишга қарор қилишганди.

Самолёт қўнганда рус чекистлари иккинчи қаватдан Гофурни кузатишди. Йўловчилар орасидан уни ажратиб олиш у қадар қийин кечмади. У ичкари

кирди. Шунда ёнидаги телефон жиринглади.

- Алло!

- Это Гафур? - нотаниш одам рус тилида сўзлади.

- Да, я слуша вас.

- Вы. Приземлились?

- Да!

- Вы возьмите такси и приезжайте в гостиницу «Рим». Поднимайтесь на пятый этаж. Ваша комната 552-я. Ключ находится в замке. Понятно?

- Спасибо. Понятно!

Гофур ташқарига чиқди. Такси тўхтайдиган майдончага ўтди. У инглиз тилини билмасди. Машинага ўтирганда ҳайдовчига «Отел Рим», деб мурожаат қилди.

Машина жойидан силжиди. Йўлда яна бир йўловчи орқа ўриндиққа чиқиб олди.

Гофурнинг қўл телефони яна жиринглади. Кугаётган одамлар қўнгироқ қилаётганини билди. Телефонни қулогига олишга улгурмади, орқада ўтирган одам тортиб олди.

- Вы еще успеете! - деди соф рус тилида.

- Кто вы? - Қўрқиб кетган Гофур орқада ўтирган йигитга ўгрилди.

- Вы Гафур Абдусаматович? Вам нужно немедленно вернуться Москву.

- В Москву? Зачем?

- Вас ждут близкие друзья..

- Я не хочу в Москву.

- Здесь ваша жизнь опасности.

- Я гость, приехал по туристической пўтевке. Ничего плохого я не делал.

- Знаем, Вас ишет местная полиция.

- Полиция?

- Вы террорист. Помощник Эргашбая.

- Это ложь!

- Вы убили сотрудника британской разведки...
- Какие у вас доказательства?

Резидент ён чўнтагидан бир неча дона суратларни олиб Фофурнинг олдига ташлади. Мулла Умар ва Абдуллоҳ билан тушган суратлари орасида у инглиз жосусларидан бирининг бўйнига пичоқ тираб, ўлдираётгани ҳам бор эди. Ким олган? Қандай қилиб? Ахир улар учрашган жойларда бегона ва шубҳали одамлар бўлмаганди-ку?!

Фофур расмларни кўриб қалтираб кетди.

- Что мне делать?

- У вас две пути. Вернуться в Москву или... - рус ёнидан тўппонча олиб унинг пешонасига тиради.

Машина орқага қайтди.

Бир соатлар ўтиб Лондон-Москва рейси билан қатновчи самолёт учиши керак эди. Руслар учиш вақтини ҳисобга олиб аэропортга етиб келишди. Резидентлардан бири Фофурнинг кўлига чипта тутқазди. Изма-из кузатиб туришгани боис қочолмади. Ниҳоят, йўловчиларнинг самолётга чиқиши тўхтадилди. Лайнернинг филдираги ердан узилганда бирдан Фофур ўзига келди. «Қочиб кетсам, бу мамлакатдан бошқа юртга учиб кетсам ҳам бўларди-ку?». У афсусланди.

Резидентлар Москвага қўнғироқ қилишди.

- Приказ выполнен. Объект отправлен!

ТАВИЛДАРА

Жаҳонгир лагерга келгунча толиқиб, қон йўқотиб, ҳушидан айрилиб ўлиб қолса керак, деб хавотирлангандим. Жони темирдан эканми, йўлдаги азобларга чидаб келди. Замбилга солиб, кўтариб олган жангариларга эҳтиёт бўлишларини кўн бор тайипладим. Бутун фикри-ёдим уни даволатишга,

Ватанга жўнатишга қаратилганди. Лагерга келиб марказга қасоскор йигит тўғрисида маълумот жўнатдим.

- Тузалишини кутма, зудлик билан лагердан олиб чиқиб яшир. Ватанга ўзимиз олиб ўтамиз, - дейишди раҳбарлар. - Агар Эргашбой прокурорнинг ўгли эканлигини билса, ўша заҳотиёқ отиб ташлайди!

Жаҳонгирни кечаси ўғирлашга қарор қилдим. Бу йўлда таваккал қилишдан ўзга чорам йўқ эди. Ёшгина йигитни жангарилар қўлида ўлиб кетишини истамасдим.

Жаҳонгир ётган чодирга Эргашбой бошчилик учтўрт жангари кириб кетаётганини кўрдим. Юрагим ҳаприқиб кетди. «Ишқилиб ўлдириб қўйишмасинда», деган совуқ фикр миямга урилди. Уларнинг ортидан чодирга кириб бордим.

Эргашбой Жаҳонгирнинг тепасида турарди. Унинг беўшшов юзи, ялпоқ пешонаси, чўзинчоқ ияги, катта-катта бургут кўзлари бу одамни биргина қонун - зўравонликдан бошқа қонунни тап олмаслигидан дарак берарди. Унинг ёнбошида тасбеҳ ўгириб «Соқол» турарди.

- Адашибсанда-а?! Эргашни излаб Бурҳонни ўлдирибсанда?! Сен қидириб келган одам мен бўлман! Кўзларингни очиб яхшилаб таниб ол! Нариги дунёда ҳам адашиб юрмагин! Бошлиқларинг хом, калласи ишламайдиган одамлар-да, йўқса расминни кўрсатиб, қайда туришимни тушунтириб қўйишган бўлишарди! Эргашни осонгина тутамиз, дсб ўйлашганда-а?! - тўдабоши истезҳоли кулиб, шу сўзларни айтиб қўлидаги таёқни Жаҳонгирнинг пўсти шилиниб, эти чиқиб турган юзига санчди. - қулоқларинг билан эшит. Ота-онангни, болангни мен ўлдиртирганман. Уларнинг жони менга керак бўлганди.

Тўдабоши овозини шу қадар қўйиб кулди-ки, чодир ичи ларзага келди. Бироқ, унинг овозида алам яширин эди, газаб пинҳон эди, дард бор эди. Жаҳонгир куйиб кетган, фақатгина изи қолган қошлари остидаги қизариб кетган кўзларини очди. Тепасида турган қўрбошини таниб, сўзларидан вужудини қалтироқ босиб ўрнидан туришга хезланди. Қўлоёқлари амрига итоат этмади. Тўдабоши таёгини унинг пўрсилдоқлар босган кўкрагига санчиб туришга имкон бермади.

- Қимирламай ётавер, аҳволингни кўриб турибман!

Эргашбойнинг газаби қўлига кўчганди. Таёқ билан Жаҳонгирнинг баданидаги пўрсилдоқларни кўчирар, терисини шиларди. Кўчган жойлардан қон аралаш саргимтир суюқлик чиқарди. Оғрик зўридан Жаҳонгир типирчилардию, аммо инграмасди. Пасткаш тўдабошининг қошида овозини чиқаришни истамаётгани сезилиб турарди.

- Нега индамайсан, бақирмаяпсан, дод солмаяпсан! Таёгим қичиқларингни босяптими? Роҳат оляпсанми, ҳузур қиляпсанми?! Менда бошқа таёқ ҳам бор!

Жаҳонгир Эргашбойга қарата тупурди. Бироқ тупиги стиб келмади. Тўдабоши қутуриб кетди. Орқасида турган ёрдамчиларига қаради. Улардан бири бошлигининг нима демоқчи бўлганини тушунди. Ташқарига чиқиб кетди. Оғзидан «Астогфуриллоҳ» сўзи тушмаётган «Соқол» бошини чайқаб, «Бу бадбахт сизга қараб тупурди-я, амирим», деб қўйди.

- Сен, прокурорнинг боласи жуда ҳаддингдан ошибсан! Билиб қўй, ота-онангни, болангни қандай азоблаб ўлдирган бўлсам сенинг бошингга бундан баттар гўр азобларини соламан!

- Бале, ҳақ жазо, - минғирлади «Соқол».

Ташқарига чиқиб кетган жангари учи чўгдек ёниб турган симни олиб кирди. Эргашбой уни қўлига олди.

- Домла! - деди тўдабоши соқолга ўгирилиб, - Сотқинлар, бизни ўлдирмоқчи бўлганлар шариатда қандай жазога лойиқ!

- Ўлимга, мулла Эргашбой! Ўлимга!

- Улар ўлганларидан сўнг дўзахга тушадиларми?

- Дўзахнинг энг тубига тушадурлар!

- Дўзахда қандай жазоланадилар?

- Туянинг бўйнидай илонларнинг оғзидан чиқадиган оловда куйиб ёнадилар, мулла Эргашбой!

Эргашбой Жаҳонгирга қаради.

- Домланинг гапини эшитяпсанми? У шариат номидан гапирди. Илмли одамнинг гапи ҳақ! Отанга ўхшаганлар мени ўлимга маҳкум қилган! Ватан хоинига чиқарган! Сенлар айтгандай бўриман, оғзим қон. Менинг қўлимга тушган одам тирик қолмайди. Айниқса, душманларим! Сенларнинг қонингни ичсам, вужудим яйрайди.

- Бале, - минғирлади «Соқол».

Эргашбой қўлидаги симни Жаҳонгирнинг юраги устига санчди. Кейин айлантирди. Ҳовур кўтарилиб, жизиллади, эт ҳиди хонани тутди. «Соқол» бошини бир ёнга ташлаб, ҳар замонда чайқаб кўярди.

- Мана шу қасоскор юрагингни ўйиб оламан, кейин уни сихга тортиб чўғда пишираман!

- Бале!

Жаҳонгир азобларга чидамай ингради, кейин доллади. Эргашбой қутурган ит қиёфасига кирди. У алам ва жаҳл билан симни юрак атрофида айлантириб, этни куйдириб, гўштини тортиб оларди.

Одамни одам томонидан бундай қийноқда ваҳ-

шийларча азобланишини кўришга темирдан кучли асаблар ҳам бардош бера олмайди. Менинг нафрат ва газабларим томогимга тиқилиб турарди. Қўлим бир неча бор қўйнимдаги тўппончага югуриб, уни суғуриб хонадаги тўртта қонхўрни отиб ташлагим келарди. Қсийинги ишларни, раҳбарларнинг топширигини ўйлаб, ўзимни зўрға қўлга олардим. Бир пайтлар Крамаренко «Чекистнинг юраги шишадан нозик, тошдан қаттиқ бўлади», деган эди. Лекин тирик одамнинг юрагини ўйиб олинаётганини кўришга тош бағир ҳам чидамаса керак. «Сен ифлосни албатта, ўзим суд қиламан, ўзим жазо тайинлайман. Одамлар кимлигини билсин, ҳатто бир пайтлар этагини ушлаганлар ҳам қилган ишларингдан хабардор бўлсин. Сендай қонхўрнинг ортидан эргашмаган халқимга раҳмат! Сен ўзингни озодман, жазолардан қутулиб юрибман, деб асло ўйлама. Албатта, халқ ва Ватан олдида жавоб берасан».

Эргашбой хушини йўқотган Жаҳонгирнинг кўрагини титиб ташлади. Қовурғаларини синдирди. Сачраган қон қўллари ва куйлагини қизил рангга бўйяди. Қасоскорнинг сезилар-сезилмас уриб турган юраги очилиб, кўриниб турарди. У бақувват, бардошли йигит экан. Азоб ва қийноқларга чидади. Муҳими қонхўрга ялинмади.

Эргашбой симни жаҳл ва нафрат билан Жаҳонгирнинг юрагига бир неча бор санчиб олди-да, чодирдан чиқиб кетди. «Соқол» қасоскорнинг жон таслим қилганига ишонч ҳосил қилиб, юзига фотиҳа тортди.

- Амиримизга қилган суиқасдинг учун энди Худонинг олдида жавоб берасан! Хи...хи...ии!..

Соф ўзбек тилида гапирган бу одам мени қизиқтириб қолди. У ким? Бу юртга қандай мақсадда ўтган? Шу кундан бошлаб унинг изига тушдим.

ВАТАНДА

Шарифни вилоят прокурори Алишер Камолов қабул қилди. Унинг хонасида миллий хавфсизлик хизмати, вилоят ички ишлар бошқармасининг бошлиқлари ҳам ўтиришганди. Шарифнинг руҳи тушиб кетганди. Уни бошлаб келган терговчи йўл-йўлакай «қамида ўн беш йилга қамаласан», деб бир қатор жиноят кодекси моддаларини айтиб, юрагига қўрқув солиб қўйганди. Лекин унинг ўзи ҳам «Ватан душмани, жамият учун ўта хавфли» бу террорчини идорага олиб келиш учун бошлиқ бир ўзини жўнатганидан ҳайрон эди? Қочиб кетса ёки қаршилик кўрсатса, қўлидан нима ҳам келарди. «Ахир, Эргашбойдек бузгунчининг лагерида жанговар тайёргарликдан ўтган жосусга ишониб бўлармиди? Душман ўз оти билан душман-да. Улар пайт пойлайди. Ўзини беозор, мўмин-қобил қилиб кўрсатгани билан вақти келиб катта-катта қўпоровчилик ишларини амалга ошириши, содда ҳамда оми одамларни ўз томонига оғдириб, гуруҳининг манфаатлари йўлида ишлатиши мумкин. Бундайлар қалбаки йўллар билан сохта обрў орттириб, ҳукуматнинг ишончига киришга уста! Хорижда уларни шунга ўргатишган. Йўқ, буларга раҳм-шафқат қилиш ярамайди. Улар Ватан ва халқ душмани! Қамаш ва отиш лозим, бундай кимсаларни очиқда юриши жамият учун хавфли», деб дилидан ўтказарди терговчи ёнида келаётган Шарифга бот-бот кўз қириши ташлаб. Бошлиқнинг хаёлига шу фикр келмаганлигидан ҳайрон бўларди. Айни пайтда у «Шариф машинадан ўзини ташлаб қочмасмикин», дея хавотирланиб унинг қўлидан тобора маҳкамроқ ушларди. Аммо

фермер қимир этмасди, ўз хаёллари уммонига гарқ бўлганди. «Қамалиб кетсам, даладаги пахталар нима бўлади, уларни териб олишга ким жон куйдиради. Фермадаги молларнинг кўпи бўғоз, болалаш мавсуми бошланмоқда. Хушёрлик керак. Кечаю кундуз уларнинг ҳолидан хабар олиб туриш лозим. Қишлоқ гузариди битмай қолган ва айни пайтда қурилиш ишлари давом этаётган биноларда ишлаётган усталар-чи, улар кетиб қолмасмикин? Ахир, уларни шаҳардан олиб келгапдим».

Йигитнинг ичини ит тирнаб, дили хуфтон бўлиб шаҳарга келишганини ҳам сезмай қолди.

Вилоят прокурори Шарифни пахта сотиш давлат режасини республикада биринчи бўлиб бажаргани билан қутлади. Буни кўриб, терговчининг ҳайрати ошди. Худди эски қадрдонидек уни хонасига бошлаб кириб кетганида эси оғиб қолаёзди. Ичкарида ўтирганлар ҳам Шариф билан ўринларидан туриб, саломлашишди. Аввал дала ишларидан сўрашди. Режани бажаргани билан қутлашди. Шундан кейин бўлиб ўтган воқеаларни бир бошдан сўзлаб беришини илтимос қилишди. Шариф Тавилдарага бориб қолганини, у ерда нима ишлар қилганини рўйи-рост гапириб берди.

- Мен унинг пулларини ишлатиб юбордим, аммо олтин тангаларини яшириб қўйганман. Ҳисоб рақамимда унинг пулларини қайтарадиган маблағ топилади! - деди Шариф раиснинг пулларини ишлатиб юборганидан афсусланиб.

- Раиснинг ўғлини қачон кўргансиз? - сўради хавфсизлик хизмати бошлиги.

- Бу ерга келишдан икки ой олдин кўрганман, бироқ у билан яқиндан таниш эмасман! Баҳодир Покистонда яшарди ва ўша ердаги «Ал-Ҳаққоний»

мадрасасида кўплаб ёшларни кўпорувчилик ишларига тайёрлаш билан шуғулланарди.

- Нима мақсадда Тавилдарага келарди?

- Ўзига ёққан йигитларни танлаб, мадрасага олиб кетгани.

- Бу таклиф Эргашбойдан чиқармиди ёки Баҳодирданми? - сўради ички ишлар бошқармасининг бошлиги, генерал.

- Менимча, бу таклиф Баҳодирдан чиқарди, - деди Шариф.

- Нега шундай деб ўйлайсиз?

- Биринчидан «Ал-Ҳаққоний» мадрасасида таҳсил олаётган талабалар қанча кўп бўлса, Баҳодирнинг ўз раҳнамолари олдидаги ҳурмати ошарди. Иккинчидан, унинг лагерига борган талабалар ўша ернинг ўзидан Марказий Осиё давлатларига айғоқчилик ишларини амалга ошириш ва лагерга янги одамларни топиб келиш мақсадида жўнатиларди.

- Ёшларни қандай йўллар билан у ерга олиб кетишарди? - сўради прокурор.

- Уларни Туркия ва араб мамлакатларида ўқитамиз, дейишарди. Кўпчилик йигитлар уларнинг ёлгон ваъдаларига ишониб, айланма йўллар орқали Афғонистонга келиб қолишарди. Кейин уйга кетишмоқчи бўлиб тўполон кўтаришарди. Уларни исёнчиликда, кофирликда айблаб турли усулларда жазолашарди, алдашарди, аврашарди. Кўнмаганларини эса тириклай ўтда ёқиб юборишар, дорга бошини илишар, терисини шилишар, азоблаб ўлдиршарди. Мурдаларни ҳар бир чодирнинг олдига ҳафталаб ётқизиб қўйишарди. «Кимки биз билан бўлишни истамаса, бошига шундай кун тушади» деб кўрқитишарди. Ҳар бир талаба учун Баҳодир ўз

бошлиқларидан катта миқдорда маблағ оларди. Бу эса Эргашбойга унчалик ёқмасди. Сабаби йигитларидан ажраб қолишни хоҳламасди.

- Мана бу расмдаги йигитларни илгари кўрганми-сиз? - миллий хавфсизлик хизмати бошлиғи Шарифнинг олдига бир неча дона расмларни қўйди. Шариф уларни бир боқишдаёқ таниди.

- Булар Эргашбойнинг яқин одамлари, - деди расмдаги йигитларнинг кимлигини эслаб.

- Улар сизни ўлдириш мақсадида бу ерга келишган. - Ходимларимизнинг сергаклиги ва хушёрлиги туфайли биз уларни қўлга олдик. Ҳозир ҳибсда сақланмоқда!

- Ахир мен тинч яшаётган бўлсам, нечун ўлдиришмоқчи бўлишдийкин? - ҳайрон бўлди Шариф.

- Сизнинг ҳалол меҳнатга қайтишингиз, эришяётган ютуқларингиз, мамлакатимиз тараққиётига кўнаётган ҳиссангиз, кўналаб ёшларнинг сиздан ибрат олаётгани уларга ёқмаяпти. Давлатимиз раҳбарининг «қўли қонга беланмаган, адашган кимсаларни авф этиш тўғрисида»ги фармони сиз каби кўналаб адашган ёшларни Ватанга қайтарди. Улар мустақил она юртимизнинг тараққиётига ўзларининг меҳнат-шижоатлари билан ҳисса қўшишмоқда. Яқинда ана шундай алданган йигирма нафар йигитлар ўз хоҳишлари билан янги қурилаётган темир йўл қурилишида иштирок этиш учун жўнаб кетишди. Албатта, қалбида юртига ва халқига меҳрмуҳаббат жўш ураётган ёшлар Эргашбойнинг ғашини келтиради, - деди прокурор.

Шариф икки ой бурун бўлиб ўтган воқеани эслаб, уларга сўзлаб берди.

- Нега бу ҳақда бизга айтмадингиз? - сўради ички ишлар бошқармасининг бошлиғи.

- Бу иш Эргашбойнинг одамлари томонидан қилинганлигини билардим, аммо улар ғойиб бўлишганди. Шу сабабли сизларни безовта қилишни истамадим.

- Бу сизнинг хатоингиз. Нима бўлганда ҳам бизга хабар қилишингиз лозим эди. Ўшанда улар ёшгипа бир ходимимизни ўлдиришди. Ҳозир ҳам Эргашбой сизнинг ютуқларингиздан, ҳалол меҳнатга қайтганингиздан жиғибийрон бўлиб юрибди. Истаган пайтда одам жўнатиб, сизга суи қасд уюштириши мумкин. Маслаҳатимиз - ҳушёр бўлинг! Бирор хавф-хатарни сезсангиз, бизга хабар қилинг!

- Нима, мени қўйиб юбормоқчимисизлар?

- Биз сизни қамаш ниятида бу ерга таклиф қилмадик, - деди прокурор. - Шунчаки танишиш мақсадида чақиртирдик. Бориб ўз ишингизни давом эттиринг. Ватанимизнинг ривожига ҳисса қўшаётганингиздан биз ҳам фахрланамиз, ука.

- Менга ишоняпсизларми?

- Сизга на фақат биз, балки давлатимиз ва ҳукуматимиз ҳам ишонади.

Шарифнинг кўзларидан ёш чиқиб кетди.

- Тиллаларни нима қилай?

- Уларни давлат ихтиёрига топширинг!

Шарифнинг кўнгли тоғдек кўтарилиб, хонадан чиқди.

Терговчи остонада турганди. У ҳар эҳтимолга қарши Шарифни қамаш тўғрисида прокурор санкция берса, деб бу ерга навбатчи милиционерни ҳам чақириб қўйганди. Аммо фермернинг ичкаридан хурсанд бўлиб чиқиши унинг бошига бир челак совуқ сув қуйиб юборган билан тенг бўлди.

Ч Е Г А Р А Д А

Қоратегиндан келган юз элликка яқин жангариларнинг айримлари Эргашбойга итоат қилишни, буйруқларига бўйсуншни, топшириқларини бажаришни хоҳлашмасди. Тўдабошининг юрагига адоват чўғи тушди. Улардан қутулиш йўлини излаётган бир пайтда Саланг довоида бўлган воқеа бунга имкон туғдириди.

Амирий жангариларга иккита юк машинада озиқ-овқат, кийим-кечак жўнатди. Машиналар бугун-эрта Саманганга етиб боришини Эргашбойга маълум қилди. Бироқ, орадан уч кун ўтса-да, юкдан дарак бўлмади. Тўдабоши хавотирга тушиб одамларидан беш-олтитасини йўлга чиқарди. Эртаси куни улар қайтиб келишди.

- Хўжайин, довонгача чиқиб келдик. Йўлда бирорта юк ортган машинани учратмадик, - дейишди

Эргашбой энг ишончли, деб билган одамларининг сўзига шубҳа қилди.

- Бўлиши мумкин эмас, - деди аччиқланиб. - Амирий жаноблари ёлғон гапирмайди. Машиналар йўлда бўлиши керак!

- Балки қароқчилар тўсиб, юкларни тортиб олишгандир?

- Саланг довои, қолаверса, бизга келадиган барча йўллар мулла Умар ҳазратларининг назоратида. Ҳеч ким бу ҳудудга юрак бетлаб киролмайди.

Саланг довоининг энг баланд тепалигига мулла Умарнинг элликка яқин қуролланган одамлари ин қуриб олишганди. Улар Дўстум ва Маъсуд Шоҳ аскарларининг кийимларини кийиб олишар, ўзаро суҳбатлашаётганларида ҳам икки қўмондоннинг номларини тилга олиб қўйишарди. Бу билан ўзлари-

ни мулла Умарнинг одамлари эканлигини яширмоқчи бўлишарди. Йўлдан келаётган ҳар бир машина шу ерда чумолидай ўрмалаб тепаликка тирмашар, кейин бир зум қизиган моторларини совутиб, йўлда давом этарди. Жангарилар бу пайтдан фойдаланиб қолишарди. Машиналарни ўраб, ҳайдовчиларни асир олишарди. Юкларни тушириб, машиналарни ҳайдовчиларига қўшиб настликка тушириб юборишарди. Уч юз метр пастга ўқдай учиб тушган машиналардан фақатгина бўлақларга ажраб кетган бир сиким темир уюми қоларди.

Мулла Умар Амирийнинг топшириги билан юк ортган иккита машина Эргашбойнинг лагерига келаётганидан хабардор эди. Қолаверса, Чегечи бу ҳақда унга хабар бериб қўйганди. Шунда мулла Умар унга мужмал жавоб қилганди.

- Довонда Дўстум билан Маъсуд Шоҳнинг одамлари изгиб юришибди. Туркия ва Тожикистон орқали бизга келадиган кийим-кечак, озиқ-овқатларни шу ердан туриб йўқ қилишмоқда. Эҳтиёт бўлишни маслаҳат бераман!

Мулла Умар юк йўлдалигини ўша заҳотиёқ тепаликдаги одамларига маълум қилди.

- Юкларни тортиб олинглар, ҳайдовчиларини машиналарига қўшиб орқага қайтариб юборинглар!

Юк ортган машиналар кечки пайт довонга етиб келди. Жангарилар қўлларига қуролларини олиб, юзларига ниқоб тақиб йўлга кўндаланг туриб олишди.

- Биз Амирий жанобларининг топшириги билан мулла Умар ҳазратларининг паноҳида юрган Эргашбойнинг одамларига озиқ-овқат олиб кетяпмиз, - дейишди ҳайдовчилар.

- Биз ҳеч қандай Амирийни ҳам, мулла Умарни ҳам, ўша сенлар айтган Эргашбойни ҳам танимай-

миз! Жонинг чиқмасдан, пешонангга ўқ жойла-
симиздан бу ердан тезда йўқолларинг!

- Унда бизга кимликларингни айтинглар? - илти-
мос қилди улардан бири. - Бизлар ўз бошлиқлари-
мизга маълум қилайлик!

- Қулогинг карми, бизлар мустақил одамлармиз,
деб айтдик-ку! - бақирди жангарилардан бири.

Яна бир ҳайдовчи ёнидан телефонини олиб, ўз
бошлиғи билан гаплашмоқчи бўлди. Жангарилар
бунга рухсат беришмади. Телефонни олиб, паства
улоқтириб юборишди.

Ҳайдовчилар орқага қайтишга мажбур бўлишди.
Довондан тушиб Чегечига қароқчилар юкни тортиб
олишганини айтишди. Чегечи газаб отига минди.
Эргашбой билан телефонда боғланиб, юк Дўстум-
нинг одамлари томонидан тортиб олинганини маъ-
лум қилди.

- Мен бунга тоқат қилолмайман! Ҳар икки душ-
манимизни оёқларим остига олиб эзғилайман! Пар-
вардигорим бу ишда менга мадаккор бўлади! - деб
бақирди.

- Баракалло, Эргашбой, улар жазосиз қолишлари
мумкин эмас! - қитиқлаб қўйди Чегечи. - Бу гал
уларнинг додини бермасак, эртага устингизга бос-
тириб боришади. Қудратимиз нималарга қодир экан-
лигини кўрсатиб қўядиган пайтлар аллақачон кел-
ган!

- Фатво беринг, устоз, бугуноқ элик нафар
одамимни улар устига ташлайман.

- Икки-уч кун сабр қилишингизга тўғри келади.
Мен мулла Умар жаноблари билан бу тўғрида кел-
гашиб олишим керак.

- Одамларим оч, озиқ-овқат тугаган. Ўтган галги
суҳбатимизда бу масалада сизни огоҳлантиргандим.
- деди Эргашбой хайрлашишдан аввал.

- Бўлиб ўтган ишлар тўғрисида Амирий эшитмагани мақсадга мувофиқ.

- Шундайми?

- Озиқ - овқат ҳақида ҳозирча оғиз очманг.

- Одамларим оч. Егулик қолмади, - яна бир бор такрорлади Эргашбой.

- Биз Саланг довоидаги қароқчилар йўқотилмагунча ҳеч нарса жўнатомаймиз. Ўзингиз йўлини топинг!

Эргашбойнинг кўз олдига гапига кирмайдиган қайсар кимсалар келди. «Баҳона топилди», деди ўзига ўзи.

- Мен эллик нафар одамларим билан Сариосиё чегарасини бузиб кираман. Одамларнинг мол-қўйларини олиб ўтаман!

- Баракалла, мана энди ақлингиз кирибди, мулла Эргашбой. Давлат чегарасини бузиб ўтишингиз катта шов-шувга сабаб бўлади. Сизнинг тириклигингизни ҳамда нималарга қодир эканлигингизни билиб қўйишади. Амирий жанобларининг олдида мартабангиз ҳам, обрўйингиз ҳам ортади. Мулла Умар ҳазратлари эса сизни рағбатлантиради. Ишни тезлатинг! Кенгаш номидан ҳар бир кўнгиллига беш юз доллардан инъом қилинг!

Эргашбой ёмон кўрган жангариларни йигди. Гуруҳга Зийнат исмли йигитни бошлиқ этиб тайинлади. Унинг олдига харитани ёйиб тушунтирди.

- Шу агрофда юрган чўпонларнинг эллик-олтмиштадан қўй- эчкисини тортиб оласизлар. Ярим тунда уларнинг шоҳига уч киловаттли чироқларни ўрнатиб, чегара томон ҳайдайсизлар. Аскарлар хавфсираб, эчкиларни ўққа тутишади. Сизлар эса ўқ отилган жойни нишонга оласизлар. Шу тариқа чегарачиларни отиб, ичкарига кириб борасизлар, - деб кўрсатма берди.

- Йигитларимга қанчадан ҳақ тўланади? - сўради Зийнат. У бекордан бекорга иш қилмасди.

- Ҳар бирларингга уч юз доллардан! - деди Эргашбой.

- Биз жонимизни гаровга тикиб кетяпмиз! Инсофинг борми?!

Эргашбойнинг юзи қизарди.

- Майли, тўрт юз доллардан тўлайман.

- Минг доллардан камига иш қилмаймиз! - деди Зийнат қовоғини солиб. - Ичимизлагилардан биримиз ўққа учиб, қайтиб келмаслигимиз мумкин.

Эргашбой ёмон кўрган одамларидан қутулишнинг бирдан бир йўли улар талаб қилаётган пулнинг ҳеч бўлмаганда ярмини тўлашга мажбурлигини тушунди. «Илоҳим, ҳамманг ўққа учгин, бу ерга қайтиб келмагин», деб ичила Худобага пола қилди.

- Яхши, беш юздан тўлайман, фақат қайтиб келганларингдан сўнг.

- Олти юз берасан, олдин уч юзини, қолганини келганимизда оламиз!

Тўдабоши рози бўлди.

Эллик жангари чегара томон жўнади. Улар тоғдаги чўпонларнинг тақа ва эчкиларини тортиб олишди. Ўзлари горга беркиниб, қош қорайишини кутишди. Ярим тунда эчкиларнинг шохларига чироқларни ўрнатиб, чегара томонга ҳайдашди. Аскарлар шу томон келаётган чироқларни кўриб қолишди. Тревога эълон қилинди Бутун бўлинма оёққа турди. Улар яқинлашиб келаётган жониворларни жангарилар, деб ўйлашди. Аскарларнинг огоҳлантиришига қарамай қоп-қоронғу кечада келаётган шарпалар тўхташмасди. Давлат чегараси бузиб ўтилгач аскарлар ўқузишга мажбур бўлишди. Автоматлар огзидан чўғдай ёниб чиқаётган ўқлар улар турган жойни

фош қиларди. Жангариларга шу керак эди. Улар ўзлари учун хавфсиз бўлган жойда туриб аскарларни нишонга олишди. Отишма ярим соат давом этди. Ўн беш аскар нобуд бўлди. Жангарилар ўз сафларидан бирор кишини йўқотишмади. Қўшимча кучлар келганда улар қочиб, аввалдан белгилаб қўйилган горларга беркинишди.

Эрталаб чегарачилар эчкиларнинг ўлигини кўришди. Жангариларни излаб горларга киришди. Осмонга вертолёт кўтарилди. Жангариларнинг изи кўзга ташланди. Улар горларга яшириниб олишганди. Чегарачилар уларни ҳалқа шаклида ўраб олишди. Зийнатнинг одамлари тирик қолиш учун фақат Абрамов музлиги томон қочишлари мумкин эди. Бу ер азалдан «Ажал водийси», деб номланарди. Шу пайтгача музликдан бирорта одамнинг тирик чиққанини ҳеч ким билмасди. Зийнат одамларини музлик томон бошлашга мажбур бўлди. Душманлар муз устига чиқиб олишди. Шу ердан туриб уларни ўққа тутиш мумкин эди. Бироқ чегарачилар бундай қилишмади. Ўзга давлатнинг худудига ўтган каллакесарларга қарата ўқ отиш қонунда таъқиқланганди. Худо уларни ажал домига келтириб қўйганини билишарди. Жангарилар пишобликда юришолмади. Оёқлари тойиб, юмалаб кетишарди. Музликнинг охири тубсиз жар эди. Йиқилганлар чархпалакдай айланиб, ўқ мисоли учиб борарди. Уларни на қуроллари, на бақирган овозлари қутқариб қоларди. Ярим соат ичида эллик нафар жангари жарга гарк бўлди. Уларнинг ўлим олдидан қичқирган овозлари чегарачиларнинг кулоқларига бемалол эшитилиб турарди. Бирорта тирик жон қолмади. Шу тариқа Эргашбой ганимларидан қутулди.

Ю Р Т Д А

Зийрак китобхонимизга биз 199... йили катта шаҳарлардан бирида ноқунуний равишда тузилган «Адолат лашкарлари» номи билан аталувчи гуруҳ фаолияти ҳамда уларнинг кўз кўриб, қулоқ эшитмаган ишлари тўғрисида ҳикоя қилмоқни ваъда бергандик. Назаримда, мавриди келди.

Қирқ ёшлардаги Мирзааҳмад исмли йигит атрофига йигирмадан зиёд тенгдошларини йигиб, «Адолат лашкарлари» гуруҳини тузди. Улар ўғирлик, безорилик, фоҳишабозлик ва порахўрликка қарши курашда милицияга ёрдам берамиз, деган мақсадни ўз олдларига қўйишганди. Бир-иккита ўғриларни жиноят устида қўлга туширишди. Одамларнинг мол-қўйларини ўғирлаб кетган жиноятчиларни топшиди. Шу тариқа кўпчиликнинг эътиборига тушишди. Шаҳарда ўғрилар, безорилар кескин камайди. Лашкарларнинг обрўси кун сайин ортиб борди. Молини йўқотган, уйини ўғри урган, қўшнисини билан жанжаллашиб қолган, пора талаб қилаётган раҳбарлардан озор чекаётган одамлар қароргоҳга келиб, мадад сўрашарди. Лашкарлар бир пайтлар донгдор хўжаликнинг каттагина биносини ўзларига бошпана қилиб олишганди. Ҳовлига сўрилар қўйилган, самоварда чой қайнаб турар, иккита дошқозонда шўрва билқилларди. Мадад сўраб келганларнинг олдига аввало таом қўйиларди. Сўнгра Мирзааҳмаднинг ҳузурига олиб киришар, икки қават кўрпача устида ўтирган лашкарлар бошлиғи уларнинг арзига қулоқ соларди.

Лашкарларни ўғри ва безориларни тутиб, жабр кўрганларнинг мол-мулкани эгаларига қайтариши одамларнинг уларга бўлган ишончини кучайтирди.

Обрўсини ошириб юборди. Шаҳар ва қишлоқларда шов-шув тарқалди. «Лашкарлар одамларнинг битмаган ишларини битириб бераётганмиш». Кўпчиликнинг ишончи Мирзааҳмадни талтайтириб юборди. Энди унинг олдига айрим ташкилот ва идораларда иши битмай сарсон юрганлар ҳам кела бошлади.

Кўшни тумандан йигирмадан ортиқ одамлар келишиб, томорқа олишолмаётганини айтишди. Мирзааҳмад бу қадар кўп одамларнинг келишипи кутмаганди. «Ҳамма менга ишоняптими, демак, улар мен томонда, ортимда бор», деб ўйларди.

У аста-секин атрофига одамларни йига бошлади. қисқа муддат ичида уларнинг сони юздан ортиб кетди. Муқаддам сулланган, порахўр, қаллоб, фирибгар кимсалар кириб келди

Лашкарлар кечки пайтлари ўнлаб машиналарга ўтириб, қўлларига ўзларининг байроқларини олиб, машина устида тик туриб, бақириб-чақириб кўчаларни айланишарди. Уларнинг пайдо бўлиши одамларнинг юрагида ваҳима ва қўрқув уйғотарди. Помоз пайтида юрганлар ушланиб, ўша жойнинг ўзида эллик дарра билан сийланарди. Лашкарлар қўлларига келиб тушган аризаларда номи кўрсатилган гумондорларни уйларига истаган пайтда бостириб кириб, қўл-оёғини боглаб, машинага қўйдай юклаб қароргоҳларига олиб кетишарди. Уларнинг зўравонлик ва адолатсизлиги аста-секин халқнинг нафрат-газабини уйғота бошлади.

Мирзааҳмад адашганини кеч тушунди. Бироқ энди орқага қайтолмасди. Нияти бузук жиноятчиларнинг тузоғига илиниб қолганди. Бошлаган ишининг поёнида қон кўринарди. Зулм ва зўравонликнинг иси анқирди, жиноятлар, адолатсизликлар, ҳақсизликлар кўринарди.

Лашкарлар ҳеч нарсадан тап тортишмасди. Ҳатто участка позирларининг огоҳлантиришига ҳам қулоқ солишмасди. Аниқроғи уларга бўйсунушмасди. Милиция ва прокуратура идораларидан очилмай қолган жиноят ишларини талаб қилишарди. Ўн-ўн беш йилги ишларни титиб, гумондор шахсларни тутиб, идораларига олиб келишар, уриб, қийнаб, заҳ ва сув тўлдирилган идишларга ялонгоч ҳолда солиб, айбни «тан» олишга мажбур қилишарди. Лашкарларнинг қўлига тушган одамларнинг қутулиб чиқишлари учун икки йўл бор эди. Бири - катта миқдордаги пул, иккинчиси - қўйилган айбни тап олиш.

Бир печа ой ичида улар шаҳарни ўз тасарруфларига олишди. Шаҳарга кириш ва чиқиш йўлларини назорат қилишарди. Кечалари йўл бўйларида гулхан ёқиб, ўтган машиналарни текширишарди. Ҳар бир одам сўроқ-савол қилинарди. Ўзига тўқ, бой-бадавлат кимсаларнинг уйларига бостириб кириб, қўлларини арқон ёки чилвир ипда боглаб, қароргоҳга олиб келишарди. Ертўлада беш-олтита кунда, темир занжирлар, махсус чарм билан ишланган сўгил дсворда осиглик турарди. Каттагина қозон бўлиб унда ёғ қайнаб турарди. Айбига иқрор бўлмаганларнинг кийимлари ечилиб, ялонгоч ҳолда кундага ётқизи-либ, дарра билан саваланарди. Ўгриликда гумон қилинганларнинг бармоқлари қизиб турган ёққа солинарди. Шунда ҳам айбига иқрор бўлмаса «ўғри»нинг қўл ва оёғидан занжирга боглаб, қўйдек осиб қўйишарди. Соатлаб, баъзан кунлаб шу ҳолатда қолиб кетишарди. Қийноқларга бардош беролмаганлар «айбини» тан олишга мажбур бўларди. Бундайларга катта миқдорда жарима солинарди.

Ичкарига кирган одамнинг димоғига захнинг эмас, гуноҳли ва гуноҳсиз одамларнинг баданидан сачраган қопнинг иси уриларди.

Шаҳарнинг шимолидаги кичик тумашпинг кўп қаватли уйларида бирида ёшлари етмишдан ўтиб қолган татар аёл номаълум шахслар томонидан ўлдириб кетилди. У ёлғиз яшарди. Ўгли ҳарбий хизматчи бўлиб, Белоруссиянинг қайсидир шаҳрида хизмат қиларди. Аёл куни билан уйи олдига стул кўйиб, сигарета, писта сотиб ўтирарди. Кампирнинг олдига нафақат кашандалар, балки вақтинча яшаш учун жой сўраб келадиган мижозлар ҳам келиб турарди. Аёл бир пайтлар лотерея билетига каттагина пул ютиб олган ва бу пулларга учта уй сотиб олганди. Одамларни ижарага қўярди. Тўплаган пулларини белига туғиб сақларди, кўйлак сотиб олинга ҳам қизганарди. Шу аёлни ўлдириб кетишди. Сабаби кўпчиликка ноаён бўлса-да, қўни-қўшилар қотиллик унинг бойлигини ўғирлаш мақсадида амалга оширилганини билишарди. Милиция жиноят содир бўлган жойда қотил қолдирган бирорта далилий ашёни тополмади. Шу сабабли қидирув ва суриштирув ишлари натижа бермади. Кампирнинг маъракаси ўтган куннинг эртасига ўгли етиб келди. У милиция бўлимига борди.

- Бу қанақаси, нега қотил шу купга қалар топилмади?

- Қидирув ишларини олиб боряпмиз, ходимларимиз ишланаяпти, - деди бошлиқ ўринбосари Жамолдин Камолиддинов. - Сиз хотиржам бўлинг, қотил албатта топилади.

- Қидирув ишларидан қониқмадим, - деди капитан. - Агар қотилни икки кун ичида топмасаларинг, мен лашкарлар бошлигига учрайман!

- Уларга учрашишни маслаҳат бермайман, ўзингизга қийин бўлади, - деди Камолиддинов. - Биз барча кучни қотилни топишга сафарбар қилганмиз!

Капитан билганидан қолмади. Эртаси куни лашкарларнинг қароргоҳига жўнади.

- Онамни бир ҳафта илгари ўлдириб кетишган. Милиция қотилни ҳанузгача тополгани йўқ, - деди у лашкарлар бошлиги Мирзааҳмадга.

Харбий одамни лашкарлардан мадад сўраб келишни унинг обрўси эди.

- Гумонларингиз борми? - сўради Мирзааҳмад.

- Қотиллик содир бўлганда мен Беларуссияда хизматда эдим. Қўни-қўшнилари айтишига қараганда, бу ишда Мансур исмли йигитнинг қўли бор экан. Ўша куни онам билан энг охири суҳбатлашган одам ҳам ўша!

- Мансур қаерда?

- Шу ерда, ҳеч нарса бўлмагандек юрибди.

- Милиция сўроқ-савол қилдими?

- Уч кун қамаб, қўйиб юборишибди.

Мирзааҳмад ёрдамчисини чақиртирди.

- Мансурни тутиб келинглар!

Мансурни тунда тутиб келишди. Уни ертўлага олиб тушишди. Оёгидан осилган икки йигитни, қўли қизиган ёққа солинган «ўғри»ни кўрганда Мансурнинг юраги тўхтаб қолаёзди. Улар оғриқ азобидан инграшар, йиғлашарди. Баданлари қонқушга беланганди.

- Сени нимага бу ерга олиб келганимизни биласанми? - сўради лашкарлардан бири.

- Ўлимдан хабарим бор, аммо нимага олиб келганларингни билмайман!

- Анийни нега ўлдирдинг?

- Бу ишда менинг айбим йўқ, милиция ҳам сўроқ қилиб, қўйиб юборган.

- Милиция бошқа, биз бошқамиз. Уларни алдангансан, аммо бизни лақиллатолмайсан! Биз ҳаммасидан хабардормиз! Хўш, анийни нега ўлдирдинг? - тергов қила бошлади лашкар.

- Ўша куни мен анийнинг ҳолидан хабар олиб, қишлоққа кетгандим. Гувоҳларим бор.

- Буни мендан шубҳаланмасин, деб атайин ўйлаб топгансан! Айбингга иқрор бўлмадинг, энди ўзингдан кўр!

Лашкар шерикларига имо қилди. Улар Мансурнинг қўл-оёқларини боғлашди.

- Бери келинг, - деди улардан бири капитанга. Капитан уларнинг олдига келди. - Оёғидан ушланг. Бир, икки, уч деганда деворга иргитасиз!

- Деворга? Ўлиб қолса-чи?

- Раҳмингиз келмасин! Онангизни ўлдираётганда бунинг ҳам раҳми келмаган!

Мансурни кўтаришди. Бешикдай тебратиб, деворга уришди. Зарба кучли эди. Орқаси бетон деворга текканда Мансур чидамай додлаб юборди. Еган овқатлари оғзидан отилиб чиқди. Белида шундай қаттиқ оғриқ турдики, нақ бўлмаса ҳушидан кетаёзди.

- Нега ўлдирганингни айтасанми? - деди лашкарлардан бири гумондорнинг тепасига келиб.

Мансур гапиролмади. Уларнинг сўзини эшитмади. Лашкарлар чала жон йигитнинг қўл-оёғидан кўтариб, «бир, икки, уч» деб яна деворга уришди. Бу гал гумон қилинувчининг боши ёрилди. Оғизбурнидан қон келди. Учинчи бор деворга уришганда Мансур хушидан айрилди.

- Айбингни бўйнингга ол, иқрор бўл! - ўшқирди лашкарлардан бири.

- Анийни нега ўлдирдинг? - шеригига жўр бўлди иккинчиси.

Мансур қимир этмасди. Иккинчи лашкар капитаннинг ўрнини эгаллади. Улар яна «бир, икки, уч» деб Мансурни деворга уришди. Ҳар гал уришганда «Анийни нега ўлдирдинг?» деган саволни беришарди. Мансурдан эса садо чиқмасди. Унинг бадани ёрилиб, моматалоқ бўлиб кетганди. Ер қонга беланганди. Лашкарлар уни ганиртиролмаслигини билишди. Бир сиқим тузни олиб, гумон қилинувчининг ёрилган баданига сочиб, ишқалашди. Эс-хушдан айрилган йигит ҳеч нарсани сезмади. Лашкар бу жазога ҳам қониқмади. Шеригини чақирди. Икковлашиб уни ўрнидан тургазинди. Оёқларига кишан солишди.

- Айбингни тан олишни истамадинг, ит! Энди кўйдай оёгингдан осиб кўямиз, зора эсинг кирса!

Лашкарлар гумон қилинувчини кўтариб, оёқларидаги занжирни илмоққа илишди. Мансурнинг боши ерга тегай-тегай, деб тебраниб турарди. Унинг оғзидан суюқлик кейин қон келди. Лашкарлар чарчашганди қоринлари ҳам очганди. Ташқарига чиқиб, ювишиб, овқатланмоқчи бўлишди.

- Сиз кетишингиз мумкин, - деди улардан бири капитанга. - Бир-икки соат осилиб турса ўзи тилга киради.

Капитан кетиш олдидан лашкарнинг қулогига шивирлади.

- Анийимнинг бир ҳовуч тилло тақинчоқларини, ўн миллион пулини ўғирлаган, қаерга яширганини сўрашлар. Николай пошшонинг тилло тангалари ҳам бор эди. Менга ўшалар керак!

- Албатта буларни аниқлаймиз, қаерга яширганини сўраб-суриштирамиз, лекин... - лашкар қолган гапни айтмай капитаннинг кўзларига тикилди. Капитан унинг мақсадини тушунди.

- Ярми сизларники! - деди шивирлаб.

Туш бўлганди. Сўриларга дастурхонлар тўшалганди. Шарақлаб қайнаётган шўрванинг иси ҳавони тутганди. Лашкарлар қўлларига, кўйлақларига сачраган қонни ювиб, сўрига ўтиришди. Уларга шўрва келтиришди.

- Индамаяпти, ўлдиргани ростга ўхшайди, Асқар, - деди улардан бири шеригига.

- Капитан қотилни эмас, бойликларни излаётганга ўхшайди.

- Гапига қараганда, кампирнинг анчагина бойлиги бўлган экан!

- Анийни ўлдирганини айтмаса айтмас, бойликларини яширган жойни айтсин.

- Иккига бўлсак ҳам анчагина «соққа»га эга бўламиз!

- Кирганингда ўшаларни сўра!

- Ҳуши йўқ, нимани ҳам гапирарди.

Улар овқатланиб бўлишгач яна пастга тушишди. Оёғидан осилган учта бандидан бири алаҳсирарди. «Она, сув, сув беринг, ичим ёниб кетяпти! Олдингизда сув турибди она, бир пиёла узати!» Бошим сувга тегиб турибдию, оғзим етмаяпти! Яна бири нукул инқилларди. Атроф қон эди. Кираверишда оёгига темир занжир боғлаб қўйилган «ўғри» пўрсилдоқ босган ва шишиб кетган бармоқларига қараганча йиғларди. Унинг ёнида эса тирноқлари суғуриб олинган яна бир ёш йигит беҳуш ётарди.

Лашкарларнинг бойликка бўлган қизиқиши тутқуннинг олдида судради. Ҳамон унинг оғзидан чакиллаб қон томарди. Қон анча жойга ёйилиб кетганди. Ҳаддан ташқари кўп оқат еганидан зўрга нафас олаётган Асқар Мансурнинг қотиб қолган кўзларига тикилиб,

- Саттор, бери ке, манови ўлганга ўхшайди, - деди шеригига.

- Жон бериш осонми? Ўтган ой биттаси бир ҳафта осилиб ётганда ҳам жони чиқмаганди. Томирини ушла-чи?

Саттор энкайиб Мансурнинг бўйнига бармоғини қўйди.

- Урмаянти, ўлганга ўхшайди!

Асқар ишонмай бармоғини Мансурнинг томирига қўйди.

- Нима қилдик энди?

- Капитаннинг ўзи урган, жавобини ўзи беради, - леди Саттор. Улар оёғидан осилган икки тутқунни запжирдан бўшатишни хаёлларига келтирмай яна тапқарига чиқишди. Мирзааҳмаднинг эшиги олди-га етганларида ичкаридан чиққан лашкар уларга шу сўзни айтди.

- Капитан кетдими?

- Жавоб бердик, нимаиди?

- Онасининг қотили топилибди. Ҳозир мелисадан кўнгироқ қилишди.

Саттор шериғига қаради. У индамай бошини эгиб қолди.

Ичкарида икки лашкар ўтирарди.

Мирзааҳмад иссиқ овқатга икки тонна ёғ олиб келиш учун одамларидан иккитасини ёғ заводи директорининг ҳузурига жўнатганди. Бироқ бошлиқ уларнинг талабини очиқ рад этди.

- Икки тонна ёғ беролмайман, ҳозирча икки юз килограмм ёзиб бераман, кассага пулини тўлаб олиб кетишларинг мумкин.

Лашкар бошлиққа қаради.

- Ҳазиллашаяпсизми, Йўлдош Ботирович?! Биззи хўжайин кичкина одаммас. Иккинчидан, ёғни пулга эмас, тскинга олиб кетамиз.

- Бошлигингизга айтиб қўйинг, менинг идорамда тскинга бериладиган нарсанинг ўзи йўқ! Ҳаммаси

халқники! Уларнинг ризқини қийиб, сиз сўраган ёғни еб кстарга беролмайман!

- Гапингиз жиддийми? - сўради лашкар.

- Ҳазилни ёқтирмайман!

- Гапингизга жавоб берасизми?

- Аллоҳнинг хузурида ҳам жавоб бераман.

Лашкар Йўлдош Ботировичнинг гапларини оқизмай-томизмай Мирзааҳмаднинг қулогига етказди. Унинг қоши чимирилиб, туклари хурпайиб, иссиги чиқиб кетди.

- Менинг кимлигимни тан олмадими? Пул талаб қилдими у ҳароми? Кунини кўрсатиб қўяман! Шошмай турсин!

Мирзааҳмад бу гапларни шу қадар газаб ва нафрат билан айтдики, агар Ботиров қаршисида бўлганда уни гажиб ташлашга тайёр эди.

- Лаъанатининг бирор айби борми?

- Ишидан билмадим, аммо одамларимиз уни микрорайонда бир тул хотинникига кириб чиқишидан хабар топганлар.

- Бузуқ! - қўлларида қалтироқ турган Мирзааҳмаднинг лабидан шу сўз учиб чиқди. - Изига тушинглар. Ўша хотиннинг уйи атрофига одамларимиздан қўйинглар. Ичкарига кириши билан ушлаб, иккаласини ялонғоч қилиб, бўйнига «мен бузуқман», «мен фоҳишаман», деган ёзувни илиб, эшакка тескари миндириб, шаҳарни айлантинглар!

- Ҳақ жазо! - қулди лашкарлардан бири.

- Бошқаларга ибрат бўлади, - қўшилди иккинчиси.

- Энди бир дуо қилинг, хўжайин!

Мирзааҳмад қўлларини кўтариб, лаблари пичирлаб ўзича нималарнидир деб, юзига фотиҳа тортиди. Улар чиқиши билан Саттор кирди.

- Тақсир, анийни ўлдирган бола ўлиб қолибди.

- Ёмон урганмидиларинг?
- Астаффуриллоҳ, хўжайин, уни биз урмадик, Алийнинг ўгли, капитан урди.
- Расмга олиб қўйганмидиларинг?
- Ўзимиз гувоҳмиз-ку.
- Вақти келиб жавобини ўзи беради.
- Ўлигини нима қилайлик?
- Кечаси сойга ташлаб юборинглар!

Ҳар доимгидек тунги соат ўнларда ўнта енгил машина қароргоҳдан чиқди. Лашкарлар машиналарнинг устига ўтириб, чироқларни ёқиб, сигналларни чалиб, бақириб-қийқаришиб ўзларининг оёйишталикни сақлашга чиқишганидан элни огоҳ этишди. Машиналардан бири шаҳар четидан оқиб ўтади-гап канал томон бурилди. Сув кўтарилганди. Машина канал ёқасида тўхтади. Икки йигит пастга тушди. Юкхонани очиб, вазмин қопни олиб сувга ташлашди. Бу, Мансурнинг жасади эди.

САМАНГАН

Европанинг қадимий давлатидан келган руҳшунослар камикадзелар билан кеча-кундуз ишлашарди. Уларни жиҳод жангига тайёрлашарди. Камикадзеларнинг қиёфасидан, юриш-туришларидан, бировга қўшилмасликларидан ўлимни бўйинларига олганликларини билиш қийин эмасди. «Одамнинг кўзларига қараб, унинг дилидаги гапларини уқиб олиш мумкин», дерди бир пайтлар Крамаренко. Мен олислардан бўлса-да, уларнинг юз-кўзларига қараб камикадзелар ҳар қандай қабих ишдан қайтмасликларини, одам ўлдириш улар учун чумчуқ сўйишдан осон эканлигини, «жиҳод камарини ишга сол», дейилган буйруқ берилса, заррача иккиланмай ўзларини истаган жойда портлатиб юборишлари

мумкинлигига иқрор бўлдим. Уларни бир сония ҳам кўздан қочирмасликни, имкон топилса, улар ичидан таниш топишни ўйлардим. Афсуски, камикадзелар бегоналарга қўшилмасди, ташқарига кам чиқарди. Руҳшунослар улар билан биттама-битта суҳбатлашарди. Машғулотлар чодир ичида узлуксиз, куну тун давом этарди. Уларни қачон мамлакат ичига жўнатилишини билгим келарди. Марказ деярли ҳар куни улар тўғрисида маълумот сўрарди. Чегарадан ўтишига йўл қўймаслик керак, деб ўйлардим.

Уларнинг суҳбатини эшитиш мақсадида бутун вужудим қулоққа айланиб юрган кунларнинг бирида ниҳоят, икки камикадзе ўртасида бўлиб ўтган гаплар тасодифан қулогимга чалиниб қолди.

«Сени қаёққа жўнатишяпти».

«Водилга борасан дейишди. Сени-чи?».

«Мен пойтахтда қоладиган бўлдим».

«Қачон жўнашимизни айтишдими?».

«Келгуси душанба куни тонг саҳарда йўлга чиқаришимиз».

«Ҳаммамиз бирга кетарканмизми?».

«Чегарагача шундай. Ўша ердан ҳар томонга тарқаб кетамиз».

«Билсанг, ўлишни сира истамайман. Йигирма уч йил яшаб ҳаётда нимани кўрдим? Ахир, дунёга ўлиш учун келмаганман-ку»

«Ҳай, ҳай, Астагфуриллоҳ де! Шайтонга ҳайф бер, бундай фикрни миянгдан чиқариб ташла. Ановилар эшитиб қолса, теримизни шилиб олади»

«Бизларнинг теримизни аллақачон онгимизга қўшиб шилиб олишган».

«Сенга нима бўлди? Нега ўзгариб қолдинг? Аввал бунақа эмасдинг-ку?!»

«Уч кундан бери тушимга онам киради. Кўзи тўла ёш. Сени шу умидда катта қилганмидим, дейди. Берган сутимга икки дунёда рози эмасман дейди».

«Тушга ишонаверма».

Мен уларнинг сўзларини эшитиб, камикадзелар душанба куни йўлга чиқади, деган хулосага келдим. Бунгача уч кун вақт бор. Бу ҳақда зудлик билан марказни огоҳлантириш лозим.

Лагерга келган нотаниш кимсалардан бири соқчининг «Сабр қилинг, хўжайин бандлар», деганига кулоқ солмай Эргашбойнинг хонасига кириб борди. Унинг ҳаракатларидан эмас, важоҳатидан ҳам қандайдир кўнгилсизлик бўлганини пайқаш қийин эмасди. Унинг ортидан ичкарига кирдим. Бегона одам Эргашбой билан салом-алик қилиб ўтирмади.

- Мулла Умар жанобларининг шошилинич топшириғи билан келдим, - деди у асабийлашган ҳолда. - Маъсуд Шоҳнинг аскарлари ёрдамга келаётган икки юз нафар одамларимизни йўқ қилишди. Ҳазратим қаттиқ даргазаблар. Изимизга тушган ганимларимиз бугун-эрта бу ерларга ҳам келиб қолишлари мумкин. Ҳозироқ омборингиздаги хориждан келтирилган ўқ-дори ва қурол-аслаҳаларни олиб кетамиз! - деди.

Эргашбой бу таклифни ўзига бўлган ишончининг сиғиши, деб тушунди.

- Ҳазратимнинг ҳавотир бўлишларига ўрин йўқ. Хотиржам бўлсинлар. Омборимга ёт одам яқин келолмайди. Энг ишончли соқчиларим қўриқлашмоқда!

Вакил тўдабошининг сўзига аҳамият бермади.

- Одамларингизга буюринг, қуролларни машинага юклашсин!

- Қаёққа олиб кетмоқчисизлар?

- Ҳазратимнинг яқинлари Помир тоғининг этагида қуролларни кутишмоқда.

Эргашбойнинг кўнгли бирдан юмшади. Қуроллар Помир тоғига олиб бориладиган бўлса, демак юртдаги одамларининг қўлига тегиши аниқ. Лекин, нега унга аввалроқ айтишмади?

- Яхши, мен ҳозир соқчиларга тайинлайман, улар сизларга ёрдам беришади.

Ташқарига чиқдим. Кўпчиликнинг кўзи чодирда эди. Мулла Умарнинг одами нима сабабдан бу қалар шошиб келганини билишга қизиқишаётганлари кўзларидан сезилиб турарди. Улардан бири тоқат қилмай ёнимга келди. Мурод уч қадам нарида менга юзини тескари ўгириб турган бўлса-да, жавобимни эшитиш учун вужудини қулоққа айлантирганли.

- Нима гап, ановилар нимага келибди? - сўради узун бўйли, қотмадан келган йигит. Унинг исми Зоҳид эди. Эргашбойнинг ишончли «қулоқ»ларидан бири, кўплаб бегуноҳ йигитларнинг бошига оғир кулфатларни солган. Ҳатто айримларни қийнаб ўлдирганидан хабардор эдим.

- Ўқ-дориларни олиб кетишмоқчи экан, - дедим бепарволик билан овозимни баландлатиб.

- Қаёққа олиб кетишмоқчи экан? - унинг қизиқиши ортди.

- Помир тоғига. У ерда қандайдир одамлар кутишаётганмиш.

Кўзимнинг қири Муродда эди. Гапларимни эшитганини қулоқларининг чимрилганидан сездим.

Эргашбой ичкаридан чиқиб соқчиларга буюрди:

- Омборни очинглар. Қуролларни машинага юкланглар!

Соқчилар яшикларни машинага юклай бошлан-

ди. Омборда анчагина ўқ-дори борлигини шунда билдим.

Бир пайтлар бир яшиқ динамитни яшириб қўйгандим. Биров билан бировнинг иши бўлмай турган пайтда улардан фойдаланишга қарор қилдим. Вақт тиғиз эди. Ҳаётимни хавф остида қолишини ўйлаб ўтирмадим. Жар ичидаги кичкинагина горчадан икки дона динамитни қўйнимга солиб чиқдим. Машина олдига келиб қолганимни ўзим ҳам сезмадим. Ҳаяжонимни босолмасдим. Назаримда ҳамма менга қараб, қўйнимда дўппайиб турган динамитларни кўриб қоладигандай эди. Соқчилар яшиқларнинг ярмини юклаб бўлишганди. Бу ерда узоқ туриш мумкин эмасди. Кимдир чақириб қолиши мумкин. Машинанинг олд томонига ўтдим. Шунда бегона одамлардан бири мени кузатиб турганини пайқаб, орқага қайтишга мажбур бўлдим.

«Юк»ка келганлар Эргашбой билан хайрлашиб, жўпаб кетишди. Тўдабоши юрагининг бир бўлагидан айрилгандек узоқ вақт машина изидан хомуш қараб қолди. Кўзларим билан Муродни изладим. У кўринмасди. Қаерга кетган бўлиши мумкин?

Ярим соатлар ўтиб, беш-олти чақирим нарида гумбурлаган овоз эшитилди. Осмонга қора тутун кўтарилди. Эргашбой ташвишланиб одамларидан иккитасини жўнатди. Ярим соат ўтиб улар қайтиб келишди.

- Машина жарга қулаб, портлаб кетибди, - деди хабарчилар!

- Жарга қулаб тушибдими ёки портлабдими? - сўради тўдабоши.

- Назаримда, портлабди!

Тўдабоши бошини чангаллаб, ярадор айиқдай бўкириб, ерга тиз чўкиб ўтириб қолди. Мурод кечки пайт лагерда пайдо бўлди. Негадир у ҳаяжонланарди...

Камикадзелар жўнайдиган кун ҳам етиб келди. Мен марказ билан боғланолмадим. Нима қилиш керак? Наҳотки улар юртга ўтиб кетишса? Йўқ, бунга йўл қўйиб бўлмайди. Уларнинг биттаси қанчадан-қанча одамларнинг бошига мусибат, кулфат, офат балоларини ёғдиради. Энг даҳшатлиси ўзларини оломон гавжум жойларда портлатиб юборишга тайёрланган. Келажagini ўлимдан сўнг жаннатдан топишига ишонтирилган, онглари заҳарланган кимсалар чегарадан ўтадиган бўлса, мен Ватан, халқ олдида асло кечириб бўлмайдиган гуноҳга йўл қўйган бўламан. Айбимни на қоним билан, на жопим билан юва оламан. Олдимда биргина йўл турарди. Шу йўлга киришга, ажал остонасига қадам босишга мажбур бўлдим.

Кечқурун жарга тушдим, динамитларни олиб қайтдим. Шу куни Эргашбойнинг эллиқдан кўпроқ одамлари мулла Умарнинг топшириғи билан жанубда ҳукмронлик қилаётган Абдурашид Дўстум аскарларига зарба бериш учун кетишганди. Бошимни ёстикқа қўйиб, чодирни портлатиш режасини ишлаб чиқдим. Кўриқчиларни чалгитиб бўлмасди. қош қорайгандан кейин бирорта одам чодирга яқин боролмасди. Одамнинг уйқуси келадиган пайт тунги соат уч билан тўрт оралиғида. Соат уч бўлганда ўрнимдан турдим. Ҳамма ухларди. Қўйнимга динамитларни солдим. Қўлимга бир дона гранатани олдим. Соқчилар сезиб қолгудек бўлса, чодирга кириб ўзимни ҳам портлатиб юбораман, деб ўйладим. Бундан ўзга йўл йўқ. Ташқари қоронғу эди. Ой чўққиларнинг ортида қолганди. Соқчилар ёнбошлаб ётишарди. Бир-бирлари билан гаплашмасдилар. Улар тескари ўгирилиб олишгани учун мени кўриш-

мади. Ерга багримни бериб, илондай судралиб ўн олтинчи чодир томон юрдим. Қаршимдаги соқчи қўлига бошини қўйганча ухлаб ётарди. Олдидан сассиз ўтиб кетдим. Чодирнинг уч жойига динамитларпи жойладим. Секингина ортга қайтдим. Шунда ўн қадам нарида турган соқчи ўрnidан турди. Қўларини кўтариб, керишди-да, кейин икки қадам юриб тик турганча чоптирди. Сўнг жойига бориб ёнбошлади. Мен судралиб чодиримга қайтдим.

Чодирдан чиққанимни ҳам, кирганимни ҳам биров кўрмади, деб ўйлагандим. Назаримда, ҳаммаси жойида эди. Динамитлар беш дақиқадан кейин ишга тушиши керак. Ҳаммасини бекаму-кўст бажарган бўлсам-да, хаёлимдан «портламаса-чи», деган ўй кстмасди... Икки дақиқа қолганда юрагим патиллаб қолди. Болиш билан юзимни тўсдим.

- Оёгингдаги этик меники, ечиб кўй! - овоз ён томонимдан келди. Бошимни буриб қарасам Мурод, кўзларини бақрайтириб менга тикилиб ётибди. Ток ургандай баданим жимираб кетди. Демак, ташқарига чиққанимни кўрган. Шошилишда этигини кийиб олган эканман. Қўлимни ёстиқ остига тикдим. Ханжарнинг дастасидан тутдим. Бироқ уни суғуролмадим. Шу пайт ер қимирадилари ёки тоғлар қуладими - билмадим, даҳшатли овоз борлиқни титратиб юборди. Динамитлар бирин-кетин ишга тушганди. Осмон ёришиб, атроф-теварақ аланга ичида қолгандай қизил тусга кирди. Чодирдагилар ўринларидан туриб, бақариб-чақариб ялонғоч ҳолда ўзларини ташқарига отишди.

Мен учинчи динамитнинг портлашини кутдим. Бироқ у ишга тушмади. Чодиримиз ёнарди. Муродни изладим. Сотиб қўяди, деган хавотирли фикр юрагимни мижгиларди. Ташқарига чиқдим. Кўзим ўзларини қаёққа уришни билмай у ёқдан бу ёққа

чошиб юрган жангариларга тушди. Ўзимпи Эргаш-бойга уриб олдим.

- Тезда йигитларни тўпла! - ўшқирди тўдабоши газаб ёнган кўзларини тикиб.

Учинчи динамит кечикиб ишга тушли. Камикал-зеларнинг чодирини ўрнида одамни кўмадиган ҳандак қолганди. Парча-парча бўлиб кетган чодир бўлакларини ёнарди. Темир каравотлар турли томонларга учиб кетганди. Бўлакларга бўлиниб кетган одамларнинг жасади тупроқ остида қолганди. Боши ёрилган, қорни иккига бўлинган, оёқ-қўлларидан ажралган кимсаларнинг фарёди динамитнинг портлашидан кучли эди. Осмонга сачраган аланга бошқа чодирларга ҳам тушганди. Улар ҳам ёнарди. Ўзига келмаган жангарилар нима қилишни билмай дуч келган томонга қочарди. Оёғи узилган, ичак-чавоғи осилиб қолганлар, кийимларига ўт илашганлар бақариб-чақиришарди. Икки кўзим Муродни изласада, одамларни тўплашга уринардим. Бироқ ҳеч ким буйругимга итоат этмасди.

ИСТАМБУЛ

Евтушенконинг одамлари Вадим Вольфовичини қўлга олиш режасини ишлаб чиқишган бўлишса-да, бари бир қочириб юборишди. Мафия отаси одамлари қўлга тушганини эшитган заҳотиёқ навбат ўзига келганини тушуниб етганди. Бу ерга ҳам уни излаб келишлари мумкинлигини ўйлади. Пуллари пи дипломатга жойлаб, машинасига ўтириб, айланма йўллар орқали шаҳардан чиқиб кетди. У Москвада қололмасди. Пойтахтдан тезроқ чеқиб кетиши, аксинча бугун-эрта албатта уни тутиб олишлари мумкинлигини биларди. Биргина йўл қўшни давлатлар орқали чет элга учиб кетиш эди.

Вадим Вольфович ўзини уйдан чиқиб кетаётганлигини ҳеч ким билмаслигини, мабодо бу ерга милиция келадиган бўлса, кўрган одам «сотиб» қўйиши мумкинлигидан чўчиди.

- Петя, бу ёққа кел!

Хизматкор унинг ортидан эргашиб ертўлага тушди. Петя остонани босиб ўтиши биланоқ хўжайин тўпнончани унинг кўкрагига тиради.

- Ёмон хизмат қилмадинг. Мени кечир, азизим!

Петя хўжайиннинг қўлидаги қуролни кўриб ранги оқариб, тилини чайнаб олган одамдай гўнгилладию, аммо лабидан бир сўз учиб чиқмади. Отилган ўқ юрагига қадалганди.

Вадим Вольфович машина рулини Белоррусияга бурди. Туни билан йўл босиб Минскга етиб келди. Римга учадиган самолётга чипта олди. Самолёт филдираклари ердан узилгунча юраги пўкиллаб турди. Назарида уни шу ерда ҳам тутиб олишадигандек туюлди. Осмонга парвоз қилгач, кўрқув ваҳималар тарқаб кетдию, бироқ айнан Римга чипта олганидан пушаймон бўлди. Яна Томсоннинг ҳузурига борадими? Ўша бақалоқ, сўхтаси совуқ кимса билан бир столда ўтирадими?

Албатта, унинг келишидан кўра мафия сардорини «дори» қизиқтиради. Биринчи галда сўрайдигани ҳам «дори» нима бўлди, деган савол бўлади. Вольфовичнинг юраги қанчалик сиқилмасин энди орқага қайтиш йўли беркилганди.

ФХХ ходимлари мафия отасининг барча қароргоҳларини тинтиб чиқиб, фақат ўлиб ётган хизматкорнинг жасадини топишди. Раҳбарлар темир йўл ва аэропортлардаги ўз одамларига, шунингдек, хориждаги резидентларига Вольфовични тутиш тўғрисида

буйруқ берди. Эртаси куни Минскдан мафия отасининг Римга учиб кетганлиги тўғрисида маълумот келиб тушди. Евтушенконинг Римдаги одамлари бу тўғрида огоҳлантирилди. Айни пайтда Вольфовичнинг қочиши ФХХ учун террорчиларнинг султони номини олган Мэхмед Чегечи билан ҳисоб-китобга нуқта қўйиш имконини ҳам берганди. Пономарёв уларга барча тафсилотларни сўзлаб берганди.

Евтушенко ўзининг Туркиядаги одамига зудлик билан Чегечига Вадим Вольфовичнинг «саломини»ни топширишни буюрди.

Резидент Чегечининг қараргоҳига борди.

- Чегечи жаноблари билан кўришмоқчиман. У кишига айтадиган муҳим гапим бор, - деди эшикни очган хизматкорга.

- Ким келдилар дейин? - сўради соқчи.

- Мен Англиядан келдим. Томсон жанобларининг одамиман. У киши иш юзасидан топшириқ бергандилар.

- Бироз кутишингизга тўғри келади, бейим бандлар.

- Шошиб турибман, ҳозир қайтишим керак!

Соқчи ўз хўжайинига қўнгироқ қилди. У паства тушишини айтди.

Чегечи мафия отасидан хабар қутаётганди. Келгап одамини куттиришни истамади.

- Хуш келибсиз! - у меҳмонга қўлини узатди. Келгувчи туркнинг юмшоқ бармоқларини сиқиб, бир сония ушлаб турди.

- Нима гап?! - сўради турк.

- Вадим Вольфович иш юзасидан Римдалар. Бир ҳафтадан сўнг сиз қутаётган «юк» эгаларининг қўлига стиб боради. Шу хабарни етказгани келдим.

- Вадим Вольфович кейинги пайтда ваъдасида турмайдиган одат чиқарди, - ўзича танбеҳ берган бўлди Чегечи. - Томсон жанобларига айтиб қўйинг, руснинг қулогини бураб қўйсин!

- Албатта, бу гапларингиз бугуноқ у кишига етиб боради!

- Мен рус билан алоқани узаман ва Томсон жаноблари билан эски муносабатни тиклайман. Рус бизга хиёнат қилди.

- Томсон жаноблари у кишининг бир қошиқ қонларидан кечишингизни сўрайдилар! Вольфович сизга берган ваъдаларини бажариш мақсадида Англияга келганлар!

- Шундай денг, - Чегечининг юзи хижолатдан биров қизарди. - Унда мен кутаман!

Чегечи меҳмон билан хайрлашиб хонасига кўтарилди. Бир соатлар ўтиб кафтининг қизиб, қичишаётганини сездди. Ярим тунга бориб қичишиш бутун танасига ёйилди. Кўзларидан уйқу қочди. Эрталаб ойнага қараб, ўзини танимади. Сочлари тўкилиб, пешонаси ялтираб, юзига оппоқ тошмалар тошганди. Чегечи шифокорни чақиртирди. Текширувларда унинг касалига аниқ ташҳис қўйишолмади. Икки кундан сўнг террорчилар султони фанга маълум бўлмаган қандайдир касаллик туфайли вафот этганлиги тўғрисида газеталарда хабар босилди. Бироқ Туркия махфий хизмат маҳкамаси Чегечининг ўлимида Англия махфий хизмат агентлигининг қўли бор, деган шубҳада жасадни марҳумнинг яқинларига бермади. Уни текширувдан ўтказиш мақсадида мамлакатнинг таниқли олимлари чақиртирилди. Афсуски, ўтказилган текшириш жараёнида ҳам Чегечининг ўлимига олиб келувчи сабаблар мавҳум бўлиб қолди.

ҲИРОТ-ЖАЛОЛОБОД

Улар бир-бирларининг кўзларига тикилганча туриб қолишди. Ниҳоят, Шерхон тилга кирди.

- Сен бу ерга қирғиз раҳбарларини кутқариш учун келганингни билдим. Менга бунинг аҳамияти йўқ. Оғир пайтда жонимга оро кириб, бошимни сақлаб қолдинг. Яхшилигингга жавоб қайтармоқчиман.

Сейдахмедовнинг таваккал қилишдан бошқа чораси қолмаганди. У қуролини чакмонининг ичига яширди.

- Раҳбарлар қаерда, уларни кўрдингми?
- Улар шу ерда, бироқ...
- Уларга бирор гап бўлдими?
- Ҳавотирланма, икковлари соғ-саломат, бироқ бугун-эрта уларни бу ердан олиб кетишади.
- Қаёққа?
- Аниқ бир гап айтолмайман.
- Буни қандай билсам бўлади?
- Сабр қилишингга тўғри келади.
- Қанча кутишим керак?
- Анигини эрталаб айтаман.
- Сени шу ерда кутаман.
- Бу иш бекорга битмайди.
- Талабингни айт!
- Бу юртда ҳамма нарса муллажиринг билан ўлчанади.
- Қанча сўрайсан?
- Мен оладиганимни олдим. Энди бошқаларга узатасан!
- Қанча?
- Минг доллар!
- Пулни қизғанадиган пайт эмасди.
- Яхши, айтганингни тўлайман, бироқ асирларни қутқаришга ёрдам берасан!

- Бу иш қўлимдан келмайди.

Шерхон хайрлашмасдан жўнаб кетди. Сейдахмедовнинг ҳам бангихонада қиладиган иши қолмаганди. Эртаси купи кечки пайт у яна шу ерда пайдо бўлди. Шерхон келди.

- Омадипг йўқ экан, биродар, - деди афсусланиб.

- Нима гап? - Чекистнинг юрагидан бир нима узилиб тушгандай бўлди..

- Одамларингни олиб кетишибди.

- Олиб кетишибди, қаёққа?

- Билишинг шарт бўлса чўзасан.

Сейдахмедов бир дона юзталиқни Шерхоннинг олдига ташлади.

- Уларни мулла Умарнинг одамлари олиб кетишибди.

- Мулла Умаринг қаерда?

Шерхон бармоқларини қарсиллатиб «чўз», деган ишорани қилди. Сейдахмедов яна юз доллар ташлади.

- У Жалолободда. Агар кўпроқ чўзсанг сенга ҳамроҳ бўлиб боришим мумкин.

Сейдахмедов учун Шерхоннинг бориши ҳаводек зарур эди.

- Қанча сўрайсан?

- Кўн эмас, икки минг.

- Минг оласан. Ёнимда пулим оз.

- Пулинг бўлмаса, боришингдан фойда йўқ. У ерда ҳам иш пул билан битади.

Сейдахмедовнинг чўнтагида ярим миллион доллар пул бор эди. Бу пуллар билан ўз одамларини қутқариб олиши керак эди. Ёнида шунча пул борлигини Шерхон билса, уни соғ қўймаслигини ўйлаб;

- Қанча пул керак бўлади? - деб сўради.

- Камида ярим миллион!

- Иложини қилиб, топаман, - деди.
- Менга барибир, одамларингни жони керак бўлса, пулнинг юзига қарамайсан.
- Розиман, лекин бир шартим бор.
- Гапир!
- Худо ҳайрингни берсин, мендан бошқа пул сўрамагин...
- Шарт қўйма, охун. Истамасанг, бошқа одам ёлла.

Афгон ўрнидан турди. Сейдахмедов уни зўрга тўхтатиб қолди.

- Қачон йўлга чиқамиз?
- Вақт кутиб турмайди.
- Мен тайёрман.

Улар ташқарига чиқишди. Кеч бўлиб қолганди. Олислардан автоматларнинг тириллаши эшитилди. қаердадир граната портлади. Ёнаётган аланганинг қизил шуъласи кўзга ташланди. Кимдир бақирди, бошқаси хуштак чалди. Кўчаларда тунги нотинч ҳаёт бошланганди.

- Эрталабгача тинимсиз йўл боссак, Жалолободга етиб оламиз. Ундан у ёгига яна ўттиз чақирим қолади.

- Бирорта машина ёлласак бўлмайдими? - сўради чекист.

- Ўша машинани қаердан топасан?

Кечаси йўл юриш хатарли эди. Кўчаларда толибонлар изгиб юришарди. Кўлга тушганларни аяб ўтиришмасди. Отиб ташлашар ёки зиндонга ташлашарди. Шерхон лашкарларнинг кўпини танирди. У Сейдахмедовни огоҳлантириб қўйди.

- Йўлимиздан миршаблар чиқса, юзталикни қис-тириб қўясан.

- Худо йўлиқтирмасин!

Бир чақирим юришмай икки миршаб тўсди.

- Кимсизлар?!

- Абдулатиф жанобларининг йигитларимиз, - деди Шерхон. - Топшириқ билан Жалолободга кет-янимиз.

- Ҳужжатларинг борми?

Шерхон Сейдахмедовга қараб қўйди. Чекист ёнидан юзталиқни олиб, киши билмас Шерхоннинг кафтига қистирди.

- Ҳужжатларимиз жойида, тақсир!

- Бироз кечикибсизлар, яқинда Жалолободга машина жўнаб кетди-я! - кафтидаги «ҳужжатни» ҳамёнига жойлар экан, деди миршаб.

- Ҳечқиси йўқ, тақсир, Худо куч берса, эрталаб-гача етиб оламиз.

Миршаблардан бири Шерхонни овозидан таниб қолди.

- Тўхта, тўхта, сенинг исминг Шерхон эмасми? Вой аблаҳей, сени бир ойдан бери қидираман. Сўрамаган одамим қолмади? Эсингдами, мендан киморда қанча қарз олгандинг?!

- Сени танимай турибман!

- Ҳали танимай ҳам қолдингми?

Миршаб милтиқнинг қўндоғи билан Шерхоннинг елкасига туширди.

- Ёдинга тушдимми? Қани, пулни чўз!

- Ҳозир ёнимда чақа ҳам йўқ. Беш-ўн кун муҳлат бер. Сени ўзим излаб топаман.

- Энди муҳлат йўқ. Ҳозир тўламасанг икковингнинг кийимларингни ечиб, ялангоч қилиб ҳайдайман...

Миршабнинг авзойи бузуқ эди. Вазиятни юмшатиш ёки кескин чора кўриш пайти келганди. Миршаблар уларни ечинтириб ёнларини титадиган бўлса, Сейдахмедов ярим миллиондан ажраб қолиши ҳеч гап эмасди. Нима қилиш керак? Чекист атрофга кўз

югуртирди. Ҳеч ким кўринмади. Миршаб Шерхонни ечинтира бошлади. Чекист ёнидаги миршабнинг иягига тирсаги билан урди. Унинг оёғи ердан узилиб тўнтарилиб тушди. Шериғи ҳам орқа миясига тушган зарбадан йиқилди.

- Қочдик! - деди Сейдахмедов.

Улар қоронғу кўчада тезда кўздан ғойиб бўлишди. Ортларидан ўқ овози келди. Яна аллақерда бошқалар ҳам ўқ узишди. Тўс-тўпалон бошланди.

- Ўғри!

- Ушланглар!

Қочоқлар тепалик сари чоғиб боришарди. Бу йўл иккисига ҳам нотаниш эди. Ўқ овозлари, «Ушланглар», «Тутинглар» деган бақир-чақирлар тинмасди. Қочоқлар яйловга чиқиб қолишди. Фақат тепаликка юриш мумкин эди. Пастда эса уларни йигирмадан зиёд миршаблар қувиб келишарди. Ўқ овозлари ва бақир-чақирдан уйғониб кетган одамлар кўчаларга чиқишганди. Чекист шеригининг қўлидан ушлаб деворни паналаб борарди. Кутилмаганда муюлишдан чиққан одамга ўзларини уриб олишди. У қўрққанидан бақириб, милтиғининг тепкисини босиб юборди. Ўқ ҳеч кимга тегмади. Сейдахмедов унинг қуролини тортиб олди ва кўкрагига тепди. Нотаниш одам пастликка юмалаб кетди. Улар яна қочишди.

Кутилмаганда тепада ҳам бир тўда одамлар пайдо бўлди. Улар қўлларига чироқ ва машъалалар олиб, бақиршиб, осмонга ўқ узишиб пастга тушиб келишарди. Қочоқлар қаёққа яширинишни билмай қолишди. Фурсат тигиз эди. Уйламай босилган қадам уларни миршаблар қўлига тутиб бериши мумкин эди. Чекистнинг кўзи қудуққа тушди. Биргина нажот унинг ичига тушиб, яшириниш эди. Сейдахмедов пастга тушди. Ортдан Шерхон эргашди.

Қудуқ у қадар чуқур бўлмаса-да, сув билан тўла эди. қулаб келаётганлар ўтиб кетгунча совуқ сув ичида туришга мажбур эдилар. Ўн дақиқалар ўтиб одамлар шовқин кўтариб ўтиб кетишди. Ҳамма ҳам ўтиб кетмаганди. Икки киши қудуқ тепасида қолганди. Улар сигарета чекишди. Нимадир тўғрисида баҳслашишди. Совуқ сув қочоқларга таъсир қилди. Бадалари музлаб, тишлари тақилларди. Шерхонни йўтал тутди. Кафтани оғзига босиб зўрга чидаб турди. Ўн дақиқалар ўтиб қудуқ тепасидагилар кетишди. Қочоқлар чиқишди.

Четга чиқиб, гулхан ёқиб, кийимларипи қуритишди. Кейин йўлда давом этишди. Тонг ёришганда Жалолободга кириб келишди. Мулла Умарнинг қароргоҳигача яна ўн чақирим масофа қолганди.

- Сен шу ерда қоласан,- деди Шерхон. - Мен қароргоҳга кириб, ўзимга таниш одамларни топаман. Билиб қўй, мулла Умар одамларингни фақат пулга сотади.

Оқшом тушганда Шерхон қароргоҳдан қайтди. Унинг кайфияти яхши эди.

- Одамларимизни кўрдингми?
- Кўрмадим, лекин шу ерда экан!
- Уларни қутқариш мумкинми?
- Сен билан шахсан мулла Умар жанобларининг ўзлари суҳбатлашмоқчи.
- Қачон?
- Эртага эрталаб.

Сейдаҳмедов толибонлар етакчиси билан юзмаюз бўлишдан чўчимади. Эрталабгача ўртада бўладиган мулоқотда нималарни гапириш лозимлигини ўйлади.

Улар яна йўлга тушишди. Сейдаҳмедовнинг хаёли ҳамон бўлажак учрашувда эди. Мулла Умар унга қандай таклиф ва талабларни қўяди? Яна ўша йўлак

масаласини тилга оладими? Бунга қандай жавоб бериш керак? Балки бошқа таклифни ўртага ташлар. Хаёллар уммонига ботган чекист қанча йўл босганини ҳам сезмади. Улар қароргоҳга тонг ғира-ширасида етиб келишди. Бомдод номозини ўқиб бўлган мулла Умарга унинг келганини маълум қилишди. Толибонлар бошлиғи нонуштадан сўнг қабул қилишини айтди.

- Ёнингда нимайки бўлса, менга ташлаб кет. Улар тирноғингдан сочингни орасигача текширишади.

Сейдаҳмедов тўппончасини олиб Шерхоннинг олдига ташлади.

- Бошқа яна ниманг бор?

Сайдаҳмедов бироз ўйланиб турди. У таваккал қилишдан ўзга иложи йўқлигини тушунди. Белига боғлаб олган ярим миллон долларни олиб Шерхоннинг қўлига тутқазди.

- Уларни қутқаришим шарт, - деди-ю, бошқа гапирмади.

Шерхон пулларни кўриб мийиғида кулиб қўйди.

Бир оз фурсат ўтиб соқчилар келди ва Сейдаҳмедовни толибонлар бошлигининг хузурига олиб кириб кетишди. Бомбалар тушиб, бир томони нураб кетган бинони қора кийимли, елкаларига автомат ва гранатомёт осиб олган соқчилар ўраб олишганди. Уйнинг эшик ва деразалари ёниб кетганлиги боис қалин қора адёл тортиб қўйилганди. Бу қароргоҳ мулла Умарнинг бир неча кун яшайдиган яширин жойларидан бири эканлигини билдириб турарди. Эшик олдига етишганда соқчилардан бири Сейдаҳмедовни ечинтириб, ҳамма жойини тинтиб чиқди. Кейин ичкарига киришга рухсат берди. Соқчи қора пардани кўтарганда тўрида қўлида тасбеҳ ўгириб ўтирган одамга кўзи тушди. Бу мулла Умар эмасди...

Ю Р Т Д А

Акмал Сафар қолдирган маблағларни аста-секинлик билан у айтган ишларга сарф қила бошлади. Масжиднинг нураб қолган деворини бузиб, бир машина гишт тўктириб, бир ўзи деворни кўтарди. Кўпчиликнинг назари тушди. Ёнига киришди. Одамларга масжид таъмирталаб бўлиб қолганини айтди. Кўни-қўшнилар бобосининг дўкони борлигидан, унинг васиятига кўра тушаётган даромаднинг катта қисмини жўнатиб туришганини билишарди.

- Яқинда олти минг юборишибди. Шуни масжиднинг таъмирига ишлатсам, деб маҳалла катталарига маслаҳат солди.

- Хайрли ишни ният қилибсиз, отангизга минг раҳмат! - маъқуллашди улар.

Маҳалладаги бир-иккита ўзларининг гуноҳларидан чўчиб юрадиган эгри қўлли савдогарлар «Зора гуноҳимиз ювилса», деб атаганларини юздан бир бўлагини Акмалга келтириб беришди.

- Биров билмасин, гап-сўз кўпаяди. Намозда дуо қилдириб кўясиз, домла почча!

- Эҳсон қилаётганингни ўнг қўлинг билса, чаи қўлинг билмаслиги лозим. Китобларда шундай дейилган.

Шу тариқа Акмал таъмирга ажратган пуллар ёнида қолди. Ҳашар йўли билан масжид тикланди. Сафар башорат қилганидай имом бўлди. Бу орада меҳмон яна келди. Унинг ишларидан кўнгли тўлди.

- Умра сафарига тайёрлан, - деди кетиш олдидан.

- Худо насиб қилса, ўша ерда кўришамиз.

- Бу чўнтагим сал чатоқроқ эди, - чайналди Акмал.

Сафар «берган пулларимни нима қилдинг», деб

сўрамади. Гўё ёдидан кўтарилгандай ҳамёнидан бир боғлам доллар олиб олдига ташлади.

- Бугундан ҳаракатингни қил!

Акмални сафарга кетаётганини эшитган ўша савдогарлар уни тавоф қилгани келишди.

- Ўша ерда бизни дуо қилиб қўйинг, домла почча, - дейишди олиб келган «совга»ларини олдига ташлаб. - Сиз борадиган жойни кўриш бизларга ҳам насиб этсин.

- Эҳсонларингни Худо даргоҳида қабул қилсин!

Самолёт Жиддага қўниши билан Акмални қандайдир нотаниш одамлар машинасига ўтқазиб, ўзлари билан бирга олиб кетишди. Бегона уйда уни икки одам кутиб олди. Уларнинг бири Сафар эди.

- Биз сизнинг ишларингиздан мамнунмиз, - деди чўққи соқолли кимса. - Сафарбекнинг айтишига қараганда кўп хайрли ишларни амалга оширибсиз. Бу ҳаракатни тўхтатманг. Атрофингизга содиқ дўстларни жамланг. Улар билан гап-гаштак ташкил қилинг. Ишсизлари бўлса пул билан таъминланг. Тижорат ишларини қилишсин.

- Бу... ҳамён чатоқроқ-да, - минғирлади Акмал.

- Пулни биз берамиз. Эллик минг долларни беш кишига тақсимлайсиз. Қайтариш учун икки ой муддат қўясиз. Сўнг яна бешта ишончли одамга бсрасиз. Шундай қилиб пул айланаверади, атрофингизда содиқ дўстларингиз ортаверади. Пулни қасрдан оляпсан, деб сўрагувчилар топилса, Хитойдаги бобонгизнинг дўконидан келаётганини айтинг.

- Улардан бизга нима фойда?

- Фойдани эмас, одамларнинг ҳурмат-эъгиборини қозонишни ўйланг! Лозим пайтда улар айтган ишларингизни бажаришга мажбур бўлишади.

- Бирор тийин устама олишни хаёлингга келтирма! - гап ташлади Сафар.

- Тўй-маъракаларда бериладиган эҳсонларни рад этинг. Шундай қилсангиз, одамларнинг сизга бўлган муҳаббати ортади. Ақлли, коммунист, ўқитувчи, муқалдам давлат идораларида ишлаган раҳбарлардан йироқ юринг. Худога ишонмайдиган бу бандалар сизга дўст бўлмайди.

Бундай суҳбат ҳар куни давом этарди. Олдига бошиқа одамлар келарди. Улар ширин сўз, хушмуомала эдилар, меҳмон уларнинг сўзларини бутун вужуди билан тингларди. Келгувчилар аввалгиларнинг фикрларини такрорлашмасди. Оғизларидан чиқадиган сўзлари Акмал учун янгилик эди. Йиллар давомида ўқиб-ўрганган билимлари, қулоқларига қурғошиндек қўйилган ҳамда ўзи шу кунгача ҳақ деб билган амаллари зарарли экаплигини тушуниб етди. Мияси тозаланиб, янги фикрлар билан тўлди. Энди унинг онгини ҳеч қандай куч, ҳеч қандай мафкура ўзгартиролмасди. Улар томонидан миясига қўйиб қўйилган ғояларни энг одил ва ҳақ ғоя деб қабул қилди. Юртга жўнайдиган куни миллатлар ўртасида низо келтириб чиқариш хусусида сабоқ олди.

- Биламиз, сизларда кўн миллат вакиллари яшайди. Улар тобора маҳаллий одамларни ҳар томондан қисиб қўйишмоқда. Мансабдорлар ҳам бошқа миллат вакиллари дидир. Бу кетишда улар сизларнинг устингиздан ҳукмронлик қилишади. Алам қиладигани кўчаларнинг, мактабларнинг номлари ҳам ўша миллат вакиллари номига қўйилган. Нега сизлар ўз жонини юрт озодлиги йўлида тиккан Мадаминбек, Эргашбой, Шерматбек жанобларининг номларини абадийлаштиришга эътибор бермайсизлар?! Қизларингизни бошқа миллат вакилларига турмушга чиқиб кетадиганига ёки эркаларнинг ўзга миллат аёлларини завжаликка қабул қилишларидан таш-

вишланмайсизлар?! Бу кетишда миллат йўқолади. Бунга барҳам бериш, миллатнинг келажаги учун жон бериш пайти келди. Одамларда миллий гурур қолмаяпти. Яна бир гап, сиз яшаб турган шаҳарла ўзга миллат аскарлари хизмат қилишмоқди. Ватапни ҳимоя қиладиган ўғлонларингиз эса шимолдасовуқ ўлкаларда юришибди. Масжидларда, гап-гаптакларда буни халққа тушунтиринг. Уларни ҳайдаб чиқаринглар! Келгиндиларнинг юрагига ваҳима солиш мақсадида намойишлар уюштиринглар. Боласини бу ерга жўнатаётганлар ташвишга тушсин, болаларимизни Ўрта Осиёга жўнатмаймиз, деб исёп кўтаришсин. Сизлар гугурт чақсаларинг бас, олов ўша юртларда ёнади. Шуни халққа ётиғи билан тушунтиринг. Юртни ўзга миллат вакилларидан поклаш фурсати келди. Умид қиламанки, сиздек юраги ватан ва миллат ишқида ёнган ҳақиқий инсонлар бу ишни кечиктирмайди.

Суҳбат оёқлагач, унинг олдига Сафар кирди.

- Жўнайдиган вақтинг бўлди, йўлга тайёрлан.

- Мен зиёратга бормадим-ку? - сўради Акмал.

- Зиёратга келгуси йили келасан. Бўла қол, самолётнинг учишига бир соат қолди.

Сафардап қайтгач, Акмални ҳурмат ва обрўи ошиб кетди. Маҳалладагилар «ҳожии ака», деб чақиришар, тўй-маъракаларда дастурхоннинг тўрига ўтқазишарди.

Акмал ҳожии ўзининг ҳурматини синаш мақсадида атайин ўтиришларга беш-ўн дақиқа кечикиб борарди. «Кўшни маҳаллада йўриқда эдим, олиб кетишди», деб баҳона қилиб, номига узр сўрарди.

Акмални зиёратдан қайтганидан бери бир-икки ой ўтса-да, устидаги узун оқ кўйлак, оқ иштон, оқ дўпписини счмасди. Мақсад одамларнинг эътиборини тортиш эди. Бозорга тушганда харид қилади-

ган буюми учун тортишар, сотувчига «бизнинг хурматимиз йўқми, азиз жойларни тавоф қилиб келганмиз-а» деб қўяр, бечора сотувчи хижолат бўлганидан буюмини икки баробар арзонга беришга мажбур бўлар, ҳожи бобо бунинг эвазига қўлини очиб дуо қилиб қўярди.

Чўнтагидан Хитойда ишлаб чиқарилган қоғозли қанд узилмасди. Қоғозининг четига «муслмонлар учун совға», деган араб имлосидаги ёзув битилганди. Болаларни кўриши биланоқ ширинликларни битта-битта улашиб чиқарди.

- Қани, энди нима дейиш керак? - сўрарди Акмал болалардан.

- Раҳмат! - жўр бўлиб бақирарди улар.

- Йўқ, ундай эмас, - ўргатарди у.- Раҳмат, ҳожи бобо, денглар-чи?

Болалар яна жўр бўлишарди.

- Раҳмат, ҳожи бобо!

- Баракалло, бу сўзни ёдларингдан чиқарманглар, дурустми?!

Ҳожи бобо тез орада маҳалла болаларини ўзига ўргатиб олди. Уни кўришлари биланоқ олдига «Ҳожи бобо», деб қичқириб келишарди.

Акмал ўтиришларда хорижда кўрганларини огзини кўпиртириб гапиришни ёқтирарди.

- Ҳай, ҳай, иморатларни кўрсангиз эди, одамлари бошқача-да... Бир жойга кирсак бизни ҳукумат бошлиқларидай кутиб олишди, ана иззату ана икром. Ҳамма бирдай араб тилида гаплашади. Тили ёқимли. Бегона миллатни кўрмайсиз. Эгниларидаги мана бундай оқ кийимларни айтмайсизми?

- Ҳожи ака, - сабр косаси тўлган кекса ўқитувчилардан бири унинг сўзини бўлди. - Сиз қайси давлатда яшайсиз?

Ҳожи бобо муаллимнинг мақсадини тушунмади.
- Алҳамдулиллоҳ, шу юртда, - иккилашиб жавоб қилди.

- Баракалло, сиз мақтаётган ўша юртнинг бизнинг Ватанимиздан ортиқ жойи бор эканими? Одамларимиздаги меҳр-оқибатни, шаҳар ва қишлоқларнинг покизалигини таққосладингизми? Мен сиз кўрган юртга бормасам ҳам биламан, ўқиганмап, телевизорда кўрганман. Кўчаларда одамлар иш тополмай, бошпанасиз, дарахтларнинг остида ётганини кўрдингизми? Исрофгарчиликни-чи? Халқимиз ерга увоқ тушса етти букилиб олади, кўзига суртиб, оғзига солади ёки бир четга олиб қўяди. Сизни ахлат яшиқлардаги нонларга кўзингиз тушмадими?! Шаҳримизда элликдан зиёд миллат вакиллари бир оила, дўст-иноқ бўлиб яшаяпти. Инқилобдан аввал араб давлатини орзу қилиб кетган айрим юртдошларимиз ҳали-ҳануз ўша юртнинг фуқароси бўлолмай, бир бошпанага эгалик қилолмай сарсон-саргардон юрганини кўрмадингизми? Ватанга қайтсам, она юртимнинг бир ҳовуч тупрогини юзкўзимга суртиб ўлсам армоним йўқ, деб йиглаётганларни учратмадингизми? Устингиздаги оқ қўйлак билан оқ иштонни келганингиздан бери ечмайсиз. Айтингчи, миллатимизнинг дўпписи, чопонидан шулар афзалми? Миллий гурур деган парса бўлади одамда. Биз миллатимизнинг урф-одатлари, миллий кийимлари билан фахрланишимиз лозим. Қайсидир чет давлатнинг кийимини кийганимиз билан биздаги имон-эътиқод ўзгариб қолмайди. Ўзбекнинг дўпписи дунёга машҳур. Жаҳон базорида Маргилон, Наманган хон атласларининг баҳосини биласизми? Устингиздаги оқ сурп аслида ўзбек халқининг миллий гурури - пахтасидан олинган. Дунёнинг бир қатор мамлакатлари тупрогимизда

битган «оқ олтин»ни сотиб олишга йиллаб навбат кутиб туришибди. Фабрика ва заводларимизда ишлаб чиқарилаётган матоларимизни харид қилиш мақсадида буюртма беришмоқда. Устингиздаги кийимларни аслида ўзимизнинг чевар қизларимиз тикиб, борган юртингизга экспорт қилишган. Сиз арабларнинг эндигина қад ростлаётган бинолари билан эмас, Ватанимиз тупроғида стиштирилган пахтаси билан, ширин-шакар мевалари билан, дунёни лол қолдирган ҳунармандлари ишлаб чиқараётган буюмлари билан, меҳр-оқибатли инсонлари билан, Ватан байроғини баланд кўтараётган ўғил-қизларимизнинг эришаётган ютуқлари билан фахрланинг! Кўп миллатли Ватанимиздаги халқларнинг типч-тотув яшаётгани билан гурурланинг! Бундай типчлик, осойишталик, айтинг қайси юрда бор? Умрага бориб келганингиздан бери эгингиздаги матони мақтайсиз. Атрофингизда ўтирганларга бир қаранг, бошларидаги дўппи қандай ярашиб турганини кўряпсизми?! Дунёдаги қайси бир халқнинг шундай бош кийими бор? Ёдингизга солиб кўяй, мусулмон дунёсини лолу ҳайрон қолдирган Ат Термизий, имом Бухорий, Маргилоний, сингари диний илмларнинг султонлари айнан биз яшаб турган ЎЗБЕКИСТОН деган улуг ҳамда қутлуғ юрт тупроғида таваллуд топишган. Ўша арабларга сабоқ беришган. Алифни ўргатишган. Ҳар кун дунёнинг барча бурчакларидан улугларимизнинг қабрларини зиёрат этгани одамлар юртимизга оқиб келишмоқди. Шундай буюкларни етказган Ватанимизга таъзим қилишмоқда. Индонезия президенти Сухарто ҳадис илмининг султони имом Бухорий ҳазратларининг қабрларига қирқ қадам наридап эмаклаб келган экан. Булардан фахрланмай, гурурланмай бўладими, домла! Мусулмон дунёси тан олган, ўша

арабларни ҳайратга солган улуғларимизнинг маш-хурлигини наҳотки сиздек илмли киши билмаса? Бугунги кунда ҳам олиму уламоларимиз ёзаётган диний адабиётларни ер юзи мусулмонлари янгилик сифатида эътироф қилмоқда. Ўнлаб хорижий тилларга ўгирилмоқда.

Домланинг гапини унинг ёнида ўтирган дехқон бобо илиб кетди.

- Икки ой муқаддам бизнинг туманимизга сиз борган юртдан бир олим келди. Косонсой сойига тушиб, бир ҳовуч сувни бошидан сочиб, «Сизлар жаннатда яшаркансизлар. Аллоҳ бизларга ҳам шундай маъмурчиликни берсин», деб йиғлади.

- Буларнинг барчаси Ватанимиздаги тинчлик, барқарорлик, раҳбарларимизнинг одил сиёсати ме-васидир! - дейишди ўтирганлар. - Бунга шукр қилмаган банда яратганнинг қаҳрига учрайди!

- Яна бир гап, - дея сўзни илиб кетди ўтирганлардан бири. - Дўкониңгизнинг тепасига «Ал Шам», деб ёзиб қўйибсиз. Ўтган-кетганлар ҳайрон. «Ал Шам» дегани қандай маънони англатади, мен ҳам тушунмай қолдим. Балки сиз «Ал Шамс» демоқчи бўлгандирсиз? Хорижий номларни қўйишдан мақсад нима? Бу она тилимизга бўлган ҳурматсизлик эмасми, Ҳожи бобо?

Ҳожи бобонинг дами ичига тушди. Ияги остидаги тўрт дона соқолини бармоқлари билан тараб «ҳим» деб қўйди. Уйига қайтганда хориждагиларнинг сўзларига амал қилмаганидан афсусланди. Энди машваратларда, нотаниш ва зиёлилар орасида тилини тишлаб ўтирадиган, биров юртни мақтаса, ичини каламуш кемирадиган бўлди. Одамлардан, маҳалла-қўйда бўлаётган тўй-маъракалардан айб излайдиган одат чиқарди. Кўп ўтмай кийимларини ҳам счиб

ташлади. Ўзига яқин одамларни йигиб маъруза ўқирди.

- Топттемир, бекор юрманг иним, тижорат билан машгул бўлинг.

- Ҳолиқназар, сизнинг ҳам ишингизнинг тайини йўқ. Кўқонга бориб автомашиналарнинг эҳтиёт қисмларини олиб келиб, бозорда қимирлаб туринг.

- Аҳмадшер, эшитишимча, бобонгиз савдогар ўтган экан. У кишининг ишини давом эттирсангиз, руҳлари шод бўларди.

- Фанижон, кейинги пайтда уйдан ташқарига чиқмай қўйдингиз. Намозларимизда ҳам кўринмаяпсиз. Уйда ўтириш эркак кишига ярашмайди.

- Нима қилайлик, ҳожи ака, дастимиз калта, озгина сармоя бўлганда сиз айтган ишларни қилардик.

- Мен ҳаммаларингга ўн минг доллардан сармоя бераман. Ишларингни юргазинглар. Икки-уч ойда қайтарасизлар. Бир тийин ортиқча пулларинг керак эмас. Дуо қилсаларинг бас!

- Худо хайрингизни берсин Ҳожи ака, биздан қайтмаса болаларимиздан қайтар!

Акмал хориждан олган топшириқларини бекаму кўст бажариб келарди. Пул туфайли у атрофига юзга яқин одамларни тўплади. Сафарнинг топшириғи билан улар ичидан энг садоқатлиларини танлади. Хориждагилар ундан миллатлар ўртасида низо чиқаришга, шов-шувли воқеа содир қилишни кутишарди. Бу режа бир ҳафта давомида Акмалнинг уйида ишлаб чиқилди. Ва ниҳоят беш нафар содиқ одамларни ажратиб олди. Улар икки нафар аёлни катта пулга ёллашди. Бир канистр бензинни олиб, шаҳарни томоша қилиш мақсадида ҳарбий қисмдан чиққан аскарларнинг автобусга чиқишини пойлашди...

Р И М

Вадим Вольфович аэропортдан Томсонга қўнги-роқ қилиб, Лондонга кетаётганини маълум қилди.

Инглиз мафиясининг отаси «юк» ҳамда одамлари ФХХ ходимлари томонидан қўлга олинганидан, унга нисбатан қидирув эълон қилганидан хабардор эди. Томсон руснинг овозини эшитган заҳотиёқ танаси газабдан зирқираб кетса-да, ўзини қўлга олди. У билан энди ҳисоб-китоб қилиш пайти келганини тушунди. Вольфовичнинг борадиган барча эшиклари беркилган, ҳаётига сўнги нуқта қўйиш фақат унинг ихтиёрида эканлигини тушунганди. Ҳеч қандай тавба-тазаррулар, ҳаттоки пуллар ҳам уни ўлим чангалидан қутқариб қололмасди.

- Мен сени уйимда қабул қилолмайман, - деди аламини ичига ютиб. - Ҳозир одамларим олдинга боришади. Насиб қилса бир соатдан кейин кўришамиз.

Бу қадар қўпол муомаладан дили ранжиган рус бу ерга келганидан илк бор афсусланди. Бироқ орқага қайтишга йўл қолмаганди. Бир-икки кун туриб бошқа мамлакатга жўнаб кетишни ўйлади.

Томсоннинг одамлари ўша заҳотиёқ етиб келишди. Вадим Вольфовични машинага ўтказиб, ноаён томонга олиб кетишди. Руснинг бу юртга биринчи ташрифи эмасди. Илгари беш-олти маротаба Томсон билан учрашгани келганди. Ҳозир бораётган жойлари потаниш туюлди ва юрагида шубҳа уйғонди. Афсуски, машинадан тушиб қолишнинг, орқага қайтишнинг иложи қолмаганди.

Машина узоқ юрмади. Шаҳарга кираверишдаги ресторан олдида тўхтади. Томсоннинг йигитлари ҳурмат билан Вольфовични ресторанга таклиф қилишди. Ичкарига киргач, ўтирган одамларни

кўриб юрагига ваҳима солган кўрқув пардаси кўтарилди, кўнглига ёруглик кирди.

Инглиз мафиясининг сардори айтилган пайтда Вольфовичнинг олдида пайдо бўлди. Рус унга бўлиб ўтган ишларни сўзлаб берди. Ҳаммасидан хабардор бўлган Томсон ўзи учун аҳамиятсиз бўлган сўзларга қулоқ солишга мажбур эди.

- Бошингга тушган ташвишларга ҳамдардман, бироқ бизнинг ишимизда айтилган гап отилган ўқ. Ҳар бир гапимиз учун жавоб беришга мажбурмиз. Шундай бўлгач, мен «мол»ни талаб қилишга ҳақлиман.

- Бунинг иложи йўқ, - Очиқчасига тан олди рус.
- Мен хонавайрон бўлдим. Муҳлат беришингни сўрайман.

- Сен учун ортиги билан имконият яратиб бердим. Энди мендан муҳлат сўрашинг адолатдан эмас.

- Аҳволимни тушунтирдим.

- Сенинг бошингга тушган савдо эртага менинг ҳам бошимга туриши мумкин.

Томсон совуқ кўзларини бир нуқтага тикиб гапирарди. Унинг сўзлари Вадим Вольфовичнинг кайфи тарқатиб, юрагида кўрқув ҳиссини уйғотарди. «Менга мақсадингни айта қол, ўлдириш ниятинг бўлса, майли ўлдир, аммо гап билан жонимни олма», дейишга тилини бир неча бор жуфладию, бироқ қандайдир умид аҳдидан қайтарди. Инглизнинг инсофга келиб қолишидан умидвор эди.

- Имкониятларим ҳали етарли, четда менга хизмат қиладиган одамлар топилади. Бунинг учун фурсат керак.

Томсон ўзининг ўн йиллик қадрдони юрагидаги газабни аста-секин меҳрга айлантиришга уринаётганини сизди. У мафия қонунини ижро этишга

мажбур эди. Шу сабабли бу ердан тезроқ чиқиб кетгиси келди.

- Мени авф эт, бажарадиган ишларим бор, - Томсон ўрнидан турди ва руснинг қўлини маҳкам сиқиб хайрлашди. Вольфовичнинг юрагипи тарк этган кўрқув яна қайтадан уйғонди. У бестоқатланиб ўтирарди. Бу ердан чиқиб кетишни ўйларди.

- Менга рухсат берсаларинг, - деди у ёнида ўтирган Томсоннинг одамларига. - Дам олишим керак, чарчаганман.

- Биз сизни кузатиб қўямиз.

- Кераги йўқ. Шу атрофда меҳмонхона бўлса керак!.

- Беш юз метр нарида.

- Миннатдорман!

Вольфович ўрнидан турди. Қадаҳни тўлдириб тик турган ҳолда сипқорди. Кейин шляпасини ҳидлаб бошига қўндирди-да, ресторанни тарк этди.

Ташқарига қоронгу тушганди. Кўчаларда одамлар сийраклашиб қолган. Машиналар тишимсиз қатнаб турарди. Вольфович йўл ёқасидан меҳмонхона томон кетиб борарди. Кутилмаганда юраги дукиллаб ура бошлади. Ортдан келаётган икки ноъмалум шарпани кўриб кайфи учиб кетди.

Улар устиларига қора комбинезон, бошларига ҳам худди шундай қора қалпоқ кийиб олишганди. Ўтиш йўлакчасида улар бир-бирларига жуда яқин келишди. Кутилмагандан иккиси бир пайтнинг ўзида русга ташланишди. Улардан бири жимликни бузиб бақириб юборди. Кекса рус жон-жаҳди билан босқинчиларга қаршилик кўрсатди. Кучли зарбаси ниқобли кимсалардан бирини бир неча қадам нарига учуриб юборди. У тўнтарилиб тушди. Даҳшатли оғриқдан шу заҳотиёқ ҳушини йўқотди. Иккинчи

босқинчининг мушти худди қуруқ шамол каби гувиллаб Вольфовичнинг жагига тегди. Руснинг оёқлари оғир гавдасини кўтаролмай букилиб кетди, аммо йиқилмади. Бурнидан оқиб тушаётган қон оғзини, сўнг иякларини ювиб пастка томарли.

Рус маскали одамнинг қўлида ўткир тигли пичоқ борлигини кеч пайқаб қолди. Қаршилиқ кўрсатишга, ўзини ҳимоя қилишга кучи қолмаганди. Пичоқ биқинига санчилганини у қаттиқ оғриқдан сўнг ҳис этди. Вольфович овоз чиқармади. Қаддини букканча қимир этмасдан унсиз ингради. Юраги бир маромда уриб турарди. Пичоқ тутган кимса бир неча лақиқа унинг йиқилишини кутиб турди. Ниҳоят, у ерга тиз чўккан ҳолда ўтириб қолди. Босқинчи руснинг бошини орқага қайирди ва томоғига қошли пичоқни тираб бошини узиб ташлади. Озгина қон чиқди ва қуруқ ерни қизил рангга бўяди. Қотил ханжардаги қонни мурданинг куйлагига артди. Чўнтақларини титди. Бир дастта пулларни ва олтин соатини счиб олди. Шундан кейин ўзига келган шериғига қаради ва жимгина буюрди.

- Боссга қўнғироқ қил.

Шериғи керакли рақамларни терди.

- Эшитамап, - Томсоннинг овози келгач, у шундай жавоб қилди.

- Рус ухлади.

- Зудлик билан аэропортга боринглар. Буюмлар сақланадиган камерада Вольфовичнинг «дипломат»и бор. Уни олиб бир ҳафта шаҳардан ташқарига чиқиб кетинглар. Керак пайтларингда ўзим чақиртираман.

- Ҳизмат ҳаққимизни ким тўлайди?

«Дипломат»да руснинг ўн миллион доллар маблағи борлигидан Томсон аллақачон хабар топганди.

- «Дипломат»нинг ичидаги пулларнинг ҳаммаси сизларга!

- Код рақамини айтинг?

Мафия отаси рус яхши кўрадиган рақамни хоти-расида сақлаб қолганди.

- 1951.

Ю Р Т Д А

Йўлдош Ботировичнинг аёли икки йил муқаддам вафот этганди. Яқинларининг қистови билан кичик тумандаги бева аёлни шаърий йўл билан никоҳлаб олганди. Ботиров кунда бўлмаса-да, ҳафтада бир шу хонадонга келиб-кетиб турарди. Ҳовли атрофига қўйилган лашкарлар ниҳоят унинг келганини бошлиқларига маълум қилишди. Ўн дақиқада ўнга яқин лашкарлар уй атрофида пайдо бўлишди. Эшикни тақиллатишди. Бунга ҳам қаноат қилмай тепиб, синдириб ичкарига киришди.

Йўлдош Ботирович диванда дам олиб ётганди. Эшикни бузиб кирганларнинг афти-ангорларини кўрдию, булар Мирзааҳмаднинг одамлари экаплигини билди. Ўша кунги воқеа ёдига тушди. Лашкарлар уй эгасининг қаршилигига қарамай қўлларини боглашди. Ошхонада овқат қилаётган Самиянинг ҳам қўлларини боглашди. Устидаги халатини йиртиб ташлашди. Иккисини ялонгоч ҳолда олдиларига солиб пастга олиб тушишди. Лашкарлардан бири олдиндан тайёрлаб қўйилган эшакни олиб келди. Бир зумда атроф-теваракни томошабинлар ўраб олишди. Ҳамма ярим яланғоч Ботировни қўллари билан кўрсатиб, масҳара қилиб, қотиб-қотиб кулишарди. «Бу қўшнимиз, Самияни шаърий никоҳлаб олганди», дейдиган одам топилмади. Яқинлари ҳам тил тишлашди. Лашкарлар Ботировнинг гапларига

кулоқ солишмади. Самияни эшакка тескари миндиришди. Картондаги ёзувни бўйнига осишди. «Мен фоҳишаман». Одамлар ёзувни ўқиб яна кулишди. Ботировнинг ҳам бўйнига «Мен бузуқман», деган ёзувни илишди. Қўлига эшакнинг арқонини тутқазишди.

- Қани, ҳайда манноб, шаҳар бўйлаб ўзингнинг кимлигингни халққа кўрсат! - дейишди.

Ботиров арқонни ташлаб юборди.

- Эшигимни бузиб киришга нима ҳаққинг бор, сенларнинг! - деди алам билан қўлларини мушт қилиб. - Сенлар ўзи кимсанлар?!

- Уй сеникими ёки мана бу хонимчаникими?!

- Кимники бўлишидан қаътий назар, бузиб киришга ким ҳуқуқ берди сенларга?!

- Ҳозир саволни биз берамиз. Сен бизнинг қўлимиздасан. Айб устида қўлга тушдинг. Давлат идорасида ишлайдиган раҳбар фоҳишалик қилганини эл билиб қўйсин. Тушундингми, қани, эшакни ҳайда!

Лашкарлардан бирининг қўлидаги қамчи ҳавода чийиллаб, Ботировнинг гарданига тушиб, баданида қопталаш излар ҳосил қилди. Иккинчи лашкар югуриб келди-да, ерда ётган арқонни олиб, Ботировнинг белига боғлаб қўйди ва эшакнинг орқасига ўтиб четининг орасига тепди.

- Чу, жонивор! Мана бу шариат урғурларни шаҳар бўйлаб сайр қилдир-чи!

Ботиров қимирламади. Эшак судради. Белига боғланган арқон уни юришга мажбур қилди. Лашкарлардан бири тинимсиз эшакни тепиб, ҳайдаб борарди. Унга тескари ўтириб, бошини эгиб олган Самиянинг юзини тўзгиб кетган сочлари тўсганди. У хиқиллаб йиғларди. Болалар қий-чув кўтариб, қўлларига илинган нарса билан жониворни ури-

шарди. Лашкарлар ўз ишларидан хурсанд, мукофот олишга кетаётгандай гердайиб боришарди.

- Қаранглар, анови аёлни эшакка тескари миндириб қўйишибди! Худди қадимдагидай!

- Фоҳишани тутишибдими?!

- Ўйнаши билан ушлашибди-я! қойил!

- Кап-катта одам экан!

- Балки бирорта идоранинг бошлиғидир?!

- Кўрган куни курсин, бу кунидан ўлгани яхши!

- Шуларнинг касофатига шахримиздан барака кўтариляпти!

- Кўчага олиб чиқиб ҳамманинг олдида шарманда қилиш шартмикин?!

Узуқ-юлуқ гап-сўзлар Ботировнинг қулоғига эмас, юрагига ўқдай санчиларди. Қаердандир милиция етиб келди.

- Бу қанақаси, бундай қилишга ким рухсат берди сизларга?! - деди милиционер эшак ҳайдаб бораётган лашкарларга.

- Биз «Адолат лашкарлари»миз, бизнинг ишимизга аралашманг! - жиркиб берди олдинда бораётган лашкарлардан бири. - Биз фоҳишани ўйнаши билан ётган жойида тутиб олдик. Халқ уларнинг афтини кўриб, кимлигини билиб қўйсин. Манови эшак етаклаган одамни танийсизми? Яхшилаб қаранг! Област советининг депутати! Катта заводнинг директори!

- Ким бўлишидан қаътий назар инсонни таҳқирлашга, унинг қадрини оёқости қилишга ким ҳуқуқ берди сизларга?! Бунинг учун қонун олдида жавоб берасизлар! Мен устларингдан прокуратурага рапорт ёзаман!

- Сенинг қонунингда мумкин бўлмаса, мумкин эмасдир, аммо бизнинг қонунимизда бу маън

қилинган. Сазойи қилиш буюрилган! Тириклай қабрга тиқиш буюрилган! Пахса девор остига бостириш буюрилган! Тушундингми?! Ҳозир бизнинг қонунимиз ишляпти! Йўлимиздан қоч!

- Талаб қиламан, қонунни бузманглар! Ҳозирок иккисини бўшатишлар!

- Талаб қилармиш. Нимани талаб қиласан?! Яхшиликча кетмасанг эшакнинг арқонини ўзингга ушлайтиб қўямиз! Буларни шаҳар бўйлаб ўзинг айлантирасан! Ёки манови бузуқдан пора олиб турасанми?

Лашкарлар қотиб-қотиб кулишди. Милиционер яна нимадир демоқчи эди, лашкарлардан иккитаси келиб унинг кўкрагидан суриб, четга чиқариб, бошидаги шапкасини улоқтириб юборди.

- Яхшиликча, ишимизга аралашма, акс ҳолда сени ҳам эшакка тесқари миндириб, анови бузуқнинг ёнига қўшиб қўямиз!

Милиционер лашкарлардан бирига ташланди. Лскин кўкрагига тушган тепкидан ўша заҳотиёқ ерга йиқилди. Ўрнидан турганда уни тепган лашкар қамчини ҳавода айлантириб Ботировнинг гарданига соларди.

- Қани юр, илдамроқ бўл, манноб! Мунақада тонг отгунча шаҳарни айланишга улгурмаймиз!

Ботировнинг юраги бардош беролмади. У йиқилди. Лашкарлар унинг қўлидан тортиб судрашди. Коптоқдай тепишди.

- Бу номеринг ўтмайди, тур ўрнингдан! Халқ сени кўрсин, нима ишлар билан шуғулланишингни билсин! - деб бақаришди. Бироқ Ботиров ўрнидан туrolмади. Елкасига тушган қамчининг оғриғини ҳам хис этмади.

- Тур деяпман сенга, ёки ўйнашингни олдига ўтқазиб қўяйликми?!

Милиционер ўрнидан туриб яна лашкарларнинг олдига келди. Ботировни савалаган лашкарнинг қўлидаги қамчини юлиб олмоқчи бўлди. Бироқ лашкар уни ўзига яқин келтирмади.

- Бас, етар, ҳаддингдан ошма! Қонунларимизни оёқ ости қилма! - деди милиционер лашкарга кўзларини ўқдай тикиб.

- Шўро қонунлари билан бизни қўрқитмоқчимисан, албаҳ!

Милиционер жагига тушган муштдан ерга тўптарилиб йиқилди ва бир муддат ҳушсиз ётди.

Ботировнинг ранги ўчиб, бадани музлаб борарди. Лашкарлардан бири буни пайқаб қолди.

- Ўлиб қолганга ўхшайди! - деди у оғзидан қон келаётган раҳбарга қараб.

- Номус кучлилик қилибди-да! - хиринглади шериги.

- Бу кунидан ўлгани яхши-да!

Улар Ботировни қолдириб, болалардан бирининг қўлига пул бериб, эшакнинг арқонини қўлига тутқазишди.

- Қани, шер бола, эшакни судра-чи! - лашкар жониворнинг орқасига ўхшатиб теңди, - Чў, жонивор!

Бу пайтда атрофни ўраб олган оломон тарқаб кетганди. Ўтган-кетганлар лашкарларга нафрат билан, эшакка тескари миндирилган аёлга эса ачиниш билан қараб ўтишарди.

- «Адолат лашкарлари» шулар бўлса ҳолимиз не кечаркин?!

- Худонинг ўзи бизларни паноҳида асрасин!

- Вақти келиб ҳукуматнинг ўзи буларнинг тапобини тортиб қўяди!

Қ А Н Д А Ҳ О Р

Мулла Умар ёрдамчиларини йиғилишга тўплашга мажбур бўлди. Разведка ишлари бўйича маслаҳатчиси Акрам Зафарий мамлакатнинг шимолидан нохуш хабар келтирганди. У яширин маълумотни кенгаш аъзолари олдида баён қилди.

- Бизнинг илтимосимизга кўра араб давлатларидан ёрдамга келаётган икки юз нафар жангчи «Ўлик довоида» ўққа тутилиб, ҳаммалари ҳалок бўлишган. Уларнинг барчаси Африка ва Ироқда махсус тайёргарликдан ўтган, уруш сирларидан яхшигина хабардор жангчилар эди. Айғоқчиларимизнинг хабарига кўра, бу ишни Маъсуд Шоҳнинг одамлари амалга оширишган.

- Маъсуд Шоҳ уларнинг келаётганини кимдан эшитибди? - савол ташлади кенгаш аъзоларидан бири. - Ахир, уларнинг келиши сир сақланаётганди-ку!

- Абдурашид Дўстум билан Маъсуд Шоҳ қачонгача бизнинг одамларимизни ўлдиради? Уларга қарши жиддий чора кўришнинг вақти келмадими? Айғоқчилар учун миллионлаб пулларни сарф қилдик, бироқ натижа йўқ? Нега уларнинг бирортаси шу пайтгача орадан олиб ташланмаяпти? Улар йўқотилмас экан, биз хотиржам яшай олмаймиз!

- Эргашбойнинг одами ҳам қўлга тушди, сиримизни фош қилди. Сен жўнатган одамлар менинг қандай қудратга эга эканлигимни билиб қўйсин, деган маънода икки қулогини кесиб, қайтариб юборишибди.

- Бу бизнинг устимиздан кулиш!

- Абдурашид Дўстумдан ҳавотирланиш ўринсиз.

Уни қўллайдиган Шўро ҳукумати парчаланиб, йўқ бўлиб кетди. Текинга қурол-аслаҳа келтириб берадиган аҳмоқ йўқ. Маъсуд Шоҳни йиқитсак у ҳам қочгани жой тополмай қолади. Мамлакат бизнинг тасарруфимизга тўла ўтади.

- Ҳар икки қўмондонни тирик қолдириб бўлмайди. Кенгашнинг аввалги ҳукми ўз кучида қолади.

- Ўлим! - дейишди ҳаммалари бир овоздан қўллари кўкка кўтариб, юзларига фотиҳа тортишар экан.

- Ўлим! - тасбеҳ ўгириб ўтирган Мулла Умар ҳам бу сўзни баланд овозда такрорлади.

- Унинг аскарлари орасида нечта айгоқчингиз бор? - сўради мулла Умар Акрам Зафарийдан.

- Тўртта!

- Яна одам киритиш керак!

- Бошқа йўл топишимиз зарур, - деди мудофаа ишлари бошлиғи Сайфиддин. - Шундай йўл ўйлаб топайликки, Маъсуд Шоҳ бизнинг домимизга тушганини ўзи пайқамай қолсин.

- Кейинги пайтларда биз эгаллаб олган кўнгина худудларга аскарлари ҳужум қилмоқда. Халқ ичида унинг тарафдорлари кўпаймоқда. Ўтган бир ой ичида Шоҳга ўн олти маротаба суиқасд уюштирдик, бироқ қўмондон омон қолди. Ҳозир унинг соқчилари аввалгидан хушёр бўлиб қолишган. Пашшанинг ҳам қаноти остини кўриб, олдига киритишмоқда.

- Кенгаш йиғилишидаги махфий гап-сўзлар, маълумотлар, ишлаб чиқилган режалар қўмондоннинг қулоғига етиб бораётгани мени ташвишлантирмоқда, - деди мудофаа бошлиғи. - Қандаҳордаги лагери-мизда элликта одамимиз портлатиб юборилди, Тора-Бора горида сақланаётган катта миқдордаги қурол-аслаҳаларимиз ўғирлаб кетилди, Абдурашид Дўс-

тумни ўлдириш учун юборилган ўн нафар хуфя-нинг ҳаммаси қўлга тушиб, боши узиб ташланди. Қўшинларимизнинг Ҳиротга уюштирадиган хужуми фoш бўлиб, одамларимизни асирга олишди. Жалолободдаги аскарларимиз яшаётган гор портлатилди. Файзиободдаги техникаларимизни тортиб олишди. Покистондан кириб келган минг дона қурол-аслаҳа ва ўқ дорилар юклаган машина қўлга тушди, энг яқин одамларимиздан Файзуллоҳ ибн Аловиддин ўғирлаб кетилди. Англиядан келган йўриқчилар асирга олинди. Эргашбойнинг лагерида тайёргарликдан ўтиб бўлган камикадзеларнинг чодирини портлатилди. Бу ишларнинг тепасида Дўстум ва Маъсуд Шоҳ турибди.

- Кимдир режаларимизни уларнинг қулогига етказмоқда. Ичимизда хоин бор! Абдурашид Дўстум ва Маъсуд Шоҳ эгаллаб турган ҳудудга уюштирадиган маҳфий жангимизни пайқаб қолишди. Одамларимиз улар томонидан қўйилган пистирмага йўлиқишди. Демак, улар биздан хушёр, биздан чаққонроқ! Икки юз одамни йўқотиш катта талофат!

- Куни кеча Маъсуднинг аскарлари қўшинларимизни Кундуз вилоятидан қувиб чиқаришди.

- Ҳозиргача бирортаңгиз қўмондонларни ўлдириш режасини ишлаб чиқдингизми? - сўради мулла Умар кенгаш аъзоларидан. - Зафарий, сиз Шоҳнинг бу ишларига қарши қандай жавоб зарбасини бердингиз? Одамларингиз келтираётган маълумотларнинг бирортаси ўзини оқламади. Ёлғон ахборотларга ишониб, катта кучларимизни йўқотяпмиз. Менга аниқ жавоб беринг, бир ой ичида Шоҳни, Дўстумнинг қанча аскарини асирга олдингиз? Қўлингизда катта куч бўла туриб Дўстумнинг кичкинагина бир қишлоқдан қувиб чиқаролмаяпсиз!

- Жаноблари ҳақ сўзни айтдингиз, биз кўп хатоларга йўл қўйдик, - деди Зафарий. - Буни қон билан ювсақда кетмайди! Бир ҳафта муддат беринг, шахсан ўзим Шоҳнинг бошини кесиб оёгингиз остига юмалатаман!

- Менга бошини келтираман, деб катга кетманг. Жони узилганини эшитсам ҳам дардим енгиллашадди. Маъсуд Шоҳ ўн кун ичида ўлдирилмас экан, Зафарий жаноблари ўзингизга шаҳар ўртасида дор ўрнатишингизга тўғри келади. Мен ва одамларим бошингизни сиртмоққа илиш учун боришимиз нарт эмас, каллангизни ўз қўлингиз билан сиртмоққа илганингизни эшитсам бўлди... Бошингиз омон қолиши учун ҳозирданоқ одамларингизни ишга солинг. Шоҳнинг жони учун қанча маблағ кетса, хазинадан ишлатинг, - деди мулла Умар айғоқчилар бошлиғига.

- Яхши таклиф, - деди кенгаш аъзоларидан бири. - Эшитишимга қараганда яқин кунлар ичида қўмондон хорижлик оммавий ахборот воситалари ходимларига интервью бермоқчи эмиш. Хуфяларингизни мухбирлар ичига киритинг. Улар бу имкониятдан фойдаланишсин!

- Хабарим бор, - деди айғоқчилар бошлиғи мулла Умарга ўгирилиб. - Бироқ йиғин фақат Америка ва Европа давлатларидан келган мухбирларга мўлжалланганмиш.

- Дўстларимиз билан маслаҳатлашинг, ўшалар йўл кўрсатишадди! Улар бизни ҳар жиҳатдан қўллаб келишмоқда!. Ўйлайманки, таклифимизни хурсандчилик билан қабул қилишади.

- Чеченистонга кетаётган олти нафар йўриқчиларни, қурол-аслаҳамиз ортилган машинани кимлар портлатганлигини аниқладингизми? - мулла

Умар Зафарийга юзланди.

- Текшириш ўтказдик. Тирик қолган йўриқчи бу ишда Эргашбойнинг одамларини қўли бор, деди.

- Ким экан ўша одам, сўрадингизми?

- Бўрон!

- Бўрон? Қайси Бўрон? - мулла Умар чўчиб тушган одамдай гавдасини орқага ташлади. Ёрдамчиларидан бири шивирлади.

- Яқинда кенгашга аъзо бўлган йигит. Унинг олдида яна бир йигит бўлган.

- Бўлиши мумкин эмас! - деди овози титраб. - У бизнинг одамимиз. Биз учун ишляпти!

- Афсуски, йўриқчи шундай кўрсатма берди. Курол-аслаҳалар юкланаётган пайтда у машина атрофида юрган экан.

Маслаҳатчилардан бири қўшимча қилди.

- Жаноблари катта миқдорда маблағ сарфлаб, беш ойдан бери ажнабий йўриқчилар томонидан тайёргарликдан ўтган камикадзеларнинг портлатилишида ҳам Бўроннинг қўли бўлиши мумкин. Яна шуни айтаманки, Эргашбойга нома олиб кетаётган уч нафар одамимиз айнан унинг ҳудудига киргандан сўнг изсиз йўқолган! Портлаш содир бўлган жойдан экспертлар тошлар остига яширилган гранатомётни топиб олишди. Унинг қўндоғига «Розиқ», деб ёзилган. Текшириш чоғида олти нафар меҳмонга кетаётган машинага айнан мана шу қуролдан ўқ узилганлиги аниқланди.

Мулла Умарнинг рангидан қон қочди.

- Розиқ ким экан?

- Ўзимизнинг аскарлардан бири бўлиб чиқди. У ўз шериклари билан Эргашбойга Башир жанобларининг маҳфий мактубини олиб кетаётганда отиб ўлдирилганди. Одамларимиз уни ва шерикларининг жасадини тошлар орасидан топиб олишди.

Мурдаларнинг ёнларида мактуб чиқмади. Муҳими шундаки, улар отиб ўлдирилмаган. Бўйинларига устара тиги қадалган. Буни фақат пухта тайёргарликдан ўтган жосусгина қилиши мумкин.

Мулла Умар қалтираб кетди.

- Бўронни ҳозироқ тутиб, олдимга келтиринглар! Бу ишларда қўли борлиги исботлангудек бўлса, илонларга қонини сўрдириб, устига тоғларнинг тошини бостираман!

- Бўрон ҳозир Башир жанобларининг тоншириги билан Қирғизистон чегарасига кетган.

- Нега?

- Хаттоб жанобларига ёзилган махфий мактубни одамларимиздан бирининг қўлига тоншириш мақсадида.

- Баширга хабар қилинг, Бўрон орқали юборилган пакетнинг муҳри бузилганми-йўқми, зудлик билан аниқласин! Агар бузилган бўлса, сизлар қўйган айбларни исботлаб ўтириш фойдасиз! - мулла Умар мудофаа бошлигига қаради. - Бўрон лагерда пайдо бўлиши биланоқ ушлаб, ҳузуримга келтиринглар! Яна бир топшириқ, унинг ўғилчаси Робия исмли аёлнинг қўлида. Уни ҳам бу ерга келтиринглар! Боласини оёғидан осиб қўйсак, айбларини тан олишга мажбур бўлади!

- Бош устига, ҳазратим.

Зафарий мулла Умарнинг топширигига кўра «лўстлар» билан учрашгани Покистонга жўнади.

Андерсон айғоқчилар бошлиғининг сўзларини диққат билан тинлаб.

- Одамни ўзингиз топасиз. Биз уни хорижий мамлакат паспорти билан таъминлаймиз. Мухбир сифатида суҳбат ўтказиладиган хонага киритамиз, - деди.

- Қўриқчилардан ўтиш масаласи бор.

- Масаланинг бу томонини ўзимиз ҳал қиламиз!
 ...Маъсуд Шоҳ билан бўлиб ўтадиган суҳбатга қисқа вақт ажратилганди. Учрашувга ўн иккита давлатдан мухбирлар келганди. Шоҳнинг кайфияти унчалик яхши эмасди. Соқчилар бошлиғи учрашувни бошқа кунга қоллиришни айтди, бироқ маслаҳатчилар бунга розилик беришмади. Мухбирлар кичкинагина хонага тўпланишди. Зафарийнинг одами ҳам келганди. Андерсоннинг ёрдамчиси унга бир кун аввал хорижий давлат поспортини топширганди. Суратга олиш аппаратини ишлатиш сирларини ўргатганди. Ичкарига кирганда нотаниш одамлардан бири унинг қулоғига шивирлади.

- Бешинчи рақам ёзилган камеранинг олдига борасан, - деди у, - Маъсуд Шоҳ чиқиб, суҳбат қизиган пайтда камеранинг тугмачасини босасан!

Нотаниш одам маслаҳатни бериб, кўздан ғойиб бўлди. У мухбирлар билан қароргоҳга келди. Қўмондон чиқиб келди. «Мухбир» камеранинг ёнига борди. Унинг объективини Шоҳнинг ҳоргин юзига тўғрилади. Суратга олиш тугмачасига қўлини теккиздию, бироқ босишга шошилмади. Босса нима бўлишини биларди. Суҳбат яримлаганди. Тугмачани босиш найти келганди. Лекин ҳаяжондан вужуди титрарди. Босмаса уни ташқарида азобли ўлим кутарди. Суҳбат охишлаб қолганда «мухбир» типирчиллади. Қўмондон унинг безовталанганини сезиб қолди. Камеранинг қизил чироқчаси ёниб турарди. Шоҳ хонадан тезроқ чиқиб кетишни ўйлади. Эшик олдида турган соқчиларга тез-тез қараб қўйдю, бироқ улар ўз бошлиқларининг безовтали боқишининг сабабини тушунишмади. Уларнинг диққати орқа ўрипдиқда ўтирган «мухбир»га қаратилганди. Ниҳоят, Шоҳнинг безовталанганини соқчилар тушунишди. Улардан бири олдинги қаторга ўтди.

Унинг эътиборини бешинчи камера олдида турган тасвирчи тортди. У суратчига ўхшамасди. Тансоқчи мухбирлар орасини ёриб ўтиб, тасвирчининг орқа томонида пайдо бўлди. Бироқ қўли стиб бормади. «Мухбир»нинг қўрқув акс этган кўзлари ўзи томон келаётган соқчига тушди. Икки томонлама қўрқув тугмачани босишга мажбур қилди.

Бомбанинг парчалари Маъсуд Шоҳнинг бадапини тешиб юборди. Юзларидан қон оқиб тушарди. У оёғи ердан узилиб, эшик олдига етиб борганди. Бир зумда хона бўм-бўш бўлиб қолди. Фақатгина ерда икки нафар мурда чўзилиб ётар, яна икки нафар мухбир эса оғриқдан инграб эшик томон судралиб борарди. Соқчилар қўмондонни ташқарига олиб чиқишди. Энг тажрибали шифокорлар ёрдам кўрсатишди. Ҳаётини сақлаб қолиш учун курашдилар. Вертолёт кўкка кўтарилди ва йўналишини Тожикистонга бурди. Учувчилар ердагиларга қўмондон яраланганини маълум қилишди. Душанбеда «тез ёрдам» машиналари кутарди. Россия ва Тожикистоннинг таниқли жарроҳлари операция хопасига чақиртирилганди. Лекин, Маъсуд Шоҳ вертолёт чегарани кесиб ўтаётганда жон таслим қилди.

ПРИМОРЬЕ ЎЛКАСИ

Приморье ўлка ички ишлар бошқармаси ходимлари миллатлар ўртасида низо чиқариш ва диний ақидапарастлик гоёларини тарғиб қиладиган варақаларни чегарадан олиб ўтишга уринган Хитой Халқ Республикаси фуқароларидан бирини қўлга олишди. Суриштирув жараёнида у Хитой Халқ Республикаси фуқароси Тянь Жон исмли шахснинг топшириғи билан бундай варақаларни мамлакат ичкари-

сига олиб ўтаётганини тан олди. Тиян Жоннинг шахсига доир маълумотлар йигилди. Кейинги етти йил давомида у сохта паспортлар ёрдамида Давлат чегарасидан олти маротаба ўтгани аниқланди. Тиян Жонни Қозоғистон ва Ўзбекистон республикалари ҳулулига бориб туриши, у ерда ҳозирча шахси аниқланмаган уйғур миллатига мансуб фуқаролар билан учрашиб, варақаларни уларнинг қўлига топшираётганлиги ҳам ойдинлашди. Ички ишлар бошқармаси Тиян Жонни қўлга олиш тўғрисида 16 ноябрда Ўзбекистон ички ишлар вазирлигига қуйидаги хабарномани йўллади.

Приморьё ўлка ички ишлар бошқармаси Сизга ушбуни ёзиб маълум қиладики, ҳозирда қидирувда бўлган Хитой Халқ Республикаси фуқароси Тиян Жон Ўзбекистон ва Қозоғистон республикаларига кўчиб ўтган уйғур миллатига мансуб бўлган собиқ Хитой Халқ Республикаси фуқаролари билан жиний тўда ташкил этиш, миллатлар ўртасида низо чиқариш, диний-ақидапарастлик гоёларини тарғиб этиш мақсадида Сафар, Жавлон, Жўрабой исмларига берилган сохта паспорт билан бориб турган. Қўлимиздаги маълумотларга кўра Тиян Жон ўтган йилнинг 11 март ва 22 июл кунларида Фаргона водийси шаҳарларига бориб, уйғур миллатига мансуб одамлар билан учрашган. Бироқ уларнинг шахси ва яшаш жойларини аниқлаш имкони бўлмаган. Тиян Жонни қўлга олишда ёрдам беришингизни сўрайман.

Приморьё ўлка ички ишлар бошқармаси бошлиғи, генерал Ю.С. Тимошенко.

Шу кундан эътиборан Тиян Жонга нисбатан қидирув ҳамда у учрашган одамларнинг шахсини аниқлаш ишлари бошланди.

МУНДАРИЖА

Саманган	3
Афғонистон	9
Юртда	13
Тавилдара	19
Москва	27
Бишкек	33
Тавилдара	41
Юртда	48
Тавилдара	54
Қоратегин	59
Тавилдара	62
Юртда	67
Бишкек	71
Қоратегин	77
Саманган	83
Тора-бора гори	97
Дубай	101
Москва	106
Москва-Истамбул	110
Тора-бора гори	117
Юртда	125
Бишкек-Москва.....	138
Қирғизистон-Ҳирот	142
Москва-Рим-Москва.....	148
Тавилдара	152
Ватанда	157
Чегарада	162
Юртда	168
Саманган	178
Истамбул	185
Ҳирот-Жалолобод.....	189
Юртда	196
Рим	205
Юртда	209
Қандаҳор	214
Приморье ўлкаси	221

Адабий-бадиий нашр

Исҳоқжон НИШОНОВ

АФҒОН ШАМОЛИ

**(ТЎДАНИНГ
ТУГАТИЛИШИ)**

БЕШИНЧИ КИТОБ

Детектив роман

<i>Муҳаррир:</i>	Нурбек АБДУЛЛАЕВ.
<i>Тех. муҳаррир:</i>	Нўъмонхон ТОШХОЖАЕВ.
<i>Ком. дизайнер:</i>	Исмоилхон ТОШХОЖАЕВ.
<i>Мусаҳҳиҳ:</i>	Султонхон ХОЖАЕВ.

Теришга 10.09.2011 й. берилди. Босишга 28.11.2011 й.
рухсат этилди. Шрифт гарнитураси PANDA Times UZ.

Газета қоғозига офсет усулида босилди.

Бичими 60x42. 1/16. Шартли босма табоғи 13,75.

Нашриёт ҳисоб табоғи 14.

Адади 2000 нусха. Буюртма № 585

Баҳоси келишилган нарҳда.

«Наманган» нашриёти. Наманган шаҳри,
Навобий кўчаси, 36. Матбуот уйи. 3-қават.

Нашриёт лицензия рақами AN-156

2009 йил 14 августда берилган

«Чуст босмаҳонаси» МЧЖ,
Чуст шаҳри, Сўфизода кўчаси, 8-уй.